

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

otevíváte monotematické číslo zaměřené na historii psychologie v České republice a na Slovensku. Vzniklo jako součást řešení projektu s názvem *Tvůrci novodobé české psychologie: příspěvek k orální historii české psychologie*, podpořeného Grantovou agenturou České republiky.

Historie rozhodně nepatří k nejrozšířenějším výzkumným zájmům českých a slovenských psychologů. Ani v mezinárodní komunitě nepředstavuje žádný mainstream. Přesto je její pozice v oboru pevná a respektovaná. Pozitivní vztah psychologů k vlastní historii ukazují například výsledky průzkumu, podle něhož 93 % kateder psychologie ze sledovaného reprezentativního vzorku má v nabídce výuky kurz věnovaný historii psychologie (Schultz a Schultz, 2015). Takové zastoupení přednášek a seminářů o historii v kurikulu vysokých škol je podle autorů mezi vědeckými obory ojedinělé. Psychologové vnímají historii svého oboru jako významnou, životaschopnou oblast. Historici psychologie mají vlastní časopisy (*History of Psychology*, *Journal of the History of the Behavioral and Social Sciences*, *Revista de Historia de la Psicología*), vlastní konference (*The Society for the History of Psychology meeting during the American Psychological Association Convention*, *Meeting of History and Philosophy of Psychology Section of the British Psychological Society*, *The annual conference of the European Society for the History of the Human Sciences*) a v rámci APA vlastní divizi (Division 26).

Jaký byl při zpětném ohlédnutí vývoj české a slovenské psychologie ve společném státě? Rozhodně ne jednoduchý a rozhodně ne přímočarý. Před válkou byla psychologie u nás předmětem zájmu a profesí jen úzkého okruhu odborníků, její vliv na společnost byl ale i tak významný. Pro českou a slovenskou psychologii druhé poloviny 20. století pak už ale mnohem víc než pro psychologie západoevropské a severoamerické platilo, že se nevyvíjela „přirozeně“, ale byla pod silným, zejména ideologickým, tlakem. I proto se zejména v první polovině 50. let ve společnosti nahlíželo na psychologii se značnou nedůvěrou a její vliv byl marginalizován. Na konci 50. let započal v oboru obrodný proces, který akceleroval ve druhé polovině 60. let, kdy vedl ke vzniku mnohých dodnes ceněných výsledků. V 70. a 80. letech potom byl pozitivně nastartovaný vývoj ovlivněn klimatem normalizace, který většinovou společnost vedl k opatrnosti až strnulosti a nutil k děláni kompromisů. Mnoho čelných osobností bylo v té době odsunuto na okraj oboru nebo i mimo obor, někteří z nich zvolili emigraci. Období po roce 1989 pravděpodobně přísluší zhodnotit až dalším generacím historiků, přesto se ani tomu v příspěvcích zcela nevyhneme.

Předložený svazek nabízí čtveřici různorodých textů. V prvním příspěvku autoři mapují vývoj tuzemské psychologie s využitím dostupných archivních materiálů a podávají obrázek o jejich proměnách zejména prostřednictvím množství historických údajů a hodnot. Rozepisují se o změnách v počtech psychologů a jejich profesního uplatnění, o vlivu odborné společnosti na vývoj v oboru, o dobových specifikách výzkumu v psychologii, o vydávání oficiálních a polooficiálních odborných časopisů, o konferencích a dalších odborných akcích, o kontaktech tuzemských psychologů se zahraničím a v závěru pak o perzekucích, které mnohé české a slovenské psychology postihly.

Ve druhém příspěvku je použit stejný postup, tentokrát vztažený na oblast vysokoškolské výuky a studia psychologie v Československu. Autoři podávají přehled kateder psychologie, seznamují s vývojovými trendy v počtech studentů a v přijímacím řízení na psychologii, přibližují personální obsazení kateder a konečně se věnují

i proměňám ve skladbě studia psychologie na pěti tradičních katedrách psychologie v Československu.

Třetí příspěvek byl připraven u příležitosti 100. výročí založení psychologického semináře Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Autoři připomínají počátky a okolnosti vzniku semináře, stejně jako jeho personální zajištění a nabídku výuky. Postupně se pak v textu posouvají směrem do současnosti a seznamují zájemce s dobovými specifiky výuky a studia na pražské katedře v různých historických epochách.

Závěrečný příspěvek se zaměřuje na rozvoj psychologie práce a organizace v České republice. V první části příspěvek poukazuje na základní směřování disciplíny ve světě. Druhá část se zabývá vývojem psychologie práce a organizace v tehdejší Československu, především s ohledem na české země. Ve třetí části jsou přiblíženy některé osobnosti, které se významně podílely na rozvoji české psychologie práce a organizace. Tento text je zkrácenou a upravenou verzí podobného článku otištěného v časopise *Aplikovaná psychologie*.

Děkuji jako editor čísla redakci Československé psychologie za umožnění vzniku monotematického čísla a čtenářům-pamětníkům i čtenářům-nepamětníkům přeji při cestách po blízké i vzdálenější minulosti – slovy Ivana M. Havla – „zvednuté obočí a zjitřenou mysl“.

Radovan Šikl

Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2015). *A history of modern psychology* (11th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.

DĚJINY ČESKOSLOVENSKÉ PSYCHOLOGIE V ÚDAJÍCH A ČÍSLECH

RADOVAN ŠIKL, DALIBOR VOBOŘIL

Psychologický ústav AV ČR, Brno

ABSTRACT

Psychology in Czechoslovakia:
historical data and facts

The present article is complementary to the series of books *Příběh československé psychologie I., II., III.* (to be published in 2021) in which the story of post-war Czech and Slovak psychology is mapped based on narrating of doyens of domestic psychology. In comparison, in the present article, the history is described with the support of numerous historical data and facts which may help the reader to comprehend the historical context and create the image about numerous challenges which domestic psychology faced in the past decades, especially in the communist era. The research is based on contemporary published material but predominantly on archival sources deposited in the archives of Charles University in Prague, Masaryk University in Brno, Palacký university in Olomouc,

in the archive of Academy of Sciences of the Czech Republic, in the National Archive and in personal archives of eminent Czechoslovak psychologists (Jiří Hoskovec, Jan Doležal, Robert Konečný, Olga Kolaříková).

key words:

history of psychology,
Czechoslovak psychology,
Czech psychology,
Slovak psychology

klíčová slova:

dějiny psychologie,
československá psychologie,
česká psychologie,
slovenská psychologie

1. Vývoj československé psychologie v etapách

Psychologie v letech následujících po skončení 2. světové války a po znovuotevření vysokých škol hledala svou tvář¹. Postupně rozšiřovala předmět studia a možnosti uplatnění poznatků. Její vývoj nicméně nebyl lineární, střídala se v něm období růstu i krize, čínorodého vytváření i strnulosti. S trochou zjednodušení je možné poválečný vývoj psychologie v Československu rozdělit do čtyř časových etap. První lze ohraničit rokem 1950 na jedné straně a rokem 1956 na straně druhé. V této době byla psychologie u nás pod silným ideologickým vlivem pavlovovského učení, které bylo v Sovětském svazu prohlášeno za státní doktrínu nejen ve fyziologii, ale i v psychologii. Průvodním jevem prosazování tohoto jediného správného učení byla kritika

Došlo: 21. 10. 2020; R. Š., Psychologický ústav AV ČR, Veverí 97, 602 00 Brno; e-mail: sikl@psu.cas.cz

Studie byla podpořena grantem GA ČR č. 19-11117S (Tvůrci novodobé české psychologie: příspěvek k orální historii české psychologie).

¹ O předválečné psychologii v Československu se v našem textu nezmiňujeme. Získat informace o tomto období je možné například v publikacích Brožka a Hoskovce (1986, 1991a, 1991b), Košča (1992) nebo Plhákové (2008). Pětileté poválečné období (1945–1950) potom necharakterizují žádné výrazné změny. Na českých vysokých školách se po květnu 1945 vyčísľují ztráty a inventarizují zůstatky. Ověřují se možnosti a sestavují plány výuky. Zřejmě je snaha o navázání na předválečnou tradici. Ve zrychleném a později i standardním formátu studuje velký počet studentů, kteří o tuto možnost byli za války připraveni. Ze zahraničí přichází nabídky nákupu literatury, na něž ovšem univerzity nemají finanční možnosti. Využívají tak alespoň možnosti získání knih z knihoven zestátněných zámků. Stabilizace pokračuje i po únorových událostech roku 1948 a teprve události roku 1950 představují pro vývoj psychologie v Československu bod zlomu.

a ostouzení všech jiných zavedených přístupů a teorií, zejména pak psychoanalýzy, behaviorismu a gestalt psychologie, které byly opatřovány přívlasky reakční, revizionistický či oportunistický a prezentovány jako nástroj imperialistické moci k zotročení pracujících mas. Na počátku 50. let stála psychologie coby disciplína s obtížně objektivizovatelnými poznatky nedaleko úplného zákazu, tak jako se to stalo například sociologii. Postoj vědecké obce a společnosti k psychologii byl nedůvěřivý až podezřívavý a ta měla podobně jako genetika či statistika nálepku reakční pavědy. Počty studentů ve vysokoškolském studiu byly v té době minimální stejně jako počty praktikujících psychologů (viz oddíl 2. Počty psychologů a jejich profesní uplatnění). Docházelo k rušení a nesmyslným transformacím fungujících institucí, jako byl Československý ústav práce a Sociodiagnostický ústav. Pod vlivem sovětských nařízení přijatých již v roce 1936 bylo rovněž u nás v padesátých letech zakázáno používat psychodiagnostické testy, jakkoliv některé z nich v kopiích a opisech „přežívaly“ a byly v praxi tajně využívány. Ve zkratce, v tomto prvním poválečném období byl vliv ideologie na vývoj psychologie v Československu všeprostupující a pro obor ničivý. Pozitivním rysem z dnešního pohledu bylo jen postupné etablování psychologie ve zdravotnictví.

Počínaje rokem 1957 dochází v tuzemské psychologii v rychlém sledu k řadě významných událostí a změn, které ve svém účinku napomohly ke snížení ideologizace psychologie a k utěšenému rozvoji oboru. Jedním ze silných impulsů bylo ustavení Československé psychologické společnosti v roce 1958, která napříště organizovala odborný život psychologů. Už o rok dříve byl založen časopis Československá psychologie, platforma pro uplatnění výsledků psychologického výzkumu. Konaly se první psychologické konference (1957 ve Smolenicích a 1959 v Praze), jichž se účastnila velká většina psychologů z teorie a praxe a které umožnily vzájemné poznání a reflexi a zformulování potřeb oboru. Do stejného období můžeme zařadit i počátky dětského psychologického poradenství, když v Bratislavě byla založena Psychologická výchovná klinika (1957) následovaná obdobnou institucí v Brně (1958) a Košicích (1959). V Bratislavě vznikla v roce 1959 katedra psychologie (do té doby zde byla vyučovaná pouze v rámci katedry dějin filozofie), na pražské univerzitě byl vedle katedry zřízen i Psychologický ústav UK. Podařilo se realizovat první překlad odborné knihy ze západního světa (Woodworth a Schlosberg 1959). Většina uvedených výsledků je jistě spojena i s nástupem silné mladé generace (Břicháček, Srnec, Matějček, Švancara, Kováč, Uherík), ale především s mimořádným úsilím dvou významných organizátorských osobností: Jana Doležala na české straně a Miroslava Bažányho na slovenské.

Iniciativní snahy „obrozených“ československých psychologů se zúročily a přinesly plody v mimořádně úspěšných 60. letech, zejména v jejich druhé polovině. Významným počínem a vyústěním „přípravných“ konferencí ve Smolenicích a v Praze byl 1. sjezd československých psychologů uskutečněný na konci roku 1961 (sjezdem coby bilančujícím formátu celostátní konference se budeme blíže věnovat v oddílu 6. Konference). Pomalu, a od druhé poloviny 60. let pak výrazně, se začínají zvyšovat i počty vysokoškolských studentů. Československá psychologie vystupuje z dosavadní izolace, nezanedbatelnému počtu psychologů z kateder a dalších institucí je umožněna účast na zahraničních konferencích, řada odborníků vyjíždí do západní Evropy či USA na dlouhodobé studijní pobyty, daří se realizovat i několik studentských výměnných pobytů. Do Československa zase přijíždí řada psychologů světového věhlasu. Ve výzkumu i praxi je dosaženo množství výsledků hodnocených i dnes jako zásadních. Koncem 60. let se daří dovést k úspěšnému konci snahu o zřízení ryze vědeckého pracoviště započatou již v roce 1955 a 1. dubna 1967 je otevřen Psy-

chologický ústav ČSAV. V roce 1967 je v Praze otevřena první manželská poradna a zahajuje první psychoterapeutický výcvik (výcvikový systém SUR). V Bratislavě je zřízen národní podnik Psychodiagnostické a didaktické testy.

Po příjezdu tanků zemí Varšavské smlouvy ještě dva či tři roky setrvačností dobíhá obrodný proces, ovšem nejpozději v roce 1971 začíná třetí období poválečné historie československé psychologie, které charakterizuje strach, strnulost, děláni kompromisů a zastavení pozitivně nastartovaného vývoje oboru. Nemaleý počet psychologů je donucen opustit pracoviště (první vlna propouštění přichází po prověrkách v roce 1970, další pak následuje v roce 1977), někteří se rozhodnou, či jsou donuceni k emigraci, dlouhé řadě z nich je znemožněn kariérní postup, čtyři z pěti tehdejších vedoucích kateder psychologie jsou vyměněni (viz oddíl 8. Perzekuce, postihy). Jedním z důsledků těchto státem řízených praktik je postupná nouze o vyšší akademické tituly (v polovině 70. let jsou v celém Československu pouze 3 profesori psychologie v aktivním produktivním věku). S vyprazdňováním fakult přichází noví řadoví a – coby prověřené kádrové rezervy – i vedoucí pracovníci, mnohdy do roku 1968 v odborné komunitě „neviditelní“, nyní ovšem opatření značným vlivem (Kodým, Sedlák, Khol, Pavlica). Průvodním jevem 70. let je tak i koncentrace moci u velmi malého počtu pracovníků (viz tab. 5). Opět výrazně klesá počet studentů ve studiu a image psychologie ve společnosti se zhoršuje. Vůdčí psychologové nedávné minulosti, kteří úspěšně prošli prověrkami a měli to štěstí setrvat na významných postech v klíčových institucích, se nadále pokouší o internacionalizaci oboru – či přesněji snaží se zabránit nové izolaci –, ovšem tato jejich snaha má jen malou působnost, omezuje se na pořádání konferencí s přizvanými zahraničními hosty (Stretnutie psychologov podunajských krajín, Pražská mezinárodní konference, Sympozium socialistických zemí o psychoterapii); mezinárodní spolupráce s odborníky z kapitalistické ciziny až na naprosté výjimky (Jiřího Hoskovce s Josefem Brožkem, Luďka Kubičky a Zdeňka Matějčka s Henry Davidem) není tolerována, natož podporována. Trochu překvapivě se nerozvíjí ani spolupráce mezi pracovišti, a dokonce ani v rámci jednotlivých pracovišť (viz oddíl 4. Výzkum). V 70. a 80. letech ideologie opět určuje psychologii, jakými cestami a s použitím jakých prostředků se smí „ubírat“.

Po roce 1989 rychle padly politické a ideologické bariéry a psychologové se houfně pustili do studia do té doby tabuizovaných témat (např. otázky pastorační péče nebo nadaných dětí). Došlo i k výraznému rozšíření aplikačních možností psychologie do dalších oblastí lidské činnosti, jako jsou management, reklama, lidské zdroje, neurovědy, informatika a mnohé jiné. Po otevření hranic začali přijíždět do Československa zahraniční psychoterapeuti a pořádat přednášky a výcviky. Byla tak proškolená první početnější generace frekventantů, v mnoha případech budoucích lektorů. Vysokoškolské studium bylo výrazně reorganizované – místo čtyřletého studia se psychologie hned v roce 1990 začala studovat pět let, magisterský stupeň vzdělání byl doplněn v polovině studia o bakalářský a po absolvování navazujícího postgraduálního studia o doktorský, výrazně se změnila nabídka předmětů a jejich náplň, vzrostly nároky na jazykovou vybavenost studentů i vyučujících a na práci s cizojazyčnou literaturou. Počet studentů psychologie se v průběhu několika málo let zmnohonásobil. Přiměřeně ovšem narostl i počet uchazečů o studium. Byla akreditována řada nových kateder psychologie jak v Česku, tak zejména na Slovensku. Spolupráce českých a slovenských psychologů ani v letech soužití ve společném státě nebyla příliš rozvinutá a společných projektů bylo vždy pomálu (jmenujme spolupráci pedagogických a školních psychologů nebo výzkum kreativity Jurčové a Hlavsy), po rozdělení v roce 1993 však téměř zcela vymizela a obě národní psychologie – navzdory pokračujícímu setkávání a oboustranně deklarovaným sympatiím – se vydaly vlastní cestou.

V následujícím textu se budeme věnovat jednotlivým oblastem profesní činnosti psychologa a pokusíme se o jejich samostatné zpracování za pomoci množství údajů a hodnot. Přednostně se zaměříme na období mezi lety 1948 a 1989, ovšem přineseme i řadu informací ilustrujících současný stav oboru v České republice a na Slovensku. Budeme se věnovat zejména psychologii pěstované v akademickém prostředí; zpracování historie klinické, poradenské či pracovní psychologie se všemi specifiky (prostředí, náplně práce, expertízy) přesahuje možnosti tohoto článku, ani pro něj není možné dohledat dostatek potřebných informací v archivech. V navazujícím článku (Šíkl a Vobořil, 2020b) se pak zaměříme na vysokoškolské studium a výuku psychologie.

2. Počty psychologů a jejich profesní uplatnění

Základním údajem určujícím možnosti a hlavně meze rozvoje psychologie v Československu byl po mnoho let velice nízký počet aktivních psychologů. V roce 1939 tento počet nepřesahoval číslo 30 [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 1, inv. č. 001. Postavení a úkoly psychologie v ČSSR (1965)], přičemž šest až osm pracovníků působilo na univerzitách a většina ostatních v Ústavu lidské práce [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 4. Zahajovací projev na II. pracovní konferenci československých psychologů dne 28. října 1959]. Po válce počet psychologických pracovišť (a rovněž míst s uplatněním pro psychologii) vzrostl. Na vůbec prvním pracovním setkání psychologů v roce 1957 ve Smolenicích vedoucí pražské katedry Jan Doležal odhadoval, že v Československu „připadá jeden odborný psycholog asi na 80 000 obyvatel, v USA asi na 15 000 obyvatel; je tam tedy počet odborných psychologů relativně šestkrát větší“ [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 2. Předpoklady a možnosti užití psychologických poznatků v socialistické společenské praxi (1957)]. V nominálním vyjádření tudíž Doležal odhadl počet psychologů v Československu na 160 až 170. V komplexní analýze oboru *Postavení a úkoly psychologie v ČSSR* adresované ideologické komisi ÚV KSČ z roku 1965 je uveden odhad 350 [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 1, inv. č. 001. Postavení a úkoly psychologie v ČSSR (1965)]. V dalších dokumentech je pak v roce 1967 zmiňováno 450 [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 6, inv. č. 78. Zpráva o činnosti oddělení psychologie práce (1967)] a v roce 1969 na 500 aktivních psychologů [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 5, inv. č. 23. Návrh na zřízení Psychologického ústavu filosofické fakulty UJEP v Brně (1969)]. Od počátku 70. let v souvislosti s nástupem silných ročníků přijatých na katedry krátce před Pražským jarem do praxe je nárůst počtu skokový: V roce 1971 eviduje Československá psychologická společnost (ČSPS) už kolem 800 členů [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 6, inv. č. 104. Přípomínky k zásadám rozvoje vysokých škol (1971)]. V 80. letech pak počet členů této hlavní společnosti vzrostl z 1089 v roce 1980 na 1408 v roce 1989 [Archiv Jiřího Hoskovce]. Je pravdou, že před rokem 1989 byla členy ČSPS velmi významná část psychologické komunity, bližší upřesnění tohoto počtu nicméně chybí, a celkový počet psychologů v období normalizace proto není přesněji znám. Pavlica v článku *Aktuální problémy rozvoje pedagogické a psychologické diagnostiky v ČSSR* (1985) sice uvádí, že podle údajů n. p. Psychodiagnostika u nás v roce 1982 pracovalo 3000 psychologů, tento údaj však s přihlédnutím k dramatickému snížení směrného čísla ke studiu psychologie po roce 1968 (viz Šíkl a Vobořil, 2020b) není příliš pravděpodobný.

Obtížně zjistitelný je i současný počet psychologů – zejména kvůli chybějící organizovanosti v jedné centrální instituci a rovněž kvůli čím dál větší diverzifikaci oboru. Souhrnné údaje na českém či slovenském ministerstvu práce a sociálních věcí nejsou dostupné. Nicméně pokud vycházíme z toho, že 1) v roce 1989 v Československu pra-

covalo v teorii a praxi více než 1500 psychologů a z nich podle očekávání bylo 1000 z Česka, že 2) z tohoto počtu je polovina psychologů stále v produktivním věku, že 3) od roku 2000 v Česku každoročně absolvuje ne méně než 300 studentů jednooborového či kombinovaného studia psychologie a ani v 90. letech nebyly počty absolventů o mnoho nižší (Šikl a Vobořil, 2020b), a že 4) naprostá většina absolventů studia psychologie zůstane pracovat v oboru, potom můžeme soudit, že současný počet psychologů v Česku již překročil 8000 a na Slovensku s přihlédnutím k počtu existujících kateder psychologie a jejich absolventů nebude výrazně nižší². Obdobný počet naznačuje i údaj českého ministerstva průmyslu a obchodu o počtu pracujících psychologů (OSVC) s vázanou živností „Psychologické poradenství a diagnostika“, kterých je ke 30. 6. 2020 na základě informací MPO (spisová značka MPO 563200/2020) evidováno 3913³.

V tomto oddílu se ještě krátce zmíníme o rozvoji a proměnách možností pracovního uplatnění psychologa v předešlých desetiletích: V již zmíněném smolenickém referátu z roku 1957 si Jan Doležal všímá i nerovnoměrností vývoje používání psychologických poznatků v jednotlivých oblastech praxe, přičemž jejich využití ve zdravotnictví je podle Doležala rozvinutější než ve výchově, a nejzaostalejší je – v protikladu s předválečnou dobou – užívání poznatků psychologie v ekonomice [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 2. Předpoklady a možnosti užití psychologických poznatků v socialistické společenské praxi (1957)]. Vidíme, že v 50. letech bylo uplatnění psychologa vedle akademického prostředí omezené prakticky jen na zdravotnická zařízení (zejména psychiatrické léčebny), výchovnou oblast (volba povolání, náprava poruch chování u školní mládeže) a výrobní praxi (inženýrská psychologie a bezpečnost práce) (Hoskovcová, Hoskovec a Heller, 2016). Od poloviny 60. let se pak s nárůstem počtu psychologů a zvyšováním společenské prestiže psychologie rozšířily i její aplikační možnosti a praktičtí psychologové pracovali vedle zdravotnictví, výchovně-vzdělávacího procesu a výroby rovněž ve vojenství, kriminalistice či sportu [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 1, inv. č. 001. Postavení a úkoly psychologie v ČSSR (1965)]. Vzrůstající prostor dostávali i v médiích (Československá televize, Československý rozhlas, Mladý svět, Literární noviny atd.). Od počátku 70. let pak byly ve větších městech zakládány manželské poradny. K dalšímu – a zdaleka největšímu – rozšíření aplikačního záběru došlo, jak již bylo zmíněno, po roce 1989 a psychologie je dnes oborem s mimořádně širokým a pestrým uplatněním svých poznatků, a to ať už srovnání provedeme prakticky s kterýmkoliv jiným oborem lidské činnosti.

3. Odborná společnost

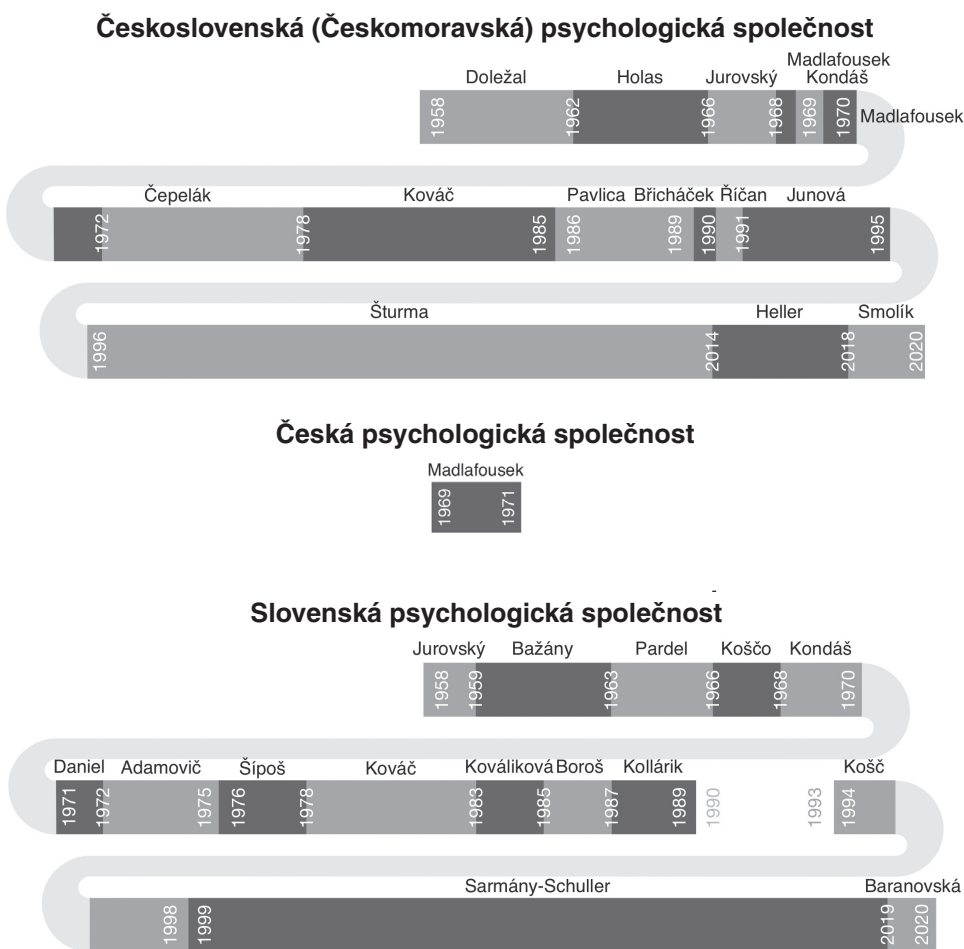
Jednou z významných událostí konce 50. let, facilitující vývoj v oboru především v následujícím desetiletí, bylo založení Československé psychologické společnosti

² Podle zprávy Evropské komise z roku 2016 je v Česku okolo 2200 psychologů (údaje o Slovensku ve zprávě chybí). Tento počet je nicméně pouze extrapolován z odhadu(!) počtu klinických psychologů u nás. Uvedený údaj se jeví nepravděpodobný i při srovnání s počtem 9563 klinických psychologů v sousedním Rakousku. I přes řadu podobně málo uvěřitelných údajů obsažených v této zprávě je zřejmé, že počet psychologů při přepočtu na počet obyvatel je v západní Evropě stále výrazně vyšší než v zemích bývalého sovětského bloku (European Commission, 2016).

³ Údaje o počtu evidovaných živnostenských oprávnění rozčleněných podle jednotlivých oborů se začaly sledovat v roce 2003. V tomto roce mělo v živnostenském rejstříku evidováno platné živnostenské oprávnění pro vázanou živnost „Psychologické poradenství a diagnostika“ 1499 osob. Vzhledem k definovanému obsahu této živnosti lze předpokládat, že výrazná většina těchto osob jsou vzděláními psychologové.

(ČSPS). První organizační forma společnosti psychologů existovala sice už mezi lety 1927 a 1952 (Hoskovec, 1998), ovšem její činnost byla omezena jen na akademickou psychologii a její působnost na Prahu. Naproti tomu pozdější snahy o vytvoření vědecké a odborné organizace vycházely nejen z akademických pracovišť, ale i z praxe, kde přibývalo psychologů zejména v klinické, výchovné a ekonomické oblasti.

Ambicí Československé psychologické společnosti i obou národních společností bylo mj. podporovat rozvoj tehdy stále ještě „mladé“ psychologie, formulovat koncepci vývoje oboru, šířit poznatky psychologie a napomáhat ke zvyšování odborné úrovně (nejen) svých členů. Ke splnění těchto cílů vyvíjela řadu aktivit: Významný účinek na život odborné komunity mělo pořádání konferencí s celostátní působností. První z nich byl sjezd československých psychologů, který se konal přibližně jednou

Graf 1 Historický přehled předsedů psychologických společností. Československá psychologická společnost (ČSPS) vyvíjela aktivitu v rozmezí let 1958 až 1990, kdy se transformovala do Českomoravské psychologické společnosti (ČMPSP). Česká psychologická společnost (ČPS) existovala jen v krátkém období let 1968 až 1971. Naproti tomu Slovenská psychologická spoločnosť (SPS) existuje nepřetržitě od roku 1958 dosud. Úplné údaje jsou v samostatné příloze.

za pět let (1961, 1964, 1968, 1975, 1980, 1985) a který sloužil mj. ke zhodnocení činnosti v předešlém období a k vytyčení dalšího směřování oboru. Kromě toho se vždy v mezidobí – v letech, kdy neprobíhal sjezd – pořádaly Psychologické dny, jejichž tradice trvá dodnes. Vedle těchto „velkých“ konferencí (více o nich v oddílu 6. Konference) společnost ve snaze o zvyšování kvalifikace svých členů organizovala mnohé odborné kurzy a semináře s užším tematickým zaměřením. Rovněž vydávala vlastní časopis⁴ informující čtenáře o činnosti společnosti a jejich dílčích složek, o činnosti psychologických pracovišť, o konání konferencí a seminářů, o významných událostech v československé a světové psychologii, o seznamu zahraniční literatury v tuzemských knihovnách atd. Pozitivní význam mělo členění společnosti do úžejí tematicky profilovaných sekcí, komisí a oblastních sdružení. Z řady dalších aktivit společnosti jmenujme ještě její vytrvalou snahu o zřízení ryze vědeckého pracoviště v českých zemích na půdě Československé akademie věd⁵.

Vedoucí činitele společnosti od prvních let její existence i přes vědomí možného postihu reflektovali a poukazovali na to, že oboru zkraje 50. let uškodilo nepřiměřeně široké chápání a uplatňování závěrů sovětského usnesení o pedologických úchylnkách z roku 1936, které se u nás po únoru 1948 projevilo rušením či transformací vysoce kvalitních odborných pracovišť (Československý ústav práce, Sociodiagnostický ústav, psychotechnické laboratoře v rámci podniků), zákazem studia problematiky volby povolání, nemožností používání psychodiagnostických testových metod, omezením výuky psychologie na vysokých školách, vyloučením psychologie z osnov středních škol, jednostranným odmítáním skoro celé starší psychologie i současné západní psychologie či omezeným přístupem k zahraniční literatuře. Tuto reflexi předsednictvo ČSPS vtělilo i do komplexní analýzy oboru *Postavení a úkoly psychologie v ČSSR*, kterou adresovalo ideologické komisi ÚV KSČ a která, jak se vzápětí ukázalo, měla na další rozvoj psychologie zcela zásadní vliv. V této analýze z roku 1965 autoři shrnuli informace o současném stavu psychologie a vyzdvihli nejnaléhavější koncepční a organizační problémy oboru. Na konci dokumentu zformulovali následující návrhy na zlepšení situace: 1) zvýšit po dobu pěti let směrná čísla pro studium o 100 %, 2) zvýšit počty vyučujících na katedrách o 15–20 %, 3) zřídit Psychologický ústav ČSAV a rovněž instituci, která bude řídit práci psychologů, 4) zvýšit „okamžitou“ informovanost psychologů (vydáváním překladů, vydáváním českých a slovenských monografií, zkrácením výrobních lhůt u knih), 5) rozvinout kontakt se zahraničím, 6) zajistit, aby práci psychologa mohl provozovat pouze člověk s patřičnou kvalifikací, 7) zavést psychologii do osnov středních škol a rozšířit výuku psychologie na vysokých školách [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 1, inv. č. 001. *Postavení a úkoly psychologie v ČSSR (1965)*]. Většinu uvedených bodů se detailněji věnujeme v následujících oddílech a v navazujícím článku, proto zde konkrétní výsledky nebudeme rozepisovat, ovšem ve zkratce prakticky všem návrhům bylo z nejvyšších stranických míst vyhověno (někde i nad plán), což lze při znalosti restriktivních praktik tehdejších dočasných majitelů moci hodnotit jako malý

⁴ V letech 1959–1969 pod názvem Zprávy Československé psychologické společnosti a poté jako Psycholog v Československu.

⁵ Nejpozději od roku 1955 – především na popud jejího prvního předsedy Jana Doležala – společnost opakovaně adresovala příslušným činitelům ČSAV návrh na zřízení vědeckého psychologického pracoviště a vysvětlovala význam a užitečnost takové instituce pro odbornou komunitu. Teprve dva roky po Doležalově smrti, v roce 1967, byl Psychologický ústav ČSAV skutečně založen. Na Slovensku přítom odpovídající instituce právě od roku 1955 existovala (nejprve jako Psychologické laboratórium SAV, od roku 1959 pod názvem Ústav experimentálnej psychológie SAV) a dlouhodobě patřila ke špičkovým institucím ve společném státě.

záprak. Tato vstřícnost a dost možná uznání oprávněnosti všech návrhů reprezentantů Československé psychologické společnosti měla pro rozvoj psychologie mimořádně pozitivní důsledky, které se hned vzápětí začaly projevovat. Bohužel nová opatření – téměř všechna, nejen zvýšení směrných čísel – vydržela v platnosti nanejvýš pět let a po roce 1970 se v oboru opět začal výrazně projevovat ideologický dozor⁶.

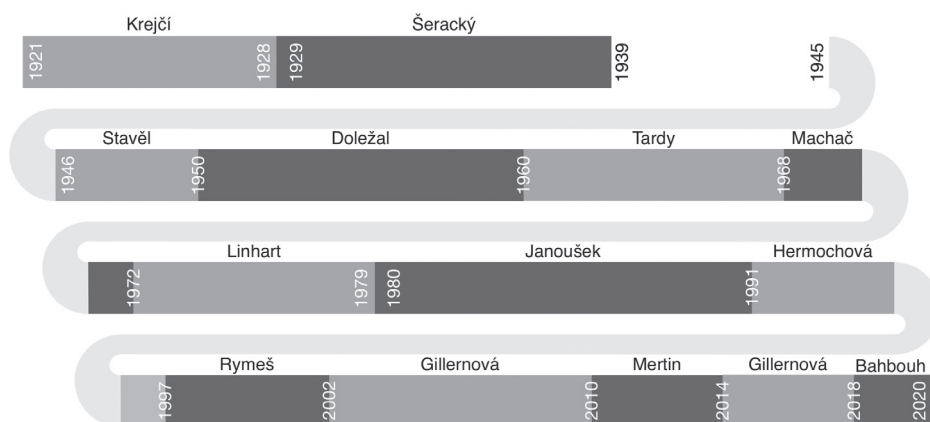
4. Výzkum

V další kapitole se zaměříme na výzkum v psychologii a jeho dobová specifika. Období bezprostředně po únoru 1948 psychologickému výzkumu nepřálo. A to nejen kvůli tehdy nízkému počtu absolventů studia, ale především kvůli provázání ideologie s vědou a „svazující“ povinnosti autorů vztahovat získané poznatky k tezím marxistické psychologie a interpretovat je výhradně v tomto kontextu. Výzkumný zájem badatelů tak byl orientován spíše jen na ideologicky nezávadná témata či ideálně témata umožňující potvrzení dobové (pavlovovské) doktríny. Situace se pomalu začala zlepšovat ke konci 50. let, kdy byl vývoj fačilitován otvíráním nových pracovišť, organizací odborného života pod taktovkou Československé psychologické společnosti či založením časopisu Československá psychologie. V této době už ideologii nezatížený výzkum, apolitická „čistá“ věda, začíná být alespoň v omezené míře možná. V roce 1964 Miloš Machač, budoucí vedoucí katedry psychologie FF UK v Praze, ve svém bilancujícím článku *Současný stav experimentálního výzkumu psychologie v ČSSR* vypočítává, že v tuzemsku funguje již 9 pracovišť, která se věnují psychologickému výzkumu: katedra psychologie FF UK v Praze (čítající 10 pracovníků), katedra psychologie FF UJEP v Brně (6), katedra psychologie FF UP v Olomouci (5), katedra psychologie FF UK v Bratislavě (8), Psychologický ústav UK v Praze (17), Psychologický ústav UK v Bratislavě (8), Ústav experimentálnej psychológie SAV v Bratislavě (17), oddělení pedagogické psychologie Pedagogického ústavu ČSAV (11) a nově vznikající Výzkumný ústav detskej psychológie a patopsychológie [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 8. *Současný stav experimentálního výzkumu psychologie v ČSSR*] (viz graf 2).

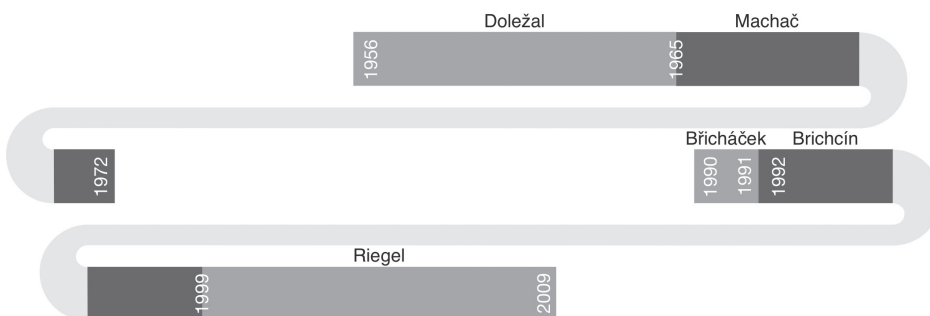
Státní moc považovala za účelné a žádoucí výzkum v socialistickém Československu koordinovat a centralizovat do takzvaných státních plánů základního výzkumu (SPZV), v jejichž rámci byl řešen omezený počet projektů a účast v něm byla pro pracovníky kateder a akademických ústavů prakticky povinná. Jednotlivé projekty SPZV nicméně zpravidla byly formulovány pragmaticky a natolik široce a neurčitě, aby se pod ně všichni zúčastnění pracovníci se svými tématy vešli. Projekty tak nesly kuriózní (a niceřikající) názvy jako např. *Psychologické zákonitosti vývoje člověka, jeho aktivní úlohy a jeho tvořivé činnosti v socialistické společnosti*. Co je ovšem podstatné, každý zapojený člen řešitelského týmu v rámci projektu nadále řešil vlastní izolované téma. Navzdory záměrům tvůrců SPZV tak tato praxe k větší centralizaci psychologického výzkumu v Československu nevedla. Výzkum v psychologii před

⁶ To je zřejmé už ze složení nového výboru ČSPS. V roce 1972 se ve volbách ucházelo o post ve výboru 17 kandidátů, z nichž bylo 12 členů KSČ a jen 5 nestraníků. Přitom pouze 1 z nových členů (B. Chalupa) pracoval i v předešlém výboru [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 2, inv. č. 021. Seznam kandidátů pro volby nového ústředního výboru Čs. psychologické společnosti ČSAV (1972)]. V následujících volbách v roce 1975 pak do výboru kandidovalo 25 psychologů, z nichž už pouze 4 byli bezpartijní. U kandidátů se objevovaly afiliace jako Vysoká škola politická ÚV KSČ, Armádní vědecko-výzkumné pracoviště, Vysoká škola SNB nebo Institut řízení. Naopak jen 4 kandidáti působili na některé z vedoucích kateder psychologie a 2 v ústavech Akademie věd [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 8, inv. č. 21. Sjezdů – IV. sjezd, Trinec, 9.–12.9.1975].

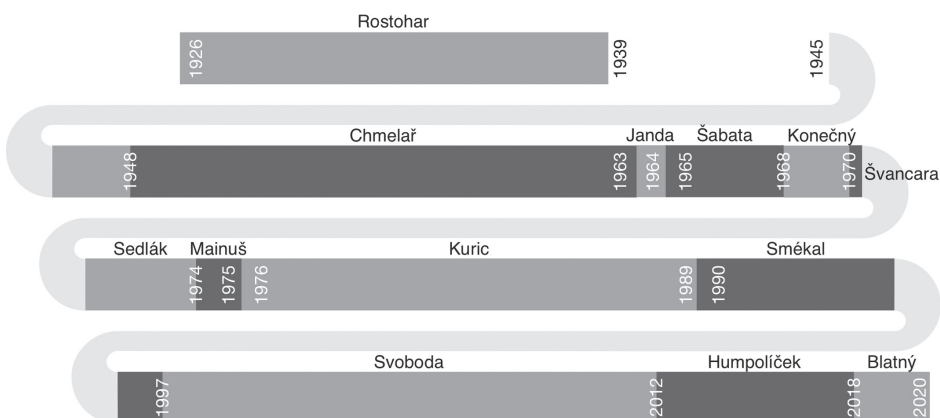
Katedra psychologie FF UK

Psychologický ústav UK

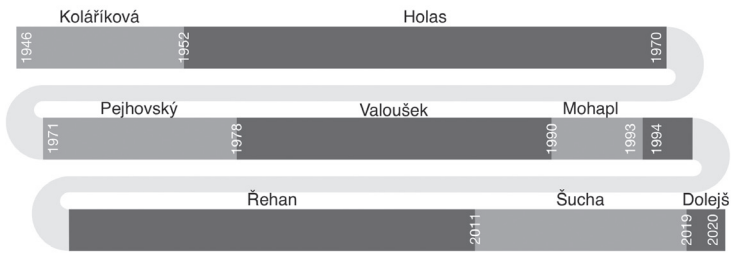

Psychologický ústav FF MU

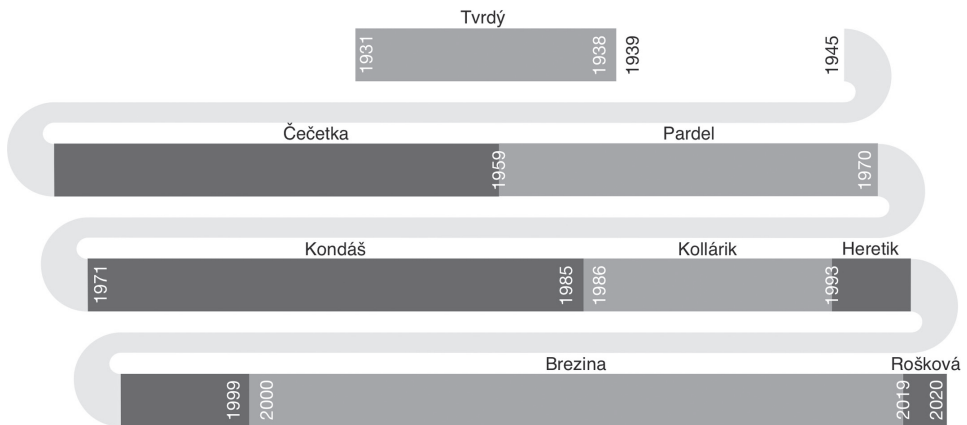

Graf 2 Seznam tradičních akademických pracovišť a historický přehled vedoucích pracovníků. Do výběru jsou zařazena prioritně psychologická pracoviště a pracoviště s dlouhou tradicí. Proto se v něm neobjevuje například Národní ústav duševního zdraví nebo katedra psychologie Fakulty sociálních studií. Úplné údaje jsou v samostatné příloze.

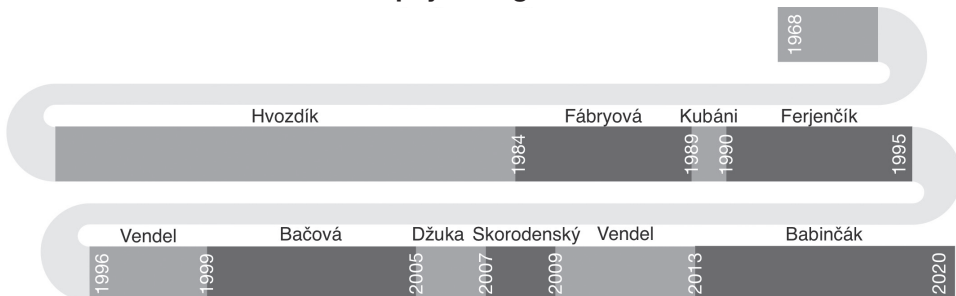
Katedra psychologie FF UP

Katedra psychológie FiF UK

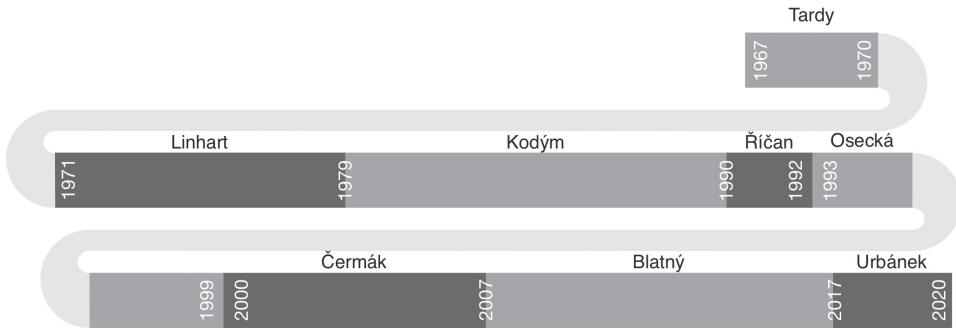

Katedra psychológie FF UPJŠ

Graf 2 – pokračování

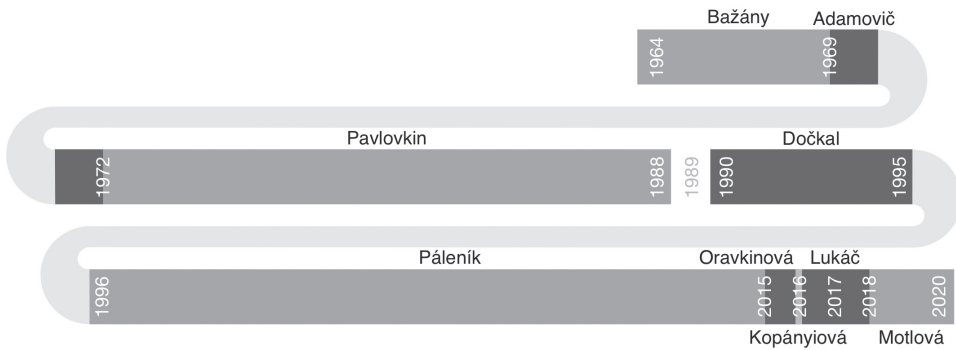
Psychologický ústav ČSAV (AV ČR)

Ústav experimentálnej psychológie SAV

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

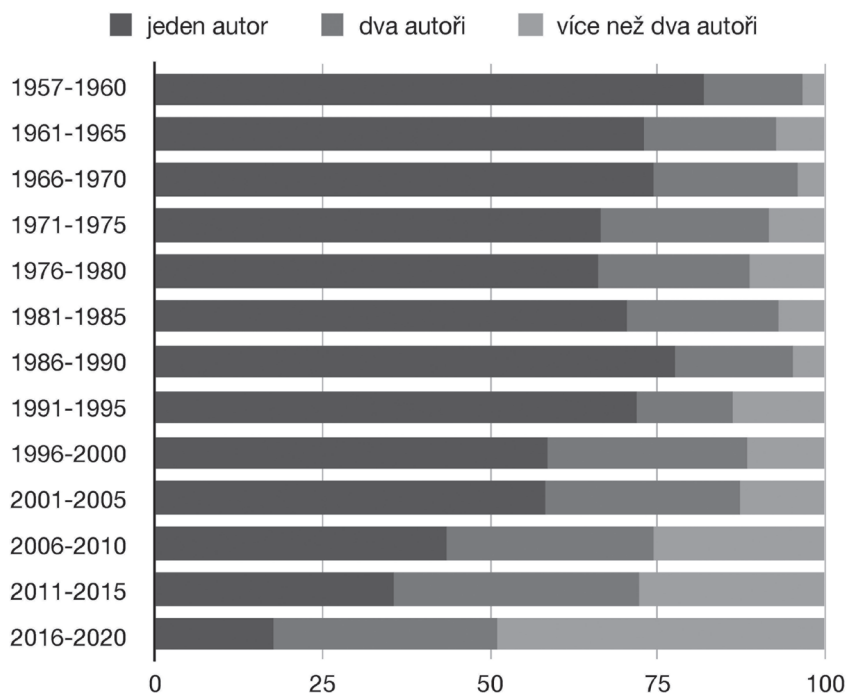
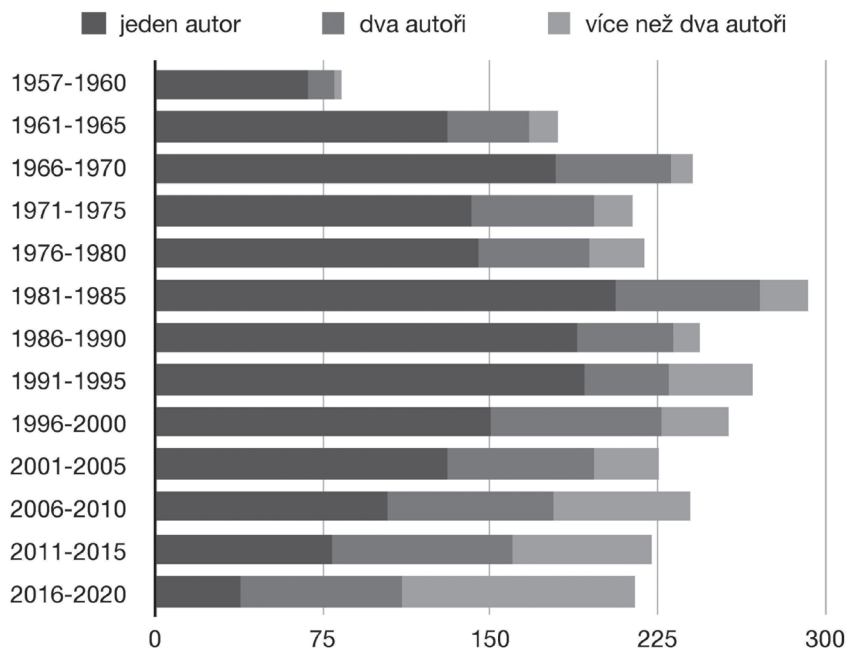
Graf 2 – pokračování

rokem 1989 – ostatně jako i dnešní výzkum – je obtížné nějak charakterizovat, například vypíchnutím nejrozšířenějších témat, přístupů či alespoň psychologických disciplín. Můžeme sice uvést několik výzkumných projektů, jejichž výsledky jsou dodnes ceněné či alespoň o nich v odborné komunitě stále existuje povědomí – Matějčkovy a Langmeierovy výzkumy dětí v ústavní péči, Švancarův longitudinální výzkum dvojčat, Matějčkův výzkum dyslexie, Matějčkův a Kubičkův výzkum nechtěných dětí, výzkum morálního vývoje dětí Kotáskové, experimenty s LSD prováděné ve Výzkumném ústavu psychiatrickém či výzkum kognitivních procesů v Ústavu experimentální psychologie SAV –, ovšem ani tyto emblematické projekty tehdejší psychologický výzkum (jeho preference a směřování) nijak necharakterizují. Paleta řešených výzkumných problémů byla pestrá a vnitřně nehomogenní.

Pozoruhodné nicméně je, že zarámování tehdejšího výzkumu do projektů SPZV nejenže nevedlo k očekávané centralizaci (a tím i vyprofilování) výzkumu, ale nevedlo ani k očekávanému posílení spolupráce mezi jednotlivci či institucemi. Nic takového se v oboru nedělo; míra solitérství ve výzkumu je z dnešního pohledu až překvapující. Většinu řešených témat se věnovali jednotlivci nebo příležitostné dvojice či trojice spolupracovníků, výzkumné týmy až na naprosté výjimky nevznikaly. A ani ustálených dvojic, jaké tvořili Hoskovec se Štikarem, Břicháček s Břicháčinem či Langmeier s Matějčkem, nebylo u nás příliš. Z analýzy produkce časopisu Československá psychologie (viz graf 3) vyplývá, že před rokem 1989 byl podíl článků napsaných více než jedním autorem z celkového počtu tehdy otištěných článků 28 % (pro srovnání po roce 1989 to bylo 50 % a v posledních 10 letech dokonce 73 %) a podíl článků napsaných více než dvěma autory byl 7 % (po roce 1989 22 % a v posledních 10 letech pak 38 %). Nízký byl i podíl publikací společně napsaných pracovníky různých pracovišť (9 % před rokem 1989). A pokud bychom naše hledání omezili pouze na publikace vzešlé ze spolupráce pracovníků pěti hlavních československých kateder psychologie, našli bychom před rokem 1989 právě jen jednu takovou publikaci, a to společnou studii Ondřeje Kondáše z bratislavské katedry a Stanislava Kratochvíla z brněnské katedry z roku 1968.

V období před rokem 1989 psychologové – a zejména pracovníci kateder a akademických ústavů – publikovali v menším rozsahu než dnes. Je pravděpodobné, že tlak na realizaci výzkumů, vč. jejich dotažení do publikačních výstupů a uplatnění těchto výstupů v respektovaných časopisech, byl dříve menší a pracovníci na něm nebyli do té míry, jaká je obvyklá dnes, závislí. Naproti tomu mnohem větší hodnotu než dnes měla – zejména v očích nadřízených – vysokoškolská skripta. I přes jejich omezenou distribuci (často byla dostupná jen na katedrách autorů) vycházelo až do 90. let na jednotlivých psychologických katedrách každoročně i několik nových skript. Další plusové body dostávali pracovníci za publikace otištěné v příslušných univerzitních Actech, jejichž čtenost však už v dřívějších dobách byla slabá, a myšlenky autorů se tak k potenciálním zájemcům touto cestou příliš nedostaly. Pokud jde o možnosti uplatnění výsledků výzkumů v zahraničních periodikách, byly pochopitelně výrazně omezené, a to z řady důvodů: Jazyková vybavenost psychologů kvůli odstřížení Československa od západního světa byla obecně o dost nižší. Každý rukopis (nejen ten směřující do zahraničí) si musel nechat jeho autor před odesláním do redakce časopisu nebo knižního nakladatelství schválit od svého nadřízeného (požádat o imprimatur), je-li odborně a především ideologicky nezávadný, což pravděpodobně řadu pokusů zastavilo už v zárodku. Na snahy o publikování prací v kapitalistickém zahraničí a na jejich autory se nadto v komunitě hledělo nedůvěřivě. Bylo to proto obtížnější, ovšem stále možné (resp. mocí neznemožňované). Výsledky svých výzkumů úspěšně prezentoval v mezinárodních časopisech Jaroslav Madlafousek, Jiří Hoskovec či Zdeněk

Graf 3 Počet (a) a podíl (b) publikací s jedním, dvěma a více než dvěma autory na celkovém počtu publikací otištěných v časopise Československá psychologie v letech 1957 až 2020. Graf ukazuje kumulovaná data za pětiletá období.

Tab. 1 Přehled publikační činnosti československých psychologů v mezinárodních (západních) časopisech před rokem 1989. Tabulka přináší informace o publikačně nejúspěšnějších autorech (a), o časopisech nejčastěji otiskujících práce československých autorů (b) a o nejčastějších tématech těchto publikací (c). Seznam publikací je uveden v samostatné příloze.

Autoři	Počet publikací
Zdeněk Matějček	30
Jiří Hoskovec	18
Jaroslav Madlafousek	12
Vratislav Schüller	9
Josef Švancara	8
Slávka Fraňková	7
Stanislav Kratochvíl	6
Jaro Křivohlavý	6
Josef Langmeier	6
Ondrej Kondáš	5
Dominik Svorad	5
Aleš Kolářský	4
Jaromír Janoušek	3
Luděk Kubička	3
Časopisy	Počet publikací
American Journal of Clinical Hypnosis	9
International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis	6
Contemporary Psychology	5
Bulletin of the Orton Society	4
International Journal of Mental Health	3
Archives of Sexual Behavior	3
Acta Psychologica	3
International Journal of Psychophysiology	3
Témata	
hypnóza a sugesce	
psychosociální vývoj dětí narozených z nechtěného těhotenství	
dyslexie	
historie a historické osobnosti	
přehledové články o vybraných oblastech psychologie v Československu	
příjem potravy, malnutrice, hladovění	
podněty vyvolávající sexuální vzrušení	
sexuální chování krys	
dopravní a inženýrská psychologie	

Matějček, příležitostně se to dařilo i Stanislavu Kratochvílovi, Ondreji Kondášovi, Slávce Fraňkové, Josefu Švancarovi, Jaro Krívohlavému a dalším (viz tab. 1). Z prostého porovnání publikační úspěšnosti dnešní a tehdejší generace psychologů nicméně není možné z řady důvodů činit jakékoliv závěry o rozvinutosti oboru.

Ještě jeden, a dost možná nejdůležitější, faktor limitoval předlistopadový výzkum, a tím byl přístup k zahraniční odborné literatuře. Ústavní a katedrové knihovny měly nabídku knih západních autorů velmi chudou, přičemž ovšem situace na slovenských pracovištích byla příznivější než na českých. V několika případech (Olomouc, Brno) se knihovny na katedrách podařilo po válce předzásobit pořízením knižních konfiskátů ze zámeckých knihoven [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 2, inv. č. 10. Korespondence (1951); AUP, fond Katedra psychologie FF, kart. 34, inv. č. 129. Katedra psychologie FF UP: Přehled vývoje (1971)], ovšem tato literatura rychle zastarávala a pro nákup nové byly ministerstvem školství diktovány přísné limity: Například brněnská filozofická fakulta (tvořená tehdy 13 katedrami) dostala pro první pololetí 1956 přidělenou kvótu 28 objednávek na knihy z kapitalistické ciziny [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 3, inv. č. 14. Korespondence (1956)]. Rovněž možnosti přeložení prací západních autorů byly do poloviny 60. let téměř nulové. Jedinou přeloženou knihou v oboru dlouho byla učebnice *Experimentálna psychológia* autorů Woodworthe a Schlosberga v roce 1959. Po již zmíněné analýze stavu a potřeb oboru *Postavení a úkoly psychologie v ČSSR* (1965), adresované ideologické komisi ÚV KSČ, se situace na pár let pronikavě zlepšila (viz tab. 2), aby se v období normalizace opět přiblížila k nulovému bodu⁷. Překvapivě v Polsku a Sovětském svazu byli západní autoři překládáni v daleko větší míře⁸. Případní zájemci o západní literaturu z řad psychologů mohli v omezené míře (a za vysokou cenu) objednávat knihy v prodejné Státního nakladatelství technické literatury ve Spálené ulici v Praze nebo v knihkupectví Sovětská kniha na náměstí Svobody v Brně (Iva Šolcová a Mojmír Svoboda, osobní sdělení), případně podnikali různé méně tradiční pokusy: Ještě poměrně obvyklé bylo psát přímo autorům časopiseckých či knižních prací o separáty a pak mnoho týdnů čekat na odpověď⁹ a i poté doufat v úspěšné provedení tiskoviny přes celnici. Někteří naši psychologové knihy s jejich autory či vlastníky – poštou – směřovali, např. za antikvární kousky nebo gramofonové desky (rozhovor s M. Nakonečným). Jiní si je přiváželi z cest po socialistické cizině (rozhovor s V. Smékalem a s I. Rui-selem), případně přístup k nim měli předplacený z doby zahraniční návštěvy ve svobodnějším období konce 60. let (rozhovor se S. Kratochvílem). Překvapivou možností nabízely i antikvariáty, které měly povinnost zakázanou literaturu vykupovat, ovšem současně zákaz tyto knihy prodávat, a tak když měl někdo dobrý vztah s antikvářem (rozhovor s V. Smékalem), případně propustku do skladu prohibít v Jungmannově ulici v Praze (rozhovor s M. Nakonečným), tak se i k tehdy vzácným zahraničním titulům dostal (Čermák a Šikl, v tisku a, c).

5. Časopisy

Šíření poznatků a kultivace odbornosti psychologické obce se po celou dobu vývoje oboru děly a dějí zejména prostřednictvím vydávání odborných časopisů, které ve větší míře než knihy umožňují seznámení s detaily výzkumu. Psychologie oproti řadě

⁷ K tomu připočteme ještě skutečnost, že v roce 1972 byly po prověření politické a společenskovední literatury vyřazeny z užívání a uzavřeny do zvláštních fondů vybraných knihoven i knihy od českých a slovenských „závadných“ autorů, tj. těch, co neprošli prověrkami v roce 1970. Celkem bylo takto ve společenskovední oblasti zakázáno 487 titulů (Urbášek, 2008).

⁸ Například v roce 1960 bylo do polštiny přeloženo 11 psychologických knih z angličtiny, 3 z francouzštiny a 3 z ruštiny (Jurčo a Blaškovič, 1961).

Tab. 2 Překlady knih západních autorů vydané v Československu před rokem 1989. Naprostá většina titulů vyšla v rozmezí let 1966 a 1972.

1959	Woodworth, R. S., & Schlosberg, H. (1959). <i>Experimentálna psychológia</i> . Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
1966	Fromm, E. (1966). <i>Člověk a psychoanalýza</i> . Praha: Svoboda.
	Piaget, J. (1966). <i>Psychologie inteligence</i> . Praha: SPN.
	Selye, H. (1966). <i>Život a stres</i> . Bratislava: Bratislava: Obzor.
	Fromm, E. (1966). <i>Umenie milovať</i> . Bratislava: Obzor.
1967	Fraisse, P. (1967). <i>Kapitoly z experimentálnej psychológie</i> . Bratislava: SPN.
	Fromm, E. (1967). <i>Umění milovat</i> , Praha: Orbis.
	Meili, R., & Rohracher, H. (1967). <i>Učebnice experimentální psychologie: Příručka pro studium psychologie na filosof. fak. universit.</i> Praha: SPN.
1968	Skinner, B. F., & Holland, J. J. (1968). <i>Analýza chování</i> . Praha: SPN.
	Krech, D., Crutchfield, R., & Ballachey, E. (1968). <i>Človek v spoločnosti: základy sociálnej psychológie</i> . Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied.
	Fraisse, P., & Piaget, J. (1968). <i>Inteligencia-osobnosť: Kapitoly z experimentálnej psychológie</i> . Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
	Robert, M. (1968). <i>Psychoanalytická revolúcia</i> . Bratislava: Obzor.
1969	Freud, S. (1969). <i>Vybrané spisy I</i> . Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.
	Freud, S. (1969). <i>Vybrané spisy II</i> . Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.
	Fromm, E. (1969). <i>Lidské srdce – jeho nadání k dobru a zlu</i> . Praha: Mladá fronta.
1970	Berne, E. (1970). <i>Jak si lidé hrají</i> . Praha: Svoboda.
	Caplan, G. (1970). <i>Duševné zdravie v rodine a spoločnosti</i> . Bratislava: SAV.
	Fromm, E. (1970). <i>Sny a mýty: (symbolika snov, rozprávok a mýtov)</i> . Bratislava: Obzor.
	Piaget, J., & Inhelder, B. (1970). <i>Psychologie dítěte</i> . Praha: SPN.
	Pichot, P. (1970). <i>Mentální testy</i> . Praha: SPN.
1971	Freud, S. (1971). <i>Vybrané spisy III: Práce k sexuální teorii a k učení o neurózách</i> . Praha: Avicenum.
1972	Kerlinger, F. N. (1972). <i>Základy výzkumu chování: pedagogický a psychologický výzkum</i> . Praha: Academia.
	Madsen, K. B. (1972). <i>Teorie motivace: (srovnávací studie moderních teorií motivace)</i> . Praha: Academia.
1973	Huyghe, R. (1973). <i>Řeč obrazů ve světle psychologie umění</i> . Praha: Odeon.
1978	Millarová, S. (1978). <i>Psychologie hry</i> . Praha: Panorama.
1979	Madsen, K. B. (1979). <i>Moderní teorie motivace</i> . Praha: Academia.
1983	Wallon, H. (1983). <i>Od činu k myšlení: esej z porovnávej psychológie</i> . Bratislava: Pravda.
1986	Chertok, L. (1986). <i>Nepoznaná psychika: hypnóza mezi psychoanalýzou a biologií</i> . Praha: Avicenum.

jiných oborů u nás měla tu výhodu, že oborové časopisy vycházely v hojném počtu a většina z nich měla dlouhou tradici. V období před rokem 1989 vycházelo 5 tradičních periodických časopisů (indexovaných a s recenzním řízením) a přinejmenším 4 další, polooficiální časopisy, orientované zejména na klinickou a poradenskou praxi.

Československá psychologie vznikla v roce 1957 jako odborné periodikum Československé akademie věd. Pokrývá především oblast základního výzkumu, ale i výzkum aplikovaný a oblast informačně referativní. Od roku 1965 vychází šestkrát ročně a otiskuje příspěvky v češtině, slovenštině a angličtině. V roce 1970 měla dnes již stěží představitelný náklad 2500 výtisků. Časopis *Studia Psychologica* vychází již od roku 1956 (nejprve jako ročenka *Psychologické štúdie* a pod nynějším názvem od roku 1964) a jejím vydavatelem je Ústav experimentálnej psychológie SAV. Přijímá původní práce z širokého spektra psychologických oborů a témat, nejčastější jsou přitom experimentálně psychologické studie. Ročně vychází čtyři čísla, práce jsou v angličtině. Výzkumné a aplikační otázky vývojové a pedagogické psychologie sleduje časopis *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, který vychází dvakrát ročně ve slovenštině. První číslo vyšlo v roce 1966 a v roce 1970 byl časopis vydáván s nákladem okolo 1000 výtisků. V roce 1966 začala vycházet i *Psychologie v ekonomické praxi*, časopis orientovaný především na otázky z oblasti psychologie práce. Tento časopis vydávaný Univerzitou Karlovou byl v roce 2009 přejmenován na *Psychologie pro praxi* a rozšířil své zaměření o další oblasti aplikované psychologie. Konečně funkci orgánu pro otázky činnosti psychologů, institucí i celé Československé psychologické společnosti plnil časopis *Psychológ v Československu*, který vycházel od roku 1969 do začátku 90. let (pro přehled o časopisech, jejich vydavatelích a vedoucích redaktorech viz tab. 3).

V období normalizace bylo vydáváno i několik odborných časopisů neoficiální cestou, např. určených jen pro vnitřní potřebu pracovníků instituce či společnosti. K výuce a vzdělávání o práci na lince důvěry vycházela v letech 1975 až 1983 ceněná *Edice linky důvěry*, za jejímž vydáváním stál Zdeněk Eis. Podobně jako další neoficiální časopisy obsahovala vedle českých a slovenských původních prací i překlady, čímž alespoň částečně doplňovala tehdejší nedostatek zahraniční literatury. Dalším nepravidelným periodikem s psychotherapeutickým obsahem byly *Psychotherapeutické sešity* vydávané od roku 1979 do roku 1992 Kabinetem psychoterapie a spojené se jmény Vymětal, Skála, Růžička a dalšími. Manželským a rodinným poradcům sloužil od roku 1984 do poloviny 90. let časopis *Kontext* obsahující informace o činnosti sekce pro rodinnou terapii ČLS JEP, originální československé práce, překlady a excerpta z odborných publikací a vycházející především díky iniciativě Petra Boše. A konečně už v roce 1964 začalo vycházet periodikum *Výchovný poradce* se snahou přispět k informovanosti o této problematice a podpořit vybudování jednotné soustavy institucí psychologického poradenství.

Po změně společenských poměrů na konci roku 1989 bylo jednou z prvních iniciativ psychologické obce v Československu zakládání nových časopisů. Některé z nich byly orientovány jen na úzký okruh témat nebo jen na jeden přístup a řada z nich neměla dlouhého trvání. Už v roce 1989 začal vycházet *Psychoanalytický sborník* obsahující zejména překlady prací ze zlatého fondu psychoanalýzy. V následujícím roce *Bollingenská věž*, otiskující práce z díla C. G. Junga a jeho následovníků, a dodnes vycházející *Konfrontace*, která zpočátku byla psychotherapeutickým časopisem pro řešení manželských konfliktů a od roku 1992 se pak stala časopisem pro psychotherapii, na *Psychotherapii* přejmenovaným v roce 2007. Rovněž v roce 1990 vyšel poprvé časopis s pedagogicko-psychologickou orientací *Vý, nezávislá revue pro výchovu*

Tab. 3 Seznam psychologických časopisů založených v 50. a 60. letech 20. století doplněný informacemi o vydavateli a vedoucích redaktorech.

Československá psychologie	Vydavatel: Academia, později Psychologický ústav AV ČR		
Jan Doležal	1957–1965	Miluše Sedláková	1991–2003
Vladimír Tardy	1965–1971	Jiří Hoskovec	2004–2011
Josef Linhart	1971–1980	Iva Šolcová	2011–dosud
Miloslav Kodým	1980–1991		
Studia Psychologica	Vydavatel: Ústav experimentálnej psychológie SAV		
Damián Kováč	1965–2007	Peter Halama	2014–2018
Viera Bačová	2008–2010	Vladimíra Čavojová	2018–dosud
Ivan Sarmány–Schuller	2010–2014		
Psychológia a patopsychológia dieťaťa	Vydavatel: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie		
Miroslav Bažány	1966–1969	Silvia Matúšová	2017–2019
Karol Adamovič	1970–1996	Vladimír Dočkal	2019–dosud
Vladimír Dočkal	1996–2017		
Psychologie v ekonomické praxi	Vydavatel: Univerzita Karlova		
Miloš Machač	1966–1970	Z. Pernica	1984–1985
M. Břichcín, L. Stejskal	1971–1972	Zbyněk Bureš	1986–1994
František Hyhlík	1973–1977	Jiří Hoskovec	1995–2008
J. V. Černý	1978–1983	Ilona Gillernová	2009–dosud

a vzdělání. Od roku 1991 pak vycházel psychotherapeutický časopis *Setkání* a časopis transpersonální psychologie *Gamma* [A AV ČR, fond Českomoravská psychologická společnost, nezpracováno, kart. 5. Odborné časopisy s psychologickou problematikou v České republice (1992)]. V dalších letech na jedné straně přibývaly a na straně druhé zanikaly další psychologické časopisy. Z titulů vydávaných v současnosti vedle čtyř z pěti výše uvedených oficiálních časopisů uveďme ještě několik dalších úspěšných titulů: Českomoravská psychologická společnost vydává časopis *E-psychologie*. Masarykova univerzita je vydavatelem časopisu *Cyberpsychology*, který má podobně jako *Československá psychologie* a *Studia Psychologica* přidělený impakt faktor. A vedle odborných periodik vychází i populární časopisy, například *Psychologie dnes* a *Moje psychologie*.

6. Konference

Platformou pro odborné setkávání psychologů v Československu jsou už od druhé poloviny 50. let konference a semináře. Dlouhou dobu se tato platforma těšila v psychologické obci velké oblibě. Ve srovnání se současností se v minulé době konalo překvapivě hodně odborných akcí, nadto hojně navštěvovaných (zejména uvážíme-li

násobně nižší počty psychologů před rokem 1989 a dnes). Například v plánu činnosti Československé psychologické společnosti na rok 1985 figuruje jako hlavní akce roku VI. sjezd československých psychologů v Hradci Králové, kterého se nakonec zúčastnilo přes 500 účastníků, dále 3 velké konference (mj. třídní setkání psychologů práce se 120 účastníky), 36 seminářů (mj. 5 klinicko-psychologických dnů, každý se zhruba 200 účastníky) a několik dalších pracovních setkání a kurzů [AMU, fond G 45 Československá psychologická společnost, pobočka Brno. Záznamy z činnosti hlavního výboru ČSPS, 1984 Rámcový plán činnosti Čs. psychologické společnosti při ČSAV na rok 1985]. K tomuto úctyhodnému počtu odborných akcí je potřeba připočítat ještě další odborná setkání konaná bez organizačního zastřešení společností.

Historicky první setkání psychologů proběhlo v roce 1957, kdy se v západoslovenských Smolenicích z popudu Psychologického laboratória (předchůdce Ústavu experimentálnej psychológie) Slovenskej akadémie vied konala I. celostátní konference československých psychologů. Bez nadsázky je možné říct, že od tohoto data se začíná koncepčně rozvíjet život psychologů v Československu. Smolenická konference spolu s II. pracovní konferencí československých psychologů konanou v roce 1959 v Praze byla chápána jako přípravný krok k celostátnímu sjezdu československých psychologů.

Ten se nakonec uskutečnil v Praze na konci roku 1961 (350 účastníků) a další pak následovaly v Praze v roce 1964 (500 účastníků), v Bratislavě v roce 1968 (280 účastníků), v Třinci v roce 1975 (414 účastníků), v Brně v roce 1980 (503 účastníků) a v Hradci Králové v roce 1985 (547 účastníků). Další, v pořadí sedmý sjezd byl naplánovaný na rok 1990 do Rožnova pod Radhoštěm, ovšem ten už se neuskutečnil. Sjezd, organizovaný Československou psychologickou společností, představoval z dnešního pohledu poněkud neobvyklý formát konference. Vedle odborného programu, obsahujícího i bilancující úvodní referát či panelové diskuse k projednání palčivých otázek v oboru, se probíraly i hospodářské otázky, zpráva revizní komise, proběhla volba výboru ČSPS, byli jmenováni čestní členové společnosti a bylo přijato a odhlasováno závěrečné usnesení, které shrnulo práci v oboru od posledního sjezdu, načrtlo další směřování oboru a případně i poukázalo na nedostatečně řešené problémy či otázky. Sjezdu, který trval zpravidla tři nebo čtyři dny, se vedle československých psychologů účastnily rovněž delegace KSČ, ČSAV, SAV a psychologických společností ze spřátelených zemí. Druhou velkou konferencí s celostátní působností byly Psychologické dny, rovněž organizované Československou psychologickou společností. Poprvé se konaly v roce 1970 a tradice jejich pořádání přetrvává dodnes, zatím poslední ročník byl v pořadí třicátý osmý. Konaly se každoročně, výjimkou byl pouze případ, že v daném roce byl naplánovaný sjezd. Psychologické dny jsou v posledních desetiletích spojeny s Olomoucí, zde se také pravidelně konaly i před rokem 1989 (kromě let 1970 Praha a Brno, 1973 Brno, 1977 Praha a 1984 Hradec Králové). V roce 1987 byly dočasně přejmenovány na Olomoucké psychologické dny. Počty účastníků jsou o něco nižší než na sjezdech – 150 až 300.

Z výčtu odborných akcí uvedeného na začátku tohoto oddílu je patrné, že vedle těchto velkých konferencí, kterých se zúčastňovala přinejmenším do 70. let velká většina psychologické obce, se v průběhu roku konaly i mnohé další, často úžeji tematicky zaměřené akce. Probíhaly semináře klinické psychologie, poradenské psychologie, sociální psychologie atd. Velkou oblibu měly Klinicko-psychologické dny, které se konaly 5x ročně a účastnilo se jich v průměru 200 frekventantů. Kliničtí psychologové hojně navštěvovali pravidelné vědecké schůze Psychiatrické společnosti ČLS a aktivně se účastnili i psychiatrických konferencí, z nichž za uvedení stojí hned

1. československý psychiatrický kongres v Lázních Jeseník v roce 1959 za účasti Morena a mnoha dalších renomovaných osobností⁹.

Zajímavou skupinu odborných akcí představují periodické konference s mezinárodní účastí. Navzdory poměrům nepřejícím pěstování kontaktů se zahraničními odborníky se v pozoruhodné míře dařilo i za normalizace přivázat do Československa mnohá zvučná jména oboru (viz oddíl 7. Kontakty se zahraničím). Jedním takovým úspěšným počinem bylo Stretnutie psychologov podunajských krajín, které se konalo v letech 1967 až 1993 (celkem proběhlo 10 ročníků) a jehož pořádání je spojené s Ústavom experimentálnej psychológie SAV a zejména se jménem Damiána Kováče. První tři ročníky a pak ročník poslední proběhly ve Smolenicích, další pak v Němecu, Maďarsku či bývalé Jugoslávii. O této „srdeční“ konferenci slovenských kolegů je možné si přečíst v několika vzpomínkových textech (např. Kováč, 2008). Čeští psychologové se pro změnu mohli pochlubit konáním pražské konference s velmi vysokým podílem zahraničních účastníků a s opravdu exkluzivními osobnostmi v programu (zvláště při zohlednění faktu, že se nejednalo o evropský či světový kongres, ale o deklarovaně československou odbornou akci). Například na druhé pražské konferenci psychologie lidského učení a řešení problémů vystoupilo 114 přednášejících ze zahraničí (v naprosté většině z kapitalistické ciziny) z celkového počtu 200 účastníků. Jednotlivé ročníky se odehrály v letech 1969, 1973, 1977, 1982, 1986 a 1991¹⁰. Pozitivní význam pro udržení kontinuity vývoje psychoterapie po roce 1968 a přístupu k jiným směrům, než byl ten pavlovovský, měla Symposia socialistických zemí o psychoterapii. První zasedání zorganizoval v roce 1973 v Praze Milan Hausner. Na konání dalších ročníků, které proběhly v letech 1976 (Varšava), 1979 (Leningrad/Petrohrad), 1982 (Postupim), 1985 (Budapešť), 1988 (Sofia) a 1991 (Kroměříž), se významně podílel i Stanislav Kratochvíl. Symposia měla v psychoterapeutické komunitě výborný ohlas, byla vnímána jako nápomocná k zachování jisté míry pracovní autonomie.

V Československu se před rokem 1989 konalo i několik psychologických konferencí, které snesou přívlastek evropské nebo světové. V roce 1966 v Praze proběhlo 19. výroční zasedání Světové federace pro duševní zdraví (World Federation for Mental Health), na níž se organizačně podílela psychiatrická sekce České lékařské společnosti J. E. Purkyně¹¹. Další dvě konference byly připravené v termínu krátce po 21. srpnu 1968, ovšem s ohledem na rozbouranou vnitropolitickou situaci se nakonec konaly v jiných zemích: Psychodramatický kongres se narychlo stěhoval do Baden v Rakousku (rozhovor s H. Junovou, in Čermák a Šikl, v tisku a) a Mezinárodní

⁹ Vedle obsazení tohoto kongresu byl pozoruhodný i doprovodný program. Po všechny dny byl pro účastníky připravený koncert vážné hudby, poslední den byl na programu táborový oheň a zahraničním účastníkům byla poskytnuta možnost lovu srnců a jelenů.

¹⁰ Jednou z osobností spojených s pořádáním pražské konference byl Josef Linhart (1917–1992), čelný marxistický psycholog a člověk s možná největším vlivem na určování pravidel dění v oboru před rokem 1989. Už jen tato skutečnost zavdává ke spekulacím, zda tato konference nebyla podpořovaná (např. domlouváním účasti významných řečníků) z vyšších stranických míst ve snaze ukázat se světu v dobrém světle. Stěží totiž můžeme předpokládat, že by zahraniční hosté takové úrovně a v takovém počtu přijížděli jen ve snaze seznámit se s úrovní československé psychologie a navázat s našimi psychology spolupráci.

¹¹ Zajímavostí této akce bylo, že v jejím rámci projevila skupina 40 amerických, kanadských a britských psychologů přání neformálně se setkat s československými psychology. Tohoto narychlo svolaného setkání se zúčastnilo za československou stranu 20 psychologů, mj. S. Kratochvíl, O. Kondáš, J. Langmeier, H. Junová, J. Srnec či F. Engelsmann [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 11, inv. č. 6. Setkání československých a amerických psychologů v rámci semináře Světové federace duševního zdraví 19. 7. 1966; Junová a Engelsmann, 1967].

kongres o hypnóze a psychosomatické medicíně (International Congress for Hypnosis and Psychosomatic Medicine) do Mohuče v Německu [AMU, fond B 136 Robert Konečný, kart. 4, inv. č. 145. Kratochvíl, Stanislav (Stanford University, USA)]. Do Československa se velká odborná akce vrátila až v roce 1977, kdy se uskutečnil 4. světový kongres Mezinárodní společnosti psychologie sportu (International Society of Sport Psychology), a zejména o dalších 10 let později s Mezinárodním kongresem o rodinné terapii (World Congress of Family Therapy), který organizoval Petr Boš, jemuž předsedala Virginia Satirová a který navštívilo více než 1600 účastníků. V následujícím roce ještě v Praze proběhl velký psychofyziologický kongres (4th International Congress of Psychophysiology). Z dalších mezinárodních konferencí s reprezentativní zahraniční účastí jmenujme ještě Colloquium on Human Behaviour Genetics (1970, Brno, organizoval Josef Švancara), poradou expertů UNESCO k celoživotnímu poradenství (1972, Bratislava, organizoval Jozef Koščo), mezinárodní letní školu vývojové psychologie (1986, Praha, organizovala Jarmila Kotásková), seminář Mezinárodní akademie pro výzkum poruch učení (1988, Praha, organizovali Zdeněk Matějček a Jaroslav Šturma) nebo konferenci Psychologické problémy tvorivej vedeckej práce (1989, Stará Lesná). Z významných konferencí konaných u nás po roce 1989 pak zmíníme International Transpersonal Psychology Conference (1992), The 10th Congress of Work and Organisational Psychology (2001), 30th Annual Congress of International Association for Research in Economic Psychology (2005), The 10th European Congress of Psychology (2007), 15th European Conference on Personality (2010) a 32nd International Congress of Psychology (2021).

7. Kontakty se zahraničím

Poslední odstavce předešlého oddílu posunuly zpracovávané téma historie československé psychologie k mezinárodnímu kontextu, k setkávání se se světovou psychologií. Už jsme se zmínili o tom, že v době před rokem 1989 odborná obec silně pociťovala nedostatek západní literatury: knihy se téměř nepřekládaly, nákupy do univerzitních a ústavních knihoven byly z vyšších míst omezovaly a omezené byly i možnosti individuálního pořízení knih. Podobně komplikovaná byla pro psychology i možnost vycestování do zahraničí, či naopak přicestování zahraniční návštěvy, jakkoliv předechozí odstavce mohou vyvolat dojem, že se kontakty se zahraničními psychology utěšeně rozvíjely. Naopak, s výjimkou druhé poloviny 60. let se dostal do ciziny jen úzký okruh odborníků, a i těm se to dařilo jen sporadicky¹². Jistou příležitostí bylo konání velkých mezinárodních konferencí (zejména těch organizovaných IUPsyS, jejímž členem byla i ČSPS), naproti tomu studijní pobyt na západě byl po roce 1970 zcela výjimečný. Důvod pro omezování svobodného pohybu odborníků byl v socialistickém Československu zřejmý: vedoucí představitelé státu a komunistické strany se obávali šíření buržoazních myšlenek, s nimiž by se při pravidelném kontaktu naši odborníci dostávali do kontaktu a jejichž přitažlivost ve srovnání s ideologií podvázanou vědou v tehdejší Československu byla zřejmá. Proto bylo získání povolení k vycestování většinou dost komplikované, a to rovněž kvůli byrokracii. Hana Junová, které se ve druhé polovině 60. let podařilo několikrát zúčastnit renomovaných Lindauer Psychotherapiewochen ve Spolkové republice Německo, vzpomíná, že musela

¹² Například respektovaný český psycholog a etolog Jaroslav Madlafousek, který mj. byl předsedou ČSPS v letech 1968 a 1970 a jemuž se téměř jako žádnému jinému kolegovi či kolegyni dařilo uplatňovat výsledky svých výzkumů i na mezinárodním fóru, se do zahraničí za svůj aktivní profesní život dostal jen jedinkrát, a sice na konferenci ve francouzském Rennes v roce 1969 (Břicháček, 2009).

před odjezdem posbírat 32 podpisů, vč. podpisů od domovního důvěrníka, zástupců ROH, zástupců KSČ, ředitele nemocnice a ministra zdravotnictví. Jediný chybějící podpis by přitom cestu znemožnil (Čermák a Šikl, v tisku a). Vedle toho se od zájemce o vycestování vyžadovalo, aby zbylí členové rodiny zůstali doma jako garance jeho návratu zpět do Československa.

V krátkém období mezi lety 1965 a 1970 se podařilo československým psychologům realizovat řadu dlouhodobých studijních pobytů, které byly pro samotné stipendisty a jejich prostřednictvím i pro vývoj tuzemské psychologie formativní. Před tímto obdobím, ani po něm tyto pobyty téměř nebyly možné¹³. V roce 1965 strávil Josef Švancara půl roku jako hostující profesor na univerzitě v Montrealu a Jiří Hoskovec rok na Bethlehem University a Stanford University. Pavel Říčan byl v letech 1966 až 1967 na studijním pobytu u Raymonda B. Cattella na University of Illinois, kde jej v následujícím roce vystřídal Karel Balcar. V roce 1967 byl Jiří Kožený u V. B. Cervina na univerzitě v Torontu. Zimní semestr školního roku 1967/1968 pobýval na University of Alberta v Edmontonu jako hostující profesor Josef Langmeier. V roce 1968 pak měl sérii přednášek v USA Zdeněk Matějček a Josef Linhart, Ferdinand Knobloch strávil půl roku jako hostující profesor na University of Illinois, Columbia University a Albert Einstein Medical College a Soňa Hermochová se zúčastnila v USA několika-měsíčního programu Cleveland International Program. V letech 1969–1970 hostoval Stanislav Kratochvíl na Stanfordské univerzitě u Ernesta Hilgarda a na Pensylvánské univerzitě u Martina Orna a Anton Uherík působil na kanadské University of Waterloo jako hostující profesor. Možnosti studia v zahraničí se otevíraly i pro studenty: Například Iva Šolcová, současná vedoucí redaktorka časopisu Československá psychologie, studovala na konci 60. let tři trimestry v Holandsku, Michael Žantovský, pozdější klinický psycholog, překladatel a polistopadový politik, ve stejné době studoval v Kanadě, známý psychoterapeut Jiří Růžička ve Velké Británii, psychoanalytik Michael Černoušek ve Francii a Švýcarsku a psychoanalytik a rorschachovec Jan Ženatý ve Švýcarsku.

Tato svoboda pohybu v období před Pražským jarem a krátce po něm byla mimořádná. Kontakty se zahraničím byly nakrátko decentralizovány – školy a jednotlivci si je domlouvali sami a jejich rozhodnutí nebyla pod státním dozorem. Naproti tomu v 50. letech v prvním kroku rozhodovacího řízení vyžadovalo ministerstvo školství od jednotlivých vysokých škol (a ty zase ode všech svých kateder) zaslání seznamu, na jaké zahraniční kongresy kteří pracovníci plánují příští rok vycestovat, spolu s vyplněným dotazníkem, který obsahoval i otázky jako např. kteří zástupci spřátelených zemí se akce zúčastní, jak problematika programu akce souvisí s aktuálními problémy naší země, jak hodlá uchazeč využít znalostí získaných v zahraničí atd. [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 3, inv. č. 16. Korespondence (1958)]. Na začátku 70. let pak vstoupila v platnost nová koncepce školských zahraničních styků, která jasně preferovala kontakty s pracovišti v socialistických zemích a podvazovala styky s kapitalistickou cizinou nesplnitelnými podmínkami (Plháková a Pechová, 2012). Pro představu o jednostranné orientaci zahraničních kontaktů českých vysokých škol uveďme, že např. v roce 1976 vycestovalo celkem 2579 pracovníků vysokých škol do socialistické ciziny, ale jen 477 do kapitalistické ciziny. A z nich ještě výrazně převažovali pracovníci v přírodních vědách (Urbášek, 2008).

Kontakty s mezinárodní psychologickou komunitou bylo možné kultivovat a rozvíjet nejen při vycestování našich psychologů na konference nebo na renomovaná

¹³ Výjimkou byla např. stáž Jana Vymětala u Reinharda Tausche v Hamburku v roce 1973, díky níž se do Československa dostaly informace o rogersovské psychoterapii.

zahraniční pracoviště, ale i při příjezdu zahraničních návštěv do Československa. Seznam špičkových odborníků, kteří před rokem 1989 zavítali do Prahy či jiného z našich měst, je až neuvěřitelně dlouhý a pestrý (viz tab. 4)¹⁴. Jména jako B. F. Skinner, Jean Piaget, Hans Eysenck, Jakob Levy Moreno, Viktor Frankl či Paul Ekman patří mezi nejpřednější v oboru. Přesto je nutné si uvědomit, že se pobyt těchto osobností až na výjimky¹⁵ omezil na jedinou přednášku a k větší internacionalizaci československé psychologie nevedl. Ta se až do roku 1989 vyvíjela v izolaci, bez výraznějšího napojení na mezinárodní komunitu. Spolupráce, jako byla ta Jiřího Hoskovce s Josefem Brožkem z Bethlehem University při mapování přínosu vybraných historických osobností oboru (Purkyně, Masaryk, Mach, Rostohar, Utitz) nebo Zdeňka Matějčka a Lud'ka Kubičky s Henry Davidem ze Světové federace duševního zdraví na projektu longitudinálního výzkumu psychosociálního vývoje nechtěných dětí, byly v našem prostředí naprosto ojedinělé.

8. Perzekuce, postihy

V posledním oddílu naší práce se od úspěchů a měřitelných výsledků tuzemské psychologie přesuneme na opačnou stranu, na níž leží vedle neúspěchu, který nás nyní nezajímá, i nemožnost úspěchu. Bránění v úspěšném rozvoji, neumožnění plného rozvinutí a uplatnění schopností. Období před rokem 1989 bylo charakterizováno existencí mnoha psaných, nepsaných, ba i nevysslovených restriktivních pravidel – mnohdy logikou nepochopitelných, ale o to rigidněji vyžadovaných. A právě jejich striktní nedodržování způsobilo dlouhé řadě českých a slovenských psychologů komplikace a nedovolilo plně uplatnění jejich profesního potenciálu, což vedlo v důsledku i ke zpomalení vývoje oboru. Poslední oddíl textu je zamýšlen jako dovětek a jako „ukotvení“ předchozích faktografických ukazatelů do žité reality socialistického Československa.

Pro vytvoření určité představy o tehdy běžné, a přitom dnes už zdravým rozumem obtížně pochopitelné praxi zmíníme některé výpovědi z roku 1990. Tehdy, v čase čerstvě nabyté svobody vyjadřování, požádal proděkan pro rehabilitace FF UK pracovníky všech kateder, a tedy i katedry psychologie o reflexi poměrů v oboru v předchozích čtyřiceti letech. Z odpovědí získaných od Zbyňka Bureše, Milana Břichcína, Jana Čápa, Jaromíra Janouška, Jiřího Hoskovce a dalších významných psychologů se dozvídáme, co bylo pro tehdejší dobu charakteristické: Úzký okruh prověřených straníků (členů KSČ) mezi psychology kumuloval téměř všechny mocenské posty (viz tab. 5). Naopak nestraníci a pracovníci ze strany po roce 1968 vyškrtnutí měli k těmto postům přístup znemožněný a vůbec jejich kariérní postup (získávání vyšších vědecko-pedagogických titulů, významných funkcí na pracovišti a různých benefitů s tím spojených atd.) byl zastavený či v lepším případě oproti straníkům výrazně zpomalený. Tím pádem neměli ani možnost rozhodovat o organizačních a koncepčních otázkách oboru. I na pracovištích byly podmínky pro některé, obzvláště pro ty „méně pohodlné“ jedince, ztíženy. Běžné bylo donášení, psaní anonymů a různé intriky a tajnůstkářství (zamlčování důležitých informací). Všichni pracovníci pak byli tlačeni

¹⁴ A to i navzdory množství komplikací, které návštěvám bránily, například nutnosti jejich nahlášení na zodpovědná místa s šestiměsíčním předstihem.

¹⁵ Virginia Satirová vedla v roce 1979 v jihočeských Dobronicích týdenní workshop. Josef Brožek v rámci výměny mezi americkou Národní akademií věd a Československou akademií věd podnikl v letech 1963, 1973 a 1985 studijní cesty do Československa. Henry David ze Světové federace duševního zdraví od konce 60. let opakovaně navštěvoval české spolupracovníky z projektů léčby závislosti na alkoholu a longitudinálního sledování psychosociálního vývoje nechtěných dětí.

Tab. 4 Významné osobnosti světové psychologie, které před rokem 1989 navštívily Československo. Vedle nich Československo od 60. let opakovaně navštěvoval Henry David a Josef Brožek. Zajímavostí je i plánovaná návštěva Davida Wechslera v roce 1971, z níž však nakonec z osobních důvodů sešlo. Krátce po roce 1989 navštívili Československo mj. Viktor Frankl nebo K. B. Madsen.

1957	Jean Piaget	přednáška (3. 5. 1957)
1958	Saul Rosenzweig	přednáška (26. 8. 1958)
1959	Jakob Levy Moreno	konference (7.–11. 9. 1959)
1961	B. F. Skinner	přednáška (30. 5. 1961)
1963	Paul Fraisse	přednáška (6. 11. 1963)
1964	Herman Witkin	návštěva (17. 7. 1964)
1965	Wolfgang Metzger	návštěva (8. 6. 1965)
1966	Kenneth Hammond	přednášky (15.–22. 3. 1966)
	Henry H. David	konference + návštěva (19. 7. 1966)
1967	Viktor Frankl	přednáška (23. 1. 1967)
	Hadley Cantril	přednáška (18. 4. 1967)
1968	Henri Tajfel	konference (7.–11. 10. 1968)
	Morton Deutsch	
	Leon Festinger	
	Robert B. Zajonc	
	Harold Kelley	
1969	Wolfgang Metzger	konference (14.–19. 7. 1969)
	Karl Pribram	
	Daniel Berlyne	
	Kristen Bent Madsen	
	Jerome Kagan	
	Robert Glaser	
	William Estes	
	Anatol Rapoport	
1970	Paul Ekman	konference
	Gaetano Kanizsa	
	Gunnar Johansson	
1973	Karl Pribram	konference (16.–20. 7. 1973)
	Bärbel Inhelderová	
1977	Herbert A. Simon	konference (11.–15. 7. 1977)
	Karl Pribram	
	Gordon Bower	
	Donald Edwin Super	přednáška + návštěva
1979	Virginia Satirová	workshop
1981	H. J. Eysenck	symposium
1987	Virginia Satirová	konference (11.–15. 5. 1987)
1989	M. J. Kirton	konference (25.–29. 9. 1989)

k tomu, věnovat nesmyslně mnoho času a energie zabezpečení politických a administrativních úkolů (na schůzích, ve výkazech, v prezentacích...), které je odváděly od řešení odborných úkolů. Časté byly prověrky, což byla forma periodických atestací, při kterých ovšem o výsledku nerozhodovala jen odbornost, ale ve větší míře členství ve straně a tzv. společenská angažovanost pracovníků. Katedry přitom byly z vyšších míst hodnoceny mj. podle toho, jak se zbavují „neperspektivních“ pracovníků (rozuměj nečlenů KSC) a nahrazují je kádrovými posilami. Plánovité omezení přísunu zahraniční literatury či volného pohybu pracovníků a nepodporování spolupráce jsme již zmiňovali. Mnohé odborné publikace z té doby byly úplně nebo z velké části věnovány vyznávání kultu marxismu, chvále klasiků marxismu a uměle vytvořených (tj. nejvyšším stranickým aparátem schválených) autorit. Nebylo dovoleno veřejně vyjadřovat jakékoli pochybnosti o ideologických tezích a poukazovat na „zoufalý“ redukcionismus marxismu. Postoj k jiným ideovým přístupům (psychoanalýze, behaviorismu a prakticky všem nemarxistickým teoriím a poznatkům, vč. předúnorových poznatků československých odborníků) byl znevažující. Stejný byl postoj i ke snaze o široký duševní rozhled, která byla jednoduše nazývána nemarxistická, a tudíž nežádoucí [Archiv Jiřího Hoskovce].

Je zřejmé, že takové podmínky a atmosféra na pracovišti výkon profese rozhodně nefacilitovaly. Naštěstí současně mnohde panovala solidarita, když například vedou-

Tab. 5 Zčásti kvůli autoritativní povaze komunistického režimu, zčásti kvůli nedostatku patřičně otitulovaných straníků docházelo zejména v 70. letech k výrazné kumulaci funkcí u vybraného okruhu režimem prověřených osob. Ty pak zastávaly mnohem víc funkcí, než odpovídalo jejich odborným možnostem a časovým kapacitám. Tabulka ukazuje výčet funkcí, jež zastával v roce 1974 Josef Linhart [AUK, fond FF UK, FO KSC 1969–1989, kart. 16. Komplexní hodnocení vedoucích kateder a proděkanů 1974].

Josef Linhart	
1.	ředitel Psychologického ústavu ČSAV
2.	vedoucí katedry psychologie FF UK
3.	předseda vědeckého kolegia pedagogiky a psychologie *
4.	vedoucí redaktor časopisu <i>Československá psychologie</i>
5.	člen redakční rady časopisu <i>Psychologie v ekonomické praxi</i>
6.	člen vědecké rady FF UK
7.	člen vědecké rady Výzkumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie
8.	předseda komise pro spolupráci zemí RVHP v oblasti psychologie
9.	předseda ústřední sekce pedagogiky a psychologie Socialistické akademie **
10.	člen filosofické komise při presidiu ČSAV
11.	člen komise pro politicko-ideovou výchovu vedoucích pracovníků ČSAV
12.	člen komise pro kritiku a výzkum buržoazní ideologie při Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV
13.	předseda mezikolegiální komise pro výzkum psychiky dětí od útlého věku
14.	koordinátor a řešitel čtyř úkolů státního plánu ***

* Kolegium představovalo hlavní dohlížitelství orgán nad veškerým děním v psychologii v Československu.

** Socialistická akademie byla organizací určenou pro šíření politických a vědeckých znalostí ve společnosti.

*** Dřívější úkoly státního plánu základního výzkumu odpovídaly svým rozsahem velkým grantovým projektům v současnosti.

cí pracovišť, kteří sami byli komunisty, respektovali odbornost některých – optikou vládnoucí strany „neperspektivních“ – pracovníků a drželi nad nimi ochrannou ruku. V této souvislosti vzpomíná v rozhovoru Jaroslav Šturma na Jiřího Dunovského, který byl jeho nadřízeným na Dětské klinice Institutu pro doškolení lékařů a farmaceutů (Čermák a Šikl, v tisku b), Hana Junová na svého nadřízeného na Psychiatrické klinice 1. LF UK Jana Dobiáše (Čermák a Šikl, v tisku a) a Jiří Růžička na ředitelku Psychiatrické léčebny Kosmonosy Helenu Novákovou (Čermák a Šikl, v tisku b). Ovšem jakkoliv naprostá většina pracovníků před rokem 1989 přinejmenším respektovala realitu (vedoucí úlohu komunistické strany na pracovišti) a snažili se adaptovat na dané (nezměnitelné) podmínky, ne vždy to bylo možné. Docházelo k zastrašování, šikaně, znemožňování výkonu odpovídajícího postu či profese vůbec... a v krajním případě to vedlo až k emigraci (viz tab. 6).

První vlna postihů přišla vzápětí po komunistickém převratu v roce 1948. Zmínovávali jsme již, že tehdy na všech univerzitách v Československu působilo nanejvýš 8 psychologů. Jaro Křivohlavý, který únorový převrat zažil jako student, v rozhovoru vzpomíná, že se situace na pražské katedře po únoru podstatně změnila. Cyril Stejskal, který před válkou prosazoval zakládání výběrových škol, byl v roce 1950 zatčen a uvězněn na dobu 9 let. Stanislav Velinský emigroval. Václav Příhoda, předválečný reformátor českého školství, se neodvážil věnovat jinému tématu než čtení, k němuž později přidal vývojovou psychologii. Podobně Josef Stavěl omezil svůj zájem pouze na antickou psychologii. Z vyučujících na katedře pouze u Jana Doležala Křivohlavý žádnou změnu nespatoval (Čermák a Šikl, v tisku a). V 50. letech bylo potenciálně ohrožující přiznání k náboženské víře. Na brněnské filozofické fakultě se tzv. náboženská otázka mezi vyučujícími zjišťovala v roce 1959 prostřednictvím ponižujícího dotazníku, jehož výsledky vedení školy vyhodnotilo tak, že 8 ze 125 vyučujících na fakultě (mezi nimi i psycholožka Ludmila Kolářkovou) označilo za stále zatížené náboženskými přežitky a jejich situaci navrhli vyřešit rozvázáním pracovního poměru [AMU, fond G 29 KŠC – základní organizace Filozofické fakulty UJEP Brno, kart. 89. Otázky náboženské a ateistické propagandy na filozofické fakultě v Brně (1959); srovnej též Plháková, 2010]. Ve stejném roce museli z bratislavské katedry po zásahu z vyšších míst odejít dvě zakladatelské osobnosti slovenské psychologie, Anton Juravský a Juraj Čečetka (Brezina, 2010).

Největší vlna postihů přišla po roce 1968 a byla spojená zejména s výsledky tzv. prověrek. V roce 1970 probíhaly nejprve se členy KŠC a později i s nestraníky na pracovištích pohovory, při nichž speciálně vytvořená komise hodnotila jejich společenskou aktivitu v letech 1968 a 1969 (do jaké míry se zapojili do obrodného dění Pražského jara a jaký je jejich názor na vojenskou intervencí zemí Varšavské smlouvy). Výsledkem pohovorů pro straníky byla buď výměna členské legitimace anebo jejich vyškrtnutí, resp. vyloučení ze strany. Vyloučení prakticky automaticky znamenalo odchod z pracoviště, následky vyškrtnutí byly u některých pracovníků stejné, případně vedly k ustavičné kontrole a zastavení kariérního postupu. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v roce 1969 měla 423 učitelských zaměstnanců. Z nich muselo v následujících dvou letech odejít 62 lidí a k dalšímu propouštění ještě docházelo v průběhu 70. let¹⁶. Nadto se po prověrkách výrazně obměnilo vedení kateder – ve funkci zůstalo jen 9 vedoucích, zbylých 21 bylo vyměněno (Jareš et al., 2012) (viz tab. 7). V důsledku prověrek nezůstal na 9 katedrách fakulty, včetně katedry psychologie,

¹⁶ Celkem muselo v letech 1969–1989 z politických důvodů opustit FF UK 156 profesorů, docentů a odborných asistentů [AUK, fond Úřední tisky Univerzity Karlovy, seznam přednášek FF UK 1990/1991].

Tab. 6 Seznam osobností psychologie, které mezi roky 1948 a 1989 opustily republiku. Jejich počet je nepochybně mnohem vyšší, než je v tabulce uvedeno. Podle Václava Břicháčka jen po srpnové okupaci v roce 1968 odešlo do zahraničí přinejmenším 10 % členů Československé psychologické společnosti (Břicháček, 2009). Tento odhad se při sledování pohybu stavu členské základny a při vědomí toho, že řada psychologů (mj. Milan Nakonečný) vystoupila ze Společnosti po roce 1968 dobrovolně, zdá být nadsazený, ale přeci jasně dokládá, jakou ztrátu tehdy psychologie v Československu utrpěla.

Rok	Jméno	Zaměření / Afilie	Stát
1948	Stanislav Velinský	pedagogická a experimentální psychologie, Přírodovědecká fakulta UK	USA
1949	Marta Kosová	vývojová psychologie a psychodiagnostika	Rakousko
1950	Mihajlo Rostohar *	zakladatel a vedoucí katedry psychologie FF MU	Jugoslávie
1965	Ladislav Haas	psychoanalýza	Velká Británie
	Olga Marlinová	psychoterapie a klinická psychologie	USA
1967	Ivana Marková	sociální psychologie, Psychologický ústav ČSAV	Velká Británie
	Milan Rýzl	parapsychologie	USA
1968	Miloš Bondy	Pedagogická fakulta UK	Kanada
	Jiří Diamant	klinická psychologie a neuropsychologie, Psychiatrická klinika 1. LF UK	Holandsko
	František Engelsmann **	klinická psychologie, Výzkumný ústav psychiatrický	Kanada
	Mírko Frýba	klinická psychologie a buddhismus	Švýcarsko
	Eva Martinčíková	klinická psychologie, Psychiatrická ambulance VFN v Praze	Velká Británie
	Václav Pinkava (Jan Křesadlo)	klinická psychologie, Psychiatrická klinika 1. LF UK	Velká Británie
	Růžena Škodová-Somogyová	klinická psychologie, Psychiatrická léčebna v Pezinku	...
1969	Ferdinand a Jiřina Knoblochovi	psychoterapie	Kanada
	Jan L. Freund	Psychologický ústav ČSAV	Francie
	Miroslav Bažány ***	zakladatel a první ředitel Ústavu experimentální psychologie SAV	Írán
	Jiřina Polášková	Psychologický ústav UK	Rakousko
1970	Jiřina Prekopová	dětská psychologie	Německo
	Daniela Mamráková	Psychologický ústav ČSAV	Německo
	Stanislav Dornič	experimentální psychologie, Ústav experimentální psychologie SAV	Švédsko
1978	Jan Krupka	katedra psychologie FF UK	Rakousko
1982	Petr Hájek	psychoterapie, Psychiatrická léčebna v Kroměříži, Velká Británie	
	Ivanka Lefeuvre ****	disent	Francie
1983	Jiří Němec ****	klinická psychologie, Foniatriká klinika 1. LF UK	Rakousko

* Vynucený odchod z Československa a návrat do rodné země po označení Jugoslávie za nepřítele socialismu.

** Zůstal v zahraničí po roce stráveném v Ženevě prací pro Světovou zdravotnickou organizaci.

*** Pracoval jako expert UNESCO v různých rozvojových zemích v programu alfabetizace obyvatelstva.

**** Po podpisu Charty 77 nucená emigrace v rámci akce Asanace.

žádný komunista. Konkrétně na katedře psychologie (do níž vedle samotné katedry nově patřil i výzkumně orientovaný Psychologický ústav UK) byl 1 člen KSČ v rámci prověrek ze strany vyloučen (Vranský), 13 bylo ze strany vyškrtáno (mj. Machač, Bureš, Čáp, Brichcín, Hermochová) a zbytek byl bezpartijní [AUK, fond FF UK, FO KSČ 1969–1989, kart. 16. Kontrola KH 1974]. Vedoucí katedry Miloš Machač byl v roce 1972 odvolán z funkce a externě nahrazen čelným marxistickým psychologem Josefem Linhartem. Soně Hermochové byla dočasně znemožněna pedagogická činnost, bezpartijní Jiří Míka byl z katedry podmíněčně vyloučen. Při reorganizaci pracoviště v roce 1974 dostali výpověď Václav Břicháček a Petr Šmolka. Oldřich Šandera podal na protest proti novým poměrům výpověď. Přinejmenším 4 pracovníci katedry emigrovali. V pražském Psychologickém ústavu ČSAV byl po prověrkách a vyloučení ze strany odvolán z funkce ředitele¹⁷ Vladimír Tardý. Nestranici Pavel Řičan a Eva Vančurová dostali pouze roční smlouvu, která jim posléze nebyla prodloužena. O další rok později byl z ústavu propuštěn Otto Becker a v roce 1974 Vladimír Tardý. Ivana Marková a Jan L. Freund se nevrátili ze zahraničních studijních pobytů, Daniela Mamráková ze soukromé cesty. Karel Balcar podal na protest proti novým poměrům výpověď (Plháková a Pechová, 2012). Na brněnské katedře psychologie došlo v roce 1970 ke změně vedoucího, kdy Josefa Švancarů, který byl přitom ve funkci jen několik měsíců, rozhodnutím děkana nahradil Jiří Sedlák. Ten se hned po nástupu pustil do „vyřizování osobních účtů“ a v průběhu pouhého roku zredukoval počet členů katedry ze 13 na 7. Vedle Jaroslava Šabaty a Boleslava Bárty, kteří se v průběhu Pražského jara výrazně politicky angažovali a jejich propuštění bylo očekávané, museli kvůli Sedlákovu rozhodnutí rovněž odejít Ivo Plaňava, Hugo Široký a Prokop Novák. I nedávný vedoucí katedry Robert Konečný odešel (anebo „byl odejit“, to není známo). Na seznamu ohrožených byl dále Josef Švancara a Vladimír Smékal, kterým bylo v dalších letech znemožněno podat kandidátskou práci, a Stanislav Kratochvíl, jemuž nebyla uznána řádně získaná habilitace a v roce 1977 se o jeho propuštění zasadil osobně tehdejší děkan brněnské filozofické fakulty¹⁸. Z početně nejmenší olomoucké katedry psychologie po prověrkách musel odejít její vedoucí Emil Holas a Věroslav Golda. Rovněž obě tehdejší slovenské katedry byly personálně oslabeny odchodem Ivana Štúra, Mirona Zeliny, Júlia Krňana a po krátkém opětovném působení i Antona Jurovského (Hvozdík, 2015).

Poslední období zvýšených postihů, které zmíníme, následovalo po vzniku iniciativy Charta 77. Sankce ze strany státní moci se tehdy ve společnosti dotkly jen úzkého okruhu lidí. Psychologie se nicméně týkaly poměrně výrazně, a to přinejmenším pro dvě skutečnosti: Podíl signatářů mezi psychology byl relativně vysoký. Mezi 617 občany, kteří k březnu 1977 podepsali Chartu, bylo 16 psychologů (Čísařovská a Prečan, 2007)¹⁹. Všichni byli po podpisu ihned propuštěni ze zaměstnání a naprostá většina z nich mohla vykonávat jen pomocné práce – např. Jiří Němec pracoval jako noční hlídač a v roce 1983 v rámci akce Asanace byl donucen k vystěhování do Rakouska. František Jiránek dokonce na následky výslechů StB v dubnu 1977 zemřel. Další

¹⁷ Podobně jako z funkce předsedy Kolegia pro pedagogiku a psychologii a z pozice vedoucího redaktora časopisu *Československá psychologie*.

¹⁸ Důvodem děkanovy intervence bylo údajně nadměrné přetěžování studentů a studentek v ročníkových a diplomových pracích sexuální tematikou a nebezpečí propagace freudismu na fakultě [AMÚ, fond katedra psychologie FF, kart. 6, inv. č. 88. Aktuální problémy na katedře psychologie a na oddělení sociologie (1977)].

¹⁹ Jarmila Bělíková, Miluše Čechová, Zuzana Dienstbierová, Bohumír Janát, František Jiránek, Rudolf Kabiček, Jiří Kocourek, Dana Němcová, Jiří Němec, Vladimír Nepustil, Jara Popelová, Jan Souček, Eva Stuchlíková, Jaroslav Šabata, Ivana Šimková (Ivanka Lefeuvre), Vladimír Tardý.

Tab. 7 Změny na pozicích vedoucích jednotlivých kateder krátce po roce 1968

Jména vedoucích všech pěti kateder psychologie filozofických fakult			
	v roce 1968	a	v roce 1972
Praha	Miloš Machač		Josef Linhart
Brno	Robert Konečný		Jiří Sedlák
Olomouc	Emil Holas		Emil Pejhovský
Bratislava	Tomáš Pardel		Ondrej Kondáš
Košice	Ján Hvozdík		Ján Hvozdík

propouštění pak následovalo po konání semináře na téma *Psychologie intersubjektivity*, který se konal den před pohřbem filozofa Jana Patočky a který si Státní bezpečnost s tímto pohřbem spojila. Propuštěna ze zaměstnání byla organizátorka semináře a řada jeho účastníků (Císařovská a Prečan, 2007)²⁰.

Po roce 1989 především z iniciativy Hany Junové a Marie Hoškové rehabilitovala Českomoravská psychologická společnost všechny psychology postižené komunistickým režimem, kteří se přihlásili a byli ochotni sdílet svůj životní příběh. V archívech je možné si přečíst o nelehkých osudech řady psychologů a psychologek [A AV ČR, fond Českomoravská psychologická společnost, nezpracováno, kart. 4 a 5]. Za všechny zde zmíníme příběh pražského absolventa Jiřího Horiny, jehož potíže provázely už od základní vojenské služby na začátku 50. let, kdy kvůli obhajobě názorů T. G. Masaryka byl brzy po nástupu převelen k pomocnému technickému praporu, kde strávil následující dva roky. Kvůli tomuto cejchu nemohl po návratu z vojny najít adekvátní zaměstnání a musel vzít zavděk možností pracovat jako vychovatel v mládežnickém (učňovském) internátu. Odtud byl po několika letech pro své náboženské přesvědčení propuštěn. V 60. letech byl zaměstnán jako pracovní psycholog a sociolog pro bavlnářský a později lnářský průmysl ve východočeském pohraničí. V roce 1968 se angažoval v Klubu angažovaných nestraníků, veřejně se vyslovil proti srpnové okupaci a co bylo pro jeho profesní budoucnost nejzásadnější, zveřejnil informaci o kolaboraci jednoho z vysokých funkcionářů KSČ s nacisty během války. Zakrátko byl proto opět propuštěn, byla mu znemožněna jakákoliv činnost v oboru a následujících 20 let pracoval jako pomocný dělník v Kovošrotu (palič a třídič barevného odpadu), bez jakékoliv vyhlídky na profesní uplatnění. V roce 1989 dovršil důchodový věk, díky změně společenských poměrů nicméně zažil alespoň částečnou satisfakci, když se stal prvním polistopadovým starostou Hronova [A AV ČR, fond Českomoravská psychologická společnost, nezpracováno, kart. 4; Musil, 2011].

9. Závěr

Text mapující historii psychologie v poválečném Československu uzavíráme konstatováním, že psychologie u nás v posledním třičtvrtě století prošla složitým vývojem plným zvrátů a velkých změn. Jedna z nich nastala po roce 1950, kdy byla na jednání sovětské akademie lékařských věd přijata za oficiální doktrínu pavlovovská teorie. Další po roce 1957, kdy se uskutečnilo první setkání tuzemských psychologů

²⁰ V textu zmiňujeme vždy „jen“ rozvázání pracovního poměru. Je dobré si však uvědomit, že tento postih byl pouze prvním z řady. Většinou byl následován komplikacemi při shánění nové práce odpovídající kvalifikaci. Někdy vedl až k vynucenému opuštění oboru, případně k zákazu jeho vykonávání ve větších městech. Časté byly „tresty“ na dětech, například znemožnění jejich studia na zvolené střední či vysoké škole. Mnoho psychologů rovněž mělo zkušenosti s výslechy StB atd. Navíc, jakmile se jednou někdo dostal do „hledáčku“ represivních složek moci, mohl očekávat trvalé problémy.

a v krátkém čase došlo k řadě dalších pro obor významných událostí. Další po roce 1965, kdy byla vypracovaná analýza oboru *Postavení a úkoly psychologie v ČSSR* a proponenti vládnoucí moci vyhověli velké většině doporučení zde formulovaných a umožnili psychologii nakrátko se „nadechnout“. Další v roce 1973, kdy na semináři komunistických psychologů zazněl Linhartův konfrontační a sřízavý referát *Ideologické problémy rozvoje marxistické psychologie v ČSSR*. A konečně po roce 1989, kdy díky celospolečenské změně přestala být nedostupná či tabuizovaná celá řada témat, přístupů, způsobů profesního uplatnění atd. a kdy psychologická obec přestala být rozdělená na „my a oni“.

Na tomto místě by bylo možné – a snad i vhodné – náš text ukončit. Přesto si ještě dovolíme kritický dovětek, který nemá ambici objektivního zhodnocení a dost možná mu chybí potřebný časový odstup. Na počátku 90. let „viselo“ ve vzduchu i v psychologii očekávání výrazných změn. Psychologové stejně jako celá společnost se otevírali novým zkušenostem a novým vlivům přicházejícím ze světa, které měly velmi různou úroveň a klíčové bylo se v nich zorientovat (Hoskovcová et al., 2010). Pro mnoho čelných osobností oboru, „uklizených“ v časech normalizace na místa neumožňující významnější vliv na dění v oboru, ovšem změna přišla pozdě. Byli již v pokročilejším věku a svými podněty a elánem nemohli ovlivňovat směřování psychologie u nás a napomáhat její konsolidaci nadlouho. Další generace psychologů narozená v 50. a 60. letech navzdory několika výrazným individualitám nedorostla úrovně svých předchůdců a konec 90. let a začátek nového století se tak v tuzemské psychologii zdá být – metaforicky řečeno – hluchým obdobím. Stále však dorůstají a přichází nové generace a za posledních 30 let se české a slovenské psychologii podařilo vrátit na mapu Evropy, začlenit se do existujících struktur a organizací, uspořádat řadu významných odborných akcí atd. Bohužel nánosu jisté provinčnosti se dodnes nezabavila; širší zapojení do mezinárodní vědecko-výzkumné sítě se příliš nedaří. Vypsání důvodů, proč tomu tak je – nebo alespoň se to domníváme –, by bylo na samostatný rozbor. Ale jistě přispívá fakt, že psychologie jako obor celosvětově prochází výraznou diverzifikací a parcializací. Jednotlivé disciplíny oboru spolu jen velmi málo komunikují, ve větší míře se vyvíjejí odděleně, bez vzájemného ovlivňování a prostupování. A stále vznikají další a další odnože z dříve pevného kmenu psychologie. Druhým důvodem pak může být to, že v tuzemské psychologii již delší dobu neexistuje obecně respektovaná platforma vzájemného setkávání: Zatímco před rokem 1989 byla členy Československé psychologické společnosti (případně Slovenské psychologické společnosti) velká většina pracovníků v oboru, lhostejno zda z akademické sféry či z praxe, a ti se potkávali na sjezdech, Psychologických dnech a dalších vědeckých konferencích a seminářích, tak dnes je v Českomoravské psychologické společnosti necelých 10 % psychologů (vycházíme z odhadu počtu min. 8000 psychologů v Česku – viz výše – a z počtu 710 současných členů společnosti; International Union of Psychological Science, Czech Republic, 2020). Konferencí či jiných možností odborného setkávání sice i dnes existuje poměrně dost, ovšem s ohledem na počet psychologů v obou našich republikách je účast na nich malá. Vzájemné povědomí v odborné komunitě o tom, kdo se čemu věnuje a kdo v čem vyniká, se v posledních desetiletích rovněž výrazně zhoršilo. Čeští a slovenští psychologové řeší velké množství izolovaných témat, naproti tomu profilových a v komunitě široce studovaných témat byla ještě nedávno jen hrstka. Vypadá to, že se situace v tomto ohledu snad začíná postupně zlepšovat. Každopádně však před dnešní českou a slovenskou obcí psychologů leží nejedna výzva.

LITERATURA

- Brezina, I. (2010). 50 rokov Katedry psychológie FiF UK a jej historické mílniky. *PsychoFórum: Bulletin Slovenskej psychologickéj spoločnosti pri SAV*, 1, 48-52.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1986). K ranému inštitucionálnemu vývoji užité psychológie v Československu. *Psychologie v ekonomickéj praxi*, 21(3), 113-126.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1991a). Československá psychotechnika medzi svetovými vojkami v mezinárodných súvislostiach. *Dějiny věd a techniky*, 24(3), 146-152.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1991b). Počátky poradenství pro volbu povolání v Československu. *Československá psychologie*, 35(1), 82-86.
- Břicháček, V. (2009). Vzpomínka na Jaroslava Madlafouska. *Zprávy ČSEtS*, 25, 19-20.
- Císařovská, B., & Prečan, V. (2007). *Charta 77: Dokumenty 1977-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- International Union of Psychological Science (2020). *Czech Republic*. <https://www.iupsys.net/about/members/national-members/czech-republic.html>
- Čermák, I., & Šikl, R. (v tisku a). *Příběh československé psychologie I*. Praha: Portál.
- Čermák, I., & Šikl, R. (v tisku b). *Příběh československé psychologie II*. Praha: Portál.
- Čermák, I., & Šikl, R. (v tisku c). *Příběh československé psychologie III*. Praha: Portál.
- European Commission (2016). *Mutual evaluation of regulated professions – Overview of the regulatory framework in the health services sector – psychologists and related professions*. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/16683>
- Hoskovec, J. (1998). Psychologická společnost v Československu (1927-1952). *Československá psychologie*, 52(6), 565-568.
- Hoskovcová, S., Hoskovec, J., & Heller, D. (2016). *Dějiny české a slovenské psychologie*. Praha: Karolinum.
- Hoskovcová, S., Hoskovec, J., Plháčková, A., Šebek, M., Švancara, J., & Vobořil, D. (2010). Historiography of Czech psychology. *History of Psychology*, 13(3), 309-334.
- Hvozdík, S. (2015). *Príspevok k dejinám psychológie na Slovensku*. Košice: Viena.
- Jareš, J., Spurný, M., Volná, K. a kol. (2012). *Náměstí Krasnoarmějců 2. Učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*. Praha: FF UK.
- Junová, H., & Engelsmann, F. (1967). Setkání amerických a československých psychologů v Praze. *Československá psychologie*, 11, 99.
- Jurčo, M., & Blaškovič, O. (1961). Publikácie z psychológie a príbuzných oblastí, ktoré vyšli alebo vychádzajú v roku 1960-1961 v Poľsku. *Bulletin Slovenskej psychologickéj spoločnosti pri SAV*, 5, 28-31.
- Koščo, J. (1992). Počiatky novodobej vedeckej psychológie na Slovensku: Zakladateľské osobnosti. Smerovanie práce a záujmov. *Československá psychologie*, 36, 596-611.
- Kováč, D. (2008). Malé a veľké komunity vo vývoji európskej psychológie: prípad Slovensko. *Československá psychologie*, 52(2), 196-200.
- Musil, J. (2011). Poslední ročník studentů sociologie po únoru 1948. *Lidé města / Urban People*, 13(3), 373-396.
- Plháčková, A. (2008). Reflections on the main schools of the world psychology in the Czech interwar psychology. *History of Psychology*, 11(4), 209-219.
- Plháčková, A. (2010). Czech psychologist Ludmila Kolářiková (1909-1968). In H. Gundlach, R. Roe, M. Sinatra, & G. Tanucci (Eds.), *European pioneer women in psychology* (pp. 105-114). Milano: FrancoAngeli.
- Plháčková, A., & Pechová, O. (2012). *Život a dílo Vladimíra Tardyho*. Praha: Academia.
- Šikl, R., & Vobořil, D. (2020b). Dějiny vysokoškolského studia psychologie v Československu v údajích a číslech. *Československá psychologie*, 64(Suppl.1), 43-61.
- Urbášek, P. (2008). *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Woodworth, R. S., & Schlosberg, H. (1959). *Experimentálna psychológia*. Bratislava: SAV.

SOUHRN

Předložený text doplňuje trojici knih rozhovorů *Příběh československé psychologie I., II. a III.* autorů Čermáka a Šikla, jež vyjdou v Portálu v r. 2021. V těchto knihách je příběh poválečné české a slovenské psychologie vyprávěn prostřednictvím významných osobností a spoluvůdců oboru, v našem článku je pak vývoj a proměny tuzemské psychologie zachycen především v množství historických údajů a dat. Jejich srovnáním může čtenář nahlédnout dobová specifika výkonu profese psychologa a proměny role, kterými psychologie prošla ve společnosti i v systému věd. Text vznikl na základě studia materiálů uložených v archivech Univerzity Karlovy, Masarykovy a Palackého, v archivu ministerstva školství a v archivu Akademie věd České republiky, konkrétně svazků pražské, brněnské a olomoucké katedry psychologie, Československé (a posléze Českomoravské) psychologické společnosti a osobních archivů Jiřího Hoskovce, Roberta Konečného, Jana Doležala a Olgy Kolářikové.

Příloha k tabulce 1

Soupis publikací otištěných před rokem 1989 v mezinárodních (západních) časopisech. Při vytváření seznamu jsme čerpali z údajů uvedených v publikačních databázích (Web of Science, Scopus, Google Scholar, Mendeley), z časopiseckých textů uveřejňovaných u příležitosti životního jubilea či úmrtí významných osobností z české a slovenské psychologie, případně z bakalářských, diplomových a disertačních prací zpracovávajících dílo konkrétní osobnosti.

- Bauer, N. & Křivohlavý, J. (1974). Co-operative conflict resolution in institutionalised boy dyads. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 15(1), 13-21.
- Bouchal, M. & Kratochvíl, S. (1966). Rationalization mechanisms in posthypnotic suggestion. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 8(3), 181-186.
- Brožek, J. & Hoskovec, J. (1971). Recent Slavic books in psychology. *Contemporary Psychology*, 16, 717-718.
- Brožek, J. & Hoskovec, J. (1986). Czechoslovakia's early applied psychology, psychotechnology in international context. *Revista de Historia de la Psicología*, 7(3), 39-53.
- Brožek, J., Hoskovec, J. & Švancara, J. (1966). Psychology in Czechoslovakia: 1938-1963. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 2.
- Břicháček, V. & Břicháček, M. (1969). Methodological problems in multivariate analyses of psychomotor activities. *Bulletin de Psychologie*, 22(9-13), 792-798.
- Břicháček, V., Katětov, M. & Pultr, A. (1978). Model of seemingly irrational solutions of a task to identify a critical set. *Journal of Mathematic Psychology*, 18(3), 220-248.
- Cattell, R. B., Balcar, K. Horn, J. L. & Nesselroade, J. R. (1969). Factor matching procedures: an improvement of the S index. *Educational and Psychological Measurement*, 29(4), 781-792.
- Cooper, L. M. & Hoskovec, J. (1972). Hypnotic suggestions for learning during stage 1 REM sleep. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 15(2), 102-111.
- Daniel, J. & Potašová, A. (1989). Oral-temperature and performance in 8h and 12h shifts. *Ergonomics*, 32(7), 689-696.
- David, H. P., Dytrych, Z., Matějček, Z. & Schüller, V. (1988). *Born unwanted: Developmental effects of denied abortion*. New York: Springer.
- David, H. & Matějček, Z. (1981). Children born to women denied abortion: an update. *Family Planning Perspectives*, 13(1), 32-34.
- David, H. P., Matějček, Z., Dytrych, Z., Schüller, V. & Friedman, H. L. (1977). Developmental consequences of unwanted pregnancies: Studies from Sweden and Czechoslovakia. In: Y. H. Poortinga (Ed.): *Basic problems in cross-cultural psychology*, (pp.184-189). Amsterdam and Lisse: Swets and Zeitlinger, B. V.
- Diamant, J., Dufek, M., Hoskovec, J. et al. (1960). An electroencephalographic study of the waking state and hypnosis with particular reference to subclinical manifestations of sleep activity. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 8, 199-212.
- Dornič, S. (1967). Effect of a specific noise on visual and auditory memory span. *Scandinavian Journal of Psychology*, 8(1), 155-160.
- Dornič, S. (1969). Verbal factor in number perception. *Acta Psychologica*, 29, 393-399.
- Dytrych, Z., Matějček, Z., Schüller, V., David, H. & Friedman, H. (1975). Children born to women denied abortion. *Family Planning Perspectives*, 7(4), 165-171.
- Franěk, M., Radil, T., Indra, M. et al. (1987). Following complex rhythmical acoustical patterns by tapping. *International Journal of Psychophysiology*, 5(3), 187-192.
- Franěk, M., Radil, T. & Indra, M. (1988). Tracking irregular acoustic patterns by finger tapping. *International Journal of Psychophysiology*, 6(4), 327-330.
- Fraňková, S. (1970). Behavioural responses of rats to early overnutrition. *Annals of Nutrition and Metabolism*, 12(4), 228-239.
- Fraňková, S. (1973). Effect of protein-calorie malnutrition on the development of social behavior in rats. *Developmental Psychobiology*, 6(1), 33-43.
- Fraňková, S. (1977). Drug-induced changes in the maternal behavior of rats. *Psychopharmacology*, 53(1), 83-87.
- Fraňková, S. (1977). Starvation and behaviour. Progress in food and nutrition science. *Proceeding Federation of Nutritional Scientists*, Vol. 2, (pp. 23-331). Oxford, Pergamon Press.
- Fraňková, S. & Barnes, R. (1968). Influence of malnutrition in early life on exploratory behavior of rats. *The Journal of Nutrition*, 96(4), 477-484.
- Fraňková, S. & Barnes, R. (1968). Effect of malnutrition in early life on avoidance conditioning and behavior of adult rats. *The Journal of Nutrition*, 96(4), 485-493.

- Hlíňák, Z. & Madlafousek, J. (1981). Estradiol treatment and precopulatory behavior in ovariectomized female rats. *Physiology and Behavior*, 26(2), 171-176.
- Hlíňák, Z., Madlafousek, J. & Krejčí, I. (1983). Effects of lisuride on precopulatory and copulatory behaviour of adult male rats. *Psychopharmacology*, 79(2-3), 231-235.
- Hlíňák, Z., Madlafousek, J. & Mohapelová, A. (1979). Initiation of copulatory behavior in castrated male rats injected with critically adjusted doses of testosterone. *Hormones and Behavior*, 13(1), 9-20.
- Holub, V. & Švancara, J. (1957). Die Mitarbeit des Psychologen an der Neurologischpsychiatrischen Kinderabteilung. *Zeitschrift für Psychologie mit Zeitschrift für angewandte Psychologie*, 161(3-4), 296-302.
- Horvai, I. & Hoskovec, J. (1962). Zu manchen Fragen der sogenannten experimentellen hypnotischen Altersregression. *Zeitschrift Psychiatrie, Neurologie und Medizinische Psychologie*, 14, 215-222.
- Höschl, C. & Kožený, J. (1986). DST in Czechoslovakia. *Biological Psychiatry*, Sep 21(11), 1103-1104.
- Hoskovec, J. (1966). Hypnopedia in the Soviet Union – critical review of recent major experiments. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 14(4), 308-315.
- Hoskovec, J. (1967). A review of some major works in Soviet hypnotherapy. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 15(1), 1-10.
- Hoskovec, J. & Biehl, B. M. (1970). Fahrsimulatoren für Forschungszwecke. *Kleine Fachbuchreihe Verkehrspsychologie*, 4, 129-188.
- Hoskovec, J. & Diamant, J. (1966). Clinical psychology in Czechoslovakia. In: L. E. Abt, B. F. Reiss (Eds.): *Progress in Clinical Psychology*, Vol. 7, (pp. 293-306). New York, Grune & Stratton.
- Hoskovec, J., Förster, J. & Brožek, J. M. (1988). Jan Evangelista Purkyně (1787–1869) In memoriam. *APA History of Psychology Newsletter*, 20(1-2), 4-13.
- Hoskovec, J. & Svorad, D. (1966). Recent literature in hypnosis from the European socialist countries. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 8(3), 210-225.
- Hoskovec, J. & Svorad, D. (1969). The relationship between human and animal hypnosis. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 11(3), 180-182.
- Hoskovec, J., Svorad, D. & Lanc, O. (1963). The comparative effectiveness of spoken and tape-recorded suggestions of body sway. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 11(3), 163-166.
- Hoskovec, J., Svorad, D. & Smiešková, A. (1968). The antecedent of human hypnosis: Animal hypnosis and its EEG pattern. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 10, 261-264.
- Jakoubek, B., Sýkora, J., Neradilek, F., Šolcová, I., Mraček, P., Řehulka, J., Kaspar, I., Liebichová, J. & Jedličková, V. (1989). An effect of combined electroacupuncture and TENS on thermograms of painful areas and pain relief in patients with vertebrogenic pain. *International Journal of Psychophysiology*, 7(2-4), 247-248.
- Janoušek, J. (1970). Comments on Campbell's „Reforms as experiments“. *American Psychologist*, 25(2), 191-193.
- Janoušek, J. (1972). On Marxian concept of praxis. In: J. Israel, H. Tajfel (Eds.), *The context of social psychology. A critical assessment*. London: Academic Press.
- Janoušek, J. (1989). Cooperation, communication and cognitive creativity. In: J. P. Forgas, J. M. Innes (Eds.), *Recent advances in social psychology*, (pp. 341-350). Amsterdam: North Holland.
- Keck, J. & Krivohlavý, J. (1966). Variation of evidence of error with visual task difficulty. *Light and Lighting*, 5, 143.
- Kolářský, A. & Madlafousek, J. (1972). Female behavior and sexual arousal in heterosexual male deviant offenders an experimental study. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 155(2), 110-118.
- Kolářský, A. & Madlafousek, J. (1977). Variability of stimulus effect in the course of phallogometric testing. *Archives of Sexual Behavior*, 6(2), 135-141.
- Kolářský, A. & Madlafousek, J. (1983). The inverse role of preparatory erotic stimulation in exhibitionists: Phallogometric studies. *Archives of Sexual Behavior*, 12(2), 123-148.
- Kolářský, A., Madlafousek, J. & Novotná, V. (1978). Stimuli eliciting sexual arousal in males who offend adult women: An experimental study. *Archives of Sexual Behavior*, 7(2), 79-87.
- Kondáš, O. (1967). Reduction of examination anxiety and 'stage-fright' by group desensitization and relaxation. *Behaviour Research and Therapy*, 5(4), 275-281.
- Kondáš, O. (1967). The treatment of stammering in children by the shadowing method. *Behaviour Research and Therapy*, 5(4), 325-329.

- Kondáš, O. (1980). Human learning is more complex and fears are more influenced by ontogeny. *Behavioral and Brain Sciences*, 3(3), 461.
- Kondáš, O. & Pukačová, M. (1977). Speech shadowing under the adaptation effect condition in the treatment of stammering. *Behavior Therapy*, 8(2), 274-275.
- Kondáš, O. & Ščetnická, B. (1972). Systematic desensitization as a method of preparation for child-birth. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 3(1), 51-54.
- Košč, M. (1986). Rey-Osterrieth Complex Figure Test. *Focus on Learning Problems in Mathematics*, 8, 74-79.
- Koščo, J. (1976). Czechoslovakia. In: Staudt Sexton, V. & Misiak, H. (Eds.), *Psychology around the World*, (pp. 91-103). Monterey: Brooks/Cole.
- Kožený, J., Kubička, L. & Procházková Z. (1989). Psychometric properties of the Czech version of Cloninger's three-dimensional personality questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 10(12), 1253-1259.
- Kratochvíl, S. (1970). Prolonged hypnosis and sleep. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 12(4), 254-260.
- Kratochvíl, S. (1970). Sleep hypnosis and waking hypnosis. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 18(1), 25-40.
- Kratochvíl, S. (1980). Sex therapy in an in-patient and out-patient setting. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 6(2), 135-144.
- Kratochvíl, S. & Macdonald, H. (1972). Sleep in hypnosis: A pilot EEG study. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 15, 29-37.
- Kratochvíl, S. & Shubat, N. (1971). Activity-passivity in hypnosis and in the normal state. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 15, 140-145.
- Krus, D. J., Balcar, K. & Bland, P. C. (1975). Echo: a computer based test for the measurement of individualistic, cooperative, defensive, and aggressive modes of behavior. *Educational and Psychological Measurement*, 35(1), 175-179.
- Křivohlavý, J. (1969). Engineering psychology in Czechoslovakia: Human factors. *The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, 11(1), 87-90.
- Křivohlavý, J. (1970). Subjective probability in experimental games. *Acta Psychologica*, 34, 229-240.
- Křivohlavý, J. (1974). *Zwischenmenschliche Konflikte und experimentelle Spiele*. Bern: Hans Huber.
- Křivohlavý, J., Kodat, V. & Čížek, P. (1969). Visual efficiency and fatigue during the afternoon shift. *Ergonomics*, 12(5), 735-740.
- Kováč, D. (1969). From reaction time to the measuring of promptness. *Acta Psychologica*, 30, 75-83.
- Kubička, L. (1968). The psychological background of adolescents' behavior in a two-person nonzero sum game. *Behavioral Sciences*, 13(6), 455-466.
- Kubička, L. & Kožený, J. (1988). Psychosocial variables related to quantity of alcohol consumed at a single session by young Czech males. *British Journal of Addiction*, 83(10), 1163-1168.
- Kučera, O., Matějček, Z. & Langmeier, J. (1963). Some observations on dyslexia in children in Czechoslovakia. *American Journal of Orthopsychiatry*, 33(3), 448-456.
- Langmeier, J. & Matějček, Z. (1970). Mental development of children in families and in infants' homes. *Social Science and Medicine*, 4(5), 569-577.
- Linhart, J. & Vohník, S. (1978). Modelling of cognitive processes and the artificial intellects. *Zeitschrift für Psychologie*, 186(3), 301-310.
- Madlafousek, J. & Hlíňák, Z. (1977). Sexual behaviour of the female laboratory rat: Inventory, patterning, and measurement. *Behaviour*, 63(3-4), 129-173.
- Madlafousek, J. & Hlíňák, Z. (1983). Importance of female's precopulatory behaviour for the primary initiation of male's copulatory behaviour in the laboratory rat. *Behaviour*, 86(3-4), 237-248.
- Madlafousek, J., Hlíňák, Z. & Beran, J. (1976). Decline of sexual behavior in castrated male rats: Effects of female precopulatory behavior. *Hormones and Behavior*, 7(2), 245-252.
- Madlafousek, J., Hlíňák, Z. & Pařízek, J. (1971). Sexual behaviour of male rats sterilized by cadmium. *Journal of Reproduction and Fertility*, 26(2), 189-196.
- Madlafousek, J., Freund, K. & Grofová, I. (1970). Variables determining the effect of electrostimulation in the lateral preoptic area on the sexual behavior of male rats. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, 72(1), 28-44.
- Matějček, Z. (1963). Über einige Ursachen des Versagens von normalintelligenten Kindern in der Schule. *Pädiatrie und Grenzgebiete*, 2(3), 202-209.
- Matějček, Z. (1964). The care of children with reading disability in Czechoslovakia. *The Slow Learning Child*, 11(2), 67-74.

- Matějček, Z. (1965). The care of children with reading disability in Czechoslovakia. *Bulletin of the Orton Society*, 15(1), 24-30.
- Matějček, Z. (1968). Dyslexia, an international problem: A report from Czechoslovakia. *Bulletin of the Orton Society*, 18(1), 13-22.
- Matějček, Z. (1971). Dyslexia: Diagnostic and treatment findings and recommendations. *Bulletin of the Orton Society*, 21(1), 53-63.
- Matějček, Z. (1976). Specific learning disabilities. *Bulletin of the Orton Society*, 27(1), 7-25.
- Matějček, Z. (1977). Specific learning disabilities. *International Journal of Mental Health*, 6(3), 90-96.
- Matějček, Z. (1978). Mental health services for children in Czechoslovakia. *International Journal of Mental Health*, 7(1-2), 90-95.
- Matějček, Z. (1984). Ethische Probleme in der Neonatologie und Geburtshilfe aus der Sicht des Psychologen. *Pädiatrie und Grenzgebiete*, 23(3), 149-152.
- Matějček, Z. (1989). Krippen in der Tschechoslowakei. *Der Kinderarzt*, 20, 829-834.
- Matějček, Z. (1989). Krippen und die Prinzipien des Familienlebens. *Der Kinderarzt*, 20, 1091-1095.
- Matějček, Z. (1989). Spezifische Lernstörungen. *Sozialpädiatrie*, 11, 497-503.
- Matějček, Z., David H. P., Stupková, E., Schüller, V., Dytrych, Z. & Jelinková, V. (1972). Prague study on children born from unwanted pregnancies. In: Mönks, F. J. et al. (Eds.): *Determinants of Behavioral Development*, (pp. 593-596), New York-London: Academic Press.
- Matějček, Z., Doulík, S. & Janda, V. (1964). The evaluation of neuro-psychiatric sequelae in children after parainfectious encephalitis. *Acta Paedopsychiatrica*, 31, 301-309.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. & Schüller, V. (1978). Children born to women denied abortion in Czechoslovakia. In: David, H. P., Friedman, H. L. et al. (Eds.): *Abortion in psychosocial perspectives: Trends in transnational research*, (pp. 201-224), New York: Springer.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. & Schüller, V. (1978). The Prague study of children born from unwanted pregnancies. *International Journal of Mental Health*, 7(3-4), 63-77.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. & Schüller, V. (1980). Follow-up study of children born from unwanted pregnancies. *International Journal of Behavioral Development*, 3(3), 243-251.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. & Schüller, V. (1985). Follow-up study of children born to women denied abortion. *Ciba Foundation symposium*, 115, 136-149.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. & Schüller, V. (1987). Kinder aus unerwünschten Schwangerschaften als Ehepartner und Eltern. *Sozialpädiatrie*, 9(10), 702-706.
- Matějček, Z. & Kadubcova B. (1983). Perceived parental acceptance-rejection and personality organization among Czech elementary school children. *Cross-Cultural Research*, 18(4), 259-268.
- Matějček, Z., Kučera, O. & Langmeier, J. (1963). Some observations on dyslexia in children in Czechoslovakia. *American Journal of Orthopsychiatry*, 33(3), 448-456.
- Matějček, Z. & Langmeier, J. (1965). New observations on psychological deprivation in institutional children in Czechoslovakia. *The Slow Learning Child*, 12(1), 20-37.
- Matějček, Z. & Langmeier, J. (1970). Folgen frühkindlicher psychischer Deprivation bei Anstaltskindern. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 19(3), 85-89.
- Matějček, Z. & Langmeier, J. (1970). Mental development of children in families and in infant homes. *Social Sciences and Medicine*, 4(5), 569-577.
- Plichtová, J. & Šipoš, I. (1986). Dichotomy: Strict or fuzzy. *Behavioral and Brain Sciences*, 9(3), 571-572.
- Strženeč, M. (1968). Adequacy of different indicators of an operator's thinking activity. *IFAC Proceedings Volumes*, 2(4), 711-714.
- Strženeč, M. (1970). Análisis de la actividad pensante del operador. Revista de psicología general y aplicada: *Revista de la Federación Española de Asociaciones de Psicología*, 25(102), 5-14.
- Svoboda, M. (1971). Dimension of activity and passivity in hypnosis and hypnotic susceptibility. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 14, 44-47.
- Svorad, D. & Hoskovec, J. (1961). Experimental and clinical study of hypnosis in the Soviet Union and the European socialist countries: Bibliography. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 4, 36-46.
- Sýkora, J., Šolcová, I., Jakoubek, B. & Drahotka, Z. (1988). Electrophotography as a tool for evaluation of changes induced in human organism by hyper-gravity. *The Physiologist*, 39(1), 150-151.
- Sýkora, J., Šolcová, I., Pelčák, O. & Dvořák, J. (1989). Pilot performance is increased after alternating hypo- and hyper-gravity states. *The Physiologist*, 32(1), 92-93.
- Štikar, J., Hoskovec, J. & Biehl, B. M. (1971). Drivers' pulse frequency in skidding. *Accident Analysis & Prevention*, 3(2), 89-94.

- Švancara, J. (1963). Clinicians in Russia. *Contemporary Psychology*, 7(3), 209-210.
- Švancara J. (1964). Psychological deprivation. *Contemporary Psychology*, 8, 9-10.
- Švancara, J. (1966). Child study and applied gerontology: a comment. *Gerontologist*, 6(2), 90.
- Švancara, J. (1968). Behavior therapy in Czechoslovakia. *Contemporary Psychology*, 13(9), 495-496.
- Švancara, J. (1972). Behavior therapy hominized? *Contemporary Psychology*, 17(3), 139-140.
- Švancara, J. (1972). Variability of intraclass correlations in twins. In: *Determinants of behavioral development*, (pp. 159-163), New York-London: Academic Press, .
- Tikal, K., Benešová, O. & Fraňková, S. (1976). The effect of pyriethoxine and pyridoxine on individual behavior, social interactions, and learning in rats malnourished in early postnatal life. *Psychopharmacologia*, 46(3), 325-332.
- Uhlein, H., Hoskovec, J. & Brožek, J. (1989). Deutsche Psychologie in Prag. *Psychologische Rundschau*, 40, 226.

Příloha ke grafu 1

Předsedové a předsedkyně Československé, resp. Českomoravské, České a Slovenské psychologické společnosti

Československá (Českomoravská) psychologická společnost	
Jméno	Období
Jan Doležal	1958–1962
Emil Holas	1962–1966
Anton Jurovský	1966–1968
Jaroslav Madlafousek	1968
Ondrej Kondáš	1969
Jaroslav Madlafousek	1970
Jiří Čepelák	1971–1978
Damián Kováč	1978–1985
Karel Pavlica	1986–1990
Václav Břicháček	1990
Pavel Říčan	1990–1991
Hana Junová	1991–1995
Jaroslav Šturma	1995–2014
Daniel Heller	2014–2018
Filip Smolík	2018–dosud

Česká psychologická společnost	
Jméno	Období
Jaroslav Madlafousek	1969–1971

Slovenská psychologická společnost	
Jméno	Období
Anton Jurovský	1958–1959
Miroslav Bažány	1959–1963
Tomáš Pardel	1963–1966
Jozef Koščo	1966–1968
Ondrej Kondáš	1968–1970
Jozef Daniel	1970–1972
Karol Adamovič	1972–1975
Ivan Šípoš	1976–1978
Damián Kováč	1978–1983
Veronika Kováliková	1983–1985
Július Boroš	1985–1987
Teodor Kollárik	1987–1989
Marián Košč	1994–1998
Ivan Sarmány-Schuller	1999–2019
Andrea Baranovská	2019–dosud

Příloha ke grafu 2

Vedoucí akademických psychologických pracovišť s tradicí

Katedra psychologie FF UK	
Jméno	Období
František Krejčí	1921–1928
František Šeracký	1929–1945
Josef Stavěl	1945–1950
Jan Doležal	1950–1960
Vladimír Tardy	1960–1968
Miloš Machač	1968–1972
Josef Linhart	1972–1979
Jaromír Janoušek	1980–1991
Soňa Hermochová	1991–1997
Milan Rymeš	1997–2002
Ilona Gillernová	2002–2010
Václav Mertin	2010–2014
Ilona Gillernová	2014–2018
Radvan Bahbouh	2018–dosud

Psychologický ústav UK	
Jméno	Období
Jan Doležal	1956–1965
Miloš Machač	1965–1972
Václav Břicháček	1990–1991
Milan Břichcín	1992–1999
Karel Riegel	1999–2009

Psychologický ústav FF MU	
Jméno	Období
Mihajlo Rostohar	1926–1948
Vilém Chmelař	1948–1963
František Janda	1964
Jaroslav Šabata	1965–1968
Robert Konečný	1968–1970
Josef Švancara	1970
Jiří Sedlák	1970–1974
František Mainuš	1974–1975
Jozef Kuric	1975–1989
Vladimír Smékal	1990–1997
Mojmír Svoboda	1997–2012
Pavel Humpolíček	2012–2018
Marek Blatný	2018–dosud

Katedra psychologie FF UP	
Jméno	Období
Ludmila Kolářiková	1946–1952
Emil Holas	1952–1970
Emil Pejhovsky	1970–1978
Chrudoš Valoušek	1978–1990
Přemysl Mohapl	1990–1993
Vladimír Řehan	1994–2011
Matúš Šucha	2011–2019
Martin Dolejš	2019–dosud

Katedra psychologie FiF UK	
Jméno	Období
Josef Tvrдый	1931–1938
Juraj Čečetka	1945–1959
Tomáš Pardel	1959–1970
Ondrej Kondáš	1970–1985
Teodor Kollárik	1986–1993
Anton Heretik	1993–1999
Igor Brezina	2000–2019
Eva Rošková	2019–dosud

Katedra psychologie FF UPJŠ	
Jméno	Období
Ján Hvozďik	1968–1984
Ludmila Fábryová	1984–1989
Viliam Kubáni	1989–1990
Ján Ferjenčík	1990–1995
Štefan Vendel	1995–1998
Viera Bačová	1999–2005
Jozef Džuka	2005–2007
Miroslav Skorodenský	2007–2009
Štefan Vendel	2009–2013
Peter Babinčák	2013–dosud

Psychologický ústav ČSAV (AV ČR)	
Jméno	Období
Vladimír Tardy	1967–1970
Josef Linhart	1970–1979
Miloslav Kodým	1979–1990
Jarmila Kotásková (pověřena vedením)	1990
Pavel Říčan	1990–1992
Lída Osecká	1993–1999
Ivo Čermák	2000–2007
Marek Blatný	2007–2017
Tomáš Urbánek	2017–dosud

Ústav experimentálnej psychológie SAV	
Jméno	Období
Miroslav Bažány	1955–1959
Damián Kováč	1959–1991
Michal Stríženec	1991–1999
Imrich Ruisel	1999–2007
Viera Bačová	2007–2015
Peter Halama	2015–dosud

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie	
Jméno	Období
Miroslav Bažány	1964–1969
Karol Adamovič	1969–1972
Michal Pavlovkin	1972–1988
Vladimír Dočkal	1990–1995
Eubomír Páleník	1995–2015
Daša Oravkinová	2015–2016
Alena Kopányiová	2016
Peter Lukáč	2016–2018
Janette Motlová	2018–dosud

DĚJINY VYSOKOŠKOLSKÉ VÝUKY A STUDIA PSYCHOLOGIE V ČESKOSLOVENSKU V ÚDAJÍCH A ČÍSLECH

RADOVAN ŠIKL, DALIBOR VOBOŘIL

Psychologický ústav AV ČR, Brno

ABSTRACT

Teaching psychology
in Czechoslovakia: historical data
and facts

As in the previous paper, the authors investigated the history of post-war Czech and Slovak psychology based predominantly on archival sources. In the present article, they focused on the topic of graduate education in psychology and how it changed through the decades. The trends in various areas are mapped and the differences from the current state of the art are articulated, together with the role of historical context.

key words:

history of psychology,
Czechoslovak psychology,

Czech psychology,
Slovak psychology,
teaching psychology,
undergraduate psychology

klíčová slova:

dějiny psychologie,
československá psychologie,
česká psychologie,
slovenská psychologie,
výuka psychologie,
studium psychologie

1. Přehled kateder psychologie

Před rokem 1989 bylo možné vybrat si ke studiu psychologie jednu z pěti kateder filozofických fakult v Praze, Brně, Olomouci, Bratislavě a Košicích (pro historický přehled vedoucích jednotlivých kateder viz Šikl a Vobořil, 2020)¹. Katedry ve třech největších městech bývalého Československa prošly podobným vývojem: měly svůj počátek v Psychologickém semináři (pražský byl ustaven v roce 1921 a bratislavský v roce 1926), resp. ústavu (brněnský byl ustaven v roce 1926). Za první (1918–1939) a třetí (1945–1948) republiky neexistovaly na vysokých školách studijní programy, jak je známe v dnešní podobě, studenti si zapisovali jednotlivé přednášky nabízené různými semináři fakulty². Po únorovém převratu v roce 1948 a reformě vysokoškolského studia pak již bylo možné studovat jednooborovou psychologii podle pevně

Došlo: 21. 10. 2020; R. Š., Psychologický ústav AV ČR, Veveří 97, 602 00 Brno; e-mail: sikl@psu.cas.cz

Studie byla podpořena grantem GA ČR č. 19-11117S (Tvůrci novodobé české psychologie: příspěvek k orální historii české psychologie). Poděkování patří Ivovi Čermákovi, Jiřimu Marešovi a Zdeňkovi Vtípilovi za poskytnutí doplňujících informací.

¹ Vedle nich v různých dobách předlistopadového vývoje existovaly i další katedry psychologie – na řadě pedagogických fakult, Vysoké škole sociální v Brně, Fakultě osvěty a novinářství Univerzity Karlovy či Vojenské politické akademii Klementa Gottwalda v Praze. Ty však neměly v odborné komunitě takové renomé a především nepokrývaly výuku předmětu psychologie v plné šířce a potřebné hloubce a nepřipravovaly do praxe odborné psychology.

² V letech druhé světové války byly české vysoké školy zavřeny, zatímco slovenské vysoké školství dále fungovalo.

stanoveného studijního plánu, byť ještě nějakou dobu katedry neexistovaly samostatně. Psychologie na FF UK v Praze se studovala od roku 1950 v rámci katedry dějin filozofie a psychologie a samostatná katedra psychologie byla ustavena v roce 1951³. Psychologie na FF MU v Brně se po válce až do roku 1953 studovala na katedře dějin filozofie a dalších 10 let pak ještě v rámci katedry psychologie a pedagogiky. Psychologii na Univerzitě Palackého v Olomouci bylo možné studovat od roku 1946, nejprve v rámci katedry filozofie FF UP a od roku 1953 v rámci katedry pedagogiky Vysoké školy pedagogické. Samostatná katedra psychologie FF UP pak byla založena v roce 1959⁴. Psychologie na FiF UK v Bratislavě se po válce studovala na katedře pedagogiky a psychologie, datem vzniku samostatné katedry psychologie pak je rok 1959⁵. Psychologie na FF UPJŠ v Košicích se studovala od roku 1968, a to rovnou na katedře psychologie. Katedra v letech 1984 až 1991 sídlila v Prešově⁶.

2. Počet studentů

Psychologie dlouhodobě patří mezi studijní obory, u nichž zájem o studium vysoce převyšuje počet otevřených míst. To platilo již dávno před rokem 1989, kdy ještě byla nahlížena řídicími místy a většinou společností jako okrajový obor a kvóty posluchačů prvního ročníku (tzv. směrná čísla) byly ve srovnání s dneškem velmi nízké. Směrná čísla pro všechny vysokoškolské studijní obory byla stanovována ministerstvem školství na základě prostého (mechanického) součtu kvantitativních požadavků všech resortů a institucí, tedy bez přihlédnutí k zájmu studentů, mezinárodnímu kontextu či vývoji vědy. Předepisovala, kolik studentů smí jednotlivé obory studovat, představovala pro vysoké školy závazný normativ. Počty studentů psychologie byly v 50. letech minimální. Nebylo neobvyklé, že ročník tvořili jen dva či tři studenti. Spolužáci z brněnské katedry Vladimír Smékal, Stanislav Kratochvíl a Ivo Plaňava (absolventský ročník 1958) v rozhovorech shodně vzpomínají, že jejich ročník čítající 8 studentů byl ve srovnání s okolními ročníky početně mimořádně silný (Čermák a Šíkl, v tisku). K prvnímu zvýšení směrných čísel došlo až v roce 1960 a k dalšímu nárůstu počtu přijímaných studentů – z 15 na 25 – svolilo ministerstvo školství v roce 1965 [NA, fond ministerstva školství CSR, kart. 547], pravděpodobně v reakci

³ Zajímavým procesem si katedra prošla v období mezi roky 1975 a 1980, kdy byla po vzoru Fakulty psychologie Moskevské státní univerzity rozdělena na čtyři oddělené katedry. Tento „experiment“ proběhl ve snaze o řešení – z hlediska vedení školy – neuspokojivé situace po prověrkách v roce 1970, kdy na pracovišti nezůstal jediný člen komunistické strany: jeden pracovník katedry byl při prověrkách ze strany vyloučen, třináct jich bylo vyškrtáno, ostatní byli bezpartijní [AUK, fond FF UK, FO KSC 1969–1989, kart. 16. Kontrola KH 1974]. To bylo vyššími místy hodnoceno jako nežádoucí a potenciálně ohrožující vzdělávání studentů. Ani příchod nového externího vedoucího katedry, čelného marxistického psychologa Josefa Linharta, v roce 1972 k zamýšlené konsolidaci poměrů na katedře nevedl. V roce 1975 proto byla katedra rozdělena na katedru obecné a pedagogické psychologie, katedru psychologie práce a řízení, katedru psychofyziologie a psychologie aplikované v lékařství a katedru sociální psychologie. Jejimi vedoucími se stali čtyři externisté, kteří na fakultě dostali třetinový úvazek, ovšem zůstali nadále kmenovými zaměstnanci svých původních institucí. Z důvodu jejich malého zapojení do činnosti kateder, malé koordinovanosti činnosti jednotlivých kateder či příliš úzkému profilu absolventa takto reorganizovaného studia byl projekt nařízením děkana po pěti letech ukončen jako neúspěšný [AUK, fond FF UK, FO KSC 1969–1989, kart. 100. Návrh na zřízení jedné katedry psychologie (26. 11. 1979)].

⁴ Studium psychologie v kombinaci s filozofií bylo poprvé otevřeno v roce 1964 a studium jednooborové psychologie pak v roce 1966.

⁵ Vedle katedry psychologie vznikla na fakultě v roce 1965 ještě katedra pedagogické psychologie. Obě pracoviště byla administrativním rozhodnutím sloučena v roce 1981.

⁶ V roce 1981 se spojily katedry psychologie Filozofické a Pedagogické fakulty do jedné katedry psychologie FF UPJŠ.

na vypracovanou analýzu oboru *Postavení a úkoly psychologie v ČSSR* adresovanou ústřednímu výboru strany, o níž se detailněji rozepisujeme v našem prvním článku (Šikl a Vobořil, 2020a). Na samotném konci 60. let se ještě jednou podstatně navýšil počet nastupujících studentů a celkový počet studentů psychologie se tak ve srovnání s dobou o 10 let dříve zněkolikanásobil. Ovšem hned v roce 1970 v souvislosti s celospolečenskými změnami došlo k dramatickému snížení kvót, až téměř na úroveň 50. let⁷. A k žádnému výraznému navýšení již do roku 1989 nedošlo⁸.

Po Listopadu směrné číslo přestalo být direktivně určováno z ministerských míst a počet studentů přijatých do studia se stal předmětem svobodného rozhodování fakult a kateder. Ty vyšly vstříc enormnímu zájmu o studium psychologie mezi mladými lidmi (a zvýšené poptávce po absolventech). Již v prvních letech 90. let tak počet studentů každoročně nastupujících ke studiu na jednotlivých katedrách převýšil 50 a o několik let později překonal i hranici 100 studentů. Podle údajů z Výročních zpráv fakult, na nichž je v současnosti studijní obor psychologie v nabídce, počet studentů přijatých do prvního ročníku kulminoval v roce 2008, kdy například katedra psychologie FF UP přijala 206 uchazečů (Univerzita Palackého, 2009) a katedra psychologie FF MU 176 uchazečů (Masarykova univerzita, dokumentový server RMU, 2009) do všech nabízených forem studia⁹. Vedle počtu přijatých studentů na jednotlivé katedry je nyní vyšší vysoký počet studentů psychologie v obou nástupnických republikách určen i počtem kateder. Těch v posledních třech desetiletích výrazně přibýlo. V Česku získala akreditaci ke studiu katedra psychologie na Filozofické fakultě OU v Ostravě (1991)¹⁰, na Fakultě sociálních studií MU v Brně (1998), na Pražské vysoké škole psychosociálních studií (2001) a na University of New York in Prague (2010)¹¹. Na Slovensku získala akreditaci ke studiu katedra psychologie na filozofických fakultách Trnavské univerzity (1992), Prešovské univerzity (1997), Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnavě (1998), Katolické univerzity v Ružomberku (2005) a na Fakultě sociálních věd a zdravotnictví Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (2001). Nejnověji je od roku 2011 akreditované studium na Fakultě psychológie Paneurópskej vysokej školy v Bratislavě.

⁷ Například na brněnskou katedru bylo přijato v roce 1970 k jednooborovému dennímu studiu o 35 uchazečů méně než v roce předešlém. Počet přijatých uchazečů pak v dalších letech dále klesal (Sedlák a Chalupa, 1974).

⁸ Prešovská katedra dokonce v letech 1984–1987 přijímací řízení vůbec nevyplnila (Vendel, 2009).

⁹ Pro srovnání uvádíme i celkové počty vysokoškolských studentů v Česku a na Slovensku. Ty byly v předlistopadovém období oproti současnosti výrazně nižší. V akademickém roce 1969/1970 bylo ke studiu v Česku zapsáno pouze 85 tisíc studentů a ještě poslední rok před změnou společenských poměrů 113 tisíc studentů (Urbášek, 2008). Po roce 1989 došlo k výraznému nárůstu: na 148 tisíc v roce 1995/1996, 209 tisíc v roce 2000/2001, 289 tisíc v roce 2005/2006 a 396 tisíc v roce 2010/2011, kdy počet vysokoškolských studentů v Česku kulminoval. V současnosti (2019) studuje na vysokých školách 289 tisíc studentů (Český statistický úřad, 2019). Vývoj na Slovensku byl podobný. Počet vysokoškolských studentů se měnil z 64 tisíc v roce 1989/1990 na 89 tisíc v roce 1995/1996, 138 tisíc v roce 2000/2001, 193 tisíc v roce 2005/2006, 222 tisíc v roce 2010/2011 a 135 tisíc v roce 2019/2020 (Centrum vedecko-technických informací SR, 2019). Rozdíl v přístupu k vysokoškolskému vzdělání před rokem 1989 a po něm možná ještě výrazněji vynikne při srovnání podílu přijatých VŠ studentů na příslušném populačním ročníku (18letých, resp. 19letých). Mezi lety 1970 a 1989 se tento podíl v Česku pohyboval v rozmezí 9 až 17 % (Urbášek, 2008), v akademickém roce 2017/2018 pak byl již 67 % (Kleňha a Vojtěch, 2018).

¹⁰ Katedra psychologie a sociální práce FF OU.

¹¹ Vysoká škola aplikované psychologie v Terezíně má akreditovaný pouze studijní obor Personální a interkulturní management.

3. Příjímání řízení

Nehledě na vysoký počet studentů přijatých v posledních třech desetiletích ke studiu psychologie, zájem o studium, jak jsme již zmiňovali, vždy vysoce převyšoval – a nadále převyšuje – počet otevíraných míst. Psychologie je v tomto parametru dlouhodobě oborem s největším „převísem“ zájmu, následována zubním lékařstvím, fyzioterapií či právem. Podle archivních záznamů se už například v roce 1972 hlásilo do přijímacího řízení k – tehdy nedělitelnému – studiu jednooborové psychologie v Praze 88 uchazečů a z nich bylo následně 19 přijatých. Vedle nich nastoupilo ke studiu dalších 6 studentů na kombinaci pedagogika-psychologie z počtu 40 uchazečů [AUK, fond FF UK, FO KSČ 1969–1989, kart. 8. Přehled o odmítnutých uchazečích v přijímacím řízení pro šk. r. 1972/73]. V roce 1984 bylo na stejné katedře zapsáno k přijímacímu řízení 118 uchazečů o studium jednooborové psychologie, z nichž bylo vybráno 14 studentů [AUK, fond FF UK, FO KSČ 1969–1989, kart. 30. Závěry z kontroly odvolacího řízení ve šk. r. 1984/85 na filozofické fakultě UK v Praze]. Ve výročním článku z roku 1989 napsaném u příležitosti 30 let existence bratislavské katedry autor zmiňuje, že se každoročně ke studiu psychologie hlásí 10–15× více uchazečů, než je možné přijmout (Kollárik, 1990), což při tehdy platném směrném čísle 10 odpovídá 100 až 150 každoročním zájemcům o studium v Bratislavě. Po roce 1989 a změně společenských poměrů rapidně vzrostl nejen počet přijatých studentů, přiměřeně se zvýšil i počet uchazečů. Hned v roce 1990 na pražskou katedru přišlo přes 600 přihlášek [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 16. Zápis ze schůze katedry psychologie konané dne 3. 5. 1990], o rok později už 1270 [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 16. Zápis ze schůze katedry psychologie, která se konala dne 25. 4. 1991] a v roce 1998 dokonce 1680 [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 16. Příjímání řízení 1998]. Počty uchazečů o studium na „velkých“ katedrách psychologie v Česku v posledních 20 letech je možné si prohlédnout v tab. 1. Nejvíce uchazečů se v tomto nejlépe zdokumentovaném období hlásilo v roce 2000 na katedru psychologie FF UK v Praze, a to 2508 uchazečů (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2001).

Mimořádná atraktivita studia psychologie, jakož i společenská zodpovědnost absolventů studia za vykonaná rozhodnutí vedou k domněnce, že katedry vždy cítily zodpovědnost za výsledek přijímacího řízení a měly zájem na tom je optimalizovat (tzn. zvýšit pravděpodobnost vytipování kandidátů vhodných a specificky i umenšit riziko přijetí uchazečů nevhodných, potenciálně škodlivých sobě, svému okolí, klientům, renomé oboru). Ne ve všech dobách to ovšem bylo možné. Jakou podobu tedy mělo v minulosti přijímací řízení a co spurozhodovalo o úspěchu či neúspěchu uchazečů? Po roce 1948 byly nejprve s uchazeči o vysokoškolské studium pouze vedeny informativní pohovory. Teprve o několik let později (a na několikátý pokus) se přešlo ke skutečnému zkoušení ověřujícímu znalosti uchazeče a byly stanoveny dva středoškolské předměty, z nichž se přijímací zkouška skládala. Ve druhé polovině 60. let mohly katedry nakrátko ovlivnit složení a průběh přijímacího řízení, a tak například v Brně v roce 1968 zkoušky sestávaly z testu inteligence, didaktického testu, testu tvořivosti, testu zájmové blízkosti, testu vědomostí z psychologie, biologie, z jazykové zkoušky a z ústního pohovoru. Všechny testy a pohovor přitom uchazeč absolvoval v jeden den [AMU, fond B 136 Robert Konečný, kart. 26, inv. č. 781]. V období normalizace pak opět uchazeč o VŠ studium absolvoval zkoušky ze středoškolských předmětů – v případě psychologie se jednalo o češtinu a biologii, později doplněné ještě o společensko-politický přehled. Katedry přitom mohly alespoň ovlivňovat témata v rámci těchto „zadaných“ předmětů. V 80. letech pak ještě byly přinej-

Tab. 1 Počet uchazečů a přijatých studentů do bakalářského studia psychologie na čtyřech českých katedrách v letech 2000–2019. Údaje pochází z výročních zpráv jednotlivých fakult. Srovnatelné údaje ze slovenských kateder se nepodařilo zjistit. Známe jen poslední údaje z katedry psychologie FF UK v Bratislavě, na níž se v roce 2019 hlásilo 523 uchazečů a z nich bylo přijato 111 studentů (vyhledáno na <https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//PKvs/Pgm/fapd/fa70103d.pdf>) a z katedry psychologie UPJS v Košicích, na níž se v roce 2019 hlásilo 260 uchazečů a z nich bylo přijato 55 studentů (vyhledáno na <https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//PKvs/Pgm/fapd/fa71105d.pdf>).

Rok	FF UK		FF MU *		FSS MU **		FF UP	
	Přihl.	Přij.	Přihl.	Přij.	Přihl.	Přij.	Přihl.	Přij.
2000	2508	80	910	77	1593	58	1493	153
2001	1397	78	1044	77	1321	67	1118	138
2002	1939	78	1063	131	1130	62	1133	147
2003	1269	62	1047	105	1160	59	965	173
2004	1735	94	1334	109	1431	81	997	157
2005	1807	84	1354	119	1443	152	1299	156
2006	1857	95	1897	159	1576	149	1630	180
2007	1376	84	1433	134	1815	140	1544	171
2008	624	67	1777	176	2023	132	1352	206
2009	784	69	1348	134	2209	135	1289	188
2010	615	57	1929	173	1937	137	1291	182
2011	1129	63	1500	141	1994	153		
2012	1192	67	2061	157	1718	139	1370	107
2013	1227	53	1373	112	1720	119	1291	123
2014	1009	54	1065	113	1635	155	1194	86
2015	1006	63	871	60	1621	168	1262	109
2016	1035	58	918	85	1528	160	1210	121
2017	976	65	824	106	1643	167	1210	121
2018	1015	64	823	116	1516	211	1260	121
2019	1062	64	1003	102	2032	380		

* Kolísající hodnoty v počtech přihlášených i přijatých studentů jsou dané tím, že katedra vedle prezenčního studia každý druhý rok otvírala i kombinované studium.

** Vysoké hodnoty přijatých studentů na Fakultě sociálních studií MU jsou dané mimo jiné tím, že psychologii lze studovat zpravidla pouze kombinovaně, jako jeden ze dvou studijních oborů.

menším na bratislavské katedře spolu s předměty uchazečům administrovány vybrané psychodiagnostické metody, k jejichž výsledkům se ovšem spíše jen přihlíželo, než že by měly rozhodující vliv (Kollárik, 1990).

S příchodem možnosti rozhodovat o podobě přijímacího řízení bez shora určených a závazných normativů se na katedrách začaly vést diskuze o vhodných změnách. Na pražské katedře například vyučující na jaře roku 1990 zvažovali, zda zařadit psychologické testy, přičemž zaznívaly obavy o možnost jejich zneužití při odvolání, či zda administrovat alespoň screeningovou škálu hardiness [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 16. Zápis ze schůze katedry konané dne 3. 5. 1990]. V dubnu

1990 proběhla v Olomouci schůzka zástupců všech pěti československých kateder, na níž zazněly návrhy kritérií pro přijímací zkoušky (mj. brněnská a olomoucká katedra zamýšlely administraci testu inteligence, pražská katedra testu logického myšlení, prešovská vypracování eseje Běžný den psychologa, brněnská písemný překlad cizojazyčného odborného textu) [AUP, fond Katedra psychologie FF, kart. 33, inv. č. 129. Zápis a závěry ze společného zasedání zástupců kateder psychologie ČSFR dne 6. dubna 1990 v Olomouci]. Ke sladění podoby zkoušek na katedrách nicméně navzdory této iniciativě v následujících letech nedošlo. Prudce rostoucí počty zájemců o studium psychologie si brzy vynutily provedení první selekce uchazečů už po písemné části přijímacího řízení, což se dříve nedělo: V roce 1998 na pražské katedře uchazeči, kterých se toho roku přihlásilo 1680, podstoupili písemné zkoušky z biologie, psychologie a logického usuzování. Váhy výsledků v jednotlivých testech tehdy byly rozděleny v poměru 15 : 45 : 40. Následně 400 uchazečů s nejvyšším bodovým součtem postoupilo k ústní části, tj. pohovoru, jehož význam pro celkový výsledek byl srovnatelný s písemnou částí [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 16. Konkretizace přijímacích zkoušek na katedru psychologie ve školním roce 1997/1998]. O několik let později byla na některých katedrách zrušena ústní část přijímacího řízení¹², k níž se ovšem řada kateder v posledním desetiletí opět vrátila. V současnosti jsou zkoušky do bakalářského studia psychologie na některých českých katedrách dvoukolové (FF UK, FF MU, FF UP, PVŠPS), na jiných jednokolové (FSS MU, FF OU, UNYP). V rámci písemné části zkoušek uchazeči vypracují oborový test a test studijních předpokladů, připravený buď společností Scio nebo příslušnou univerzitou. Popisované informace se týkají přijímacích zkoušek na bakalářské studium psychologie, které se od přijímacích zkoušek na navazující magisterské a na postgraduální studium na jednotlivých katedrách v různé míře liší. Případně zájemce o detailní informace o současné podobě přijímacích zkoušek odkazujeme na disertační práci Lucie Viktorové z roku 2018 (Viktorová, 2018).

Passáž o přijímacím řízení není možné uzavřít bez alespoň letmého pojednání o jiných než odborných „intervenujících proměnných“, které – zejména před rokem 1989 – spolurozhodovaly o přijetí či nepřijetí. Před tímto rokem uchazeč o vysokoškolské studium přikládal k přihlášce vždy ještě životopis s předepsanou strukturou, komplexní hodnocení od třídního učitele a vyjádření školní organizace Svazu socialistické mládeže (Jareš et al., 2012). Tím o sobě škole prozrazoval mnohé informace, které sice nebyly z hlediska jeho odbornosti a studijního potenciálu relevantní, ovšem mohly mu v přijímacím řízení významně napomoci, nebo naopak ublížit. Plusové body se rozdávaly za žádoucí (tj. dělnický) třídní původ rodičů či za původ uchazečů z průmyslových oblastí v severních Čechách a na severní Moravě. Pomoci uchazeči rovněž mohlo členství rodičů v KSČ a jeho členství v SSM. Naopak uchazečovy naděje obvykle zmařilo nedoporučení třídního učitele ke studiu nebo negativní stanovisko příslušné svazácké organizace. Výrazně přitěžovalo rovněž vyloučení či vyškrcnutí rodičů z KSČ, ale i navštěvování kostela nebo účast na nekonformních, režimem nepodporovaných akcích (Jareš et al., 2012). Doplňme ještě, že přinejmenším v normalizačním období po roce 1970 byl značně rozšířený klientelismus. Ten byl umožněn zejména zavedením odvolacího řízení. Neúspěšní

¹² Obecným důvodem přechodu na písemnou podobu přijímacích zkoušek bylo, že přibývalo odvolání uchazečů proti nepřijetí ke studiu. Neúspěšní uchazeči argumentovali tím, že přijímací zkouška byla „neobjektivní“, že záleželo na způsobu individuálního dotazování jednotlivých členů komise, že existovaly rozdíly v náročnosti komisí, že není možné dodatečně přezkoumat průběh ústního zkoušení atd. (Jiří Mareš, osobní sdělení).

uchazeči měli možnost podat proti rozhodnutí katedry odvolání, a to nejprve děkanovi fakulty, následně rektorovi a konečně ministrovi školství. Ti všichni měli moc již přijaté uchazeče doplnit ještě o další. A právě na této úrovni se dařilo intervencím, kdy se rodiče uchazeče, ale i jeho vlivní známí či přímo instituce přimlouvali (doporučovali, ba i vyžadovali) u některého z adresátů odvolání, aby byl dotčený uchazeč přednostně přijat ke studiu (Urbášek, 2008). Díky těmto „nečistým“, ale dříve velmi rozšířeným praktikám byla směrná čísla, jež byla pro katedry závazná, v praxi často výrazně překračována¹³.

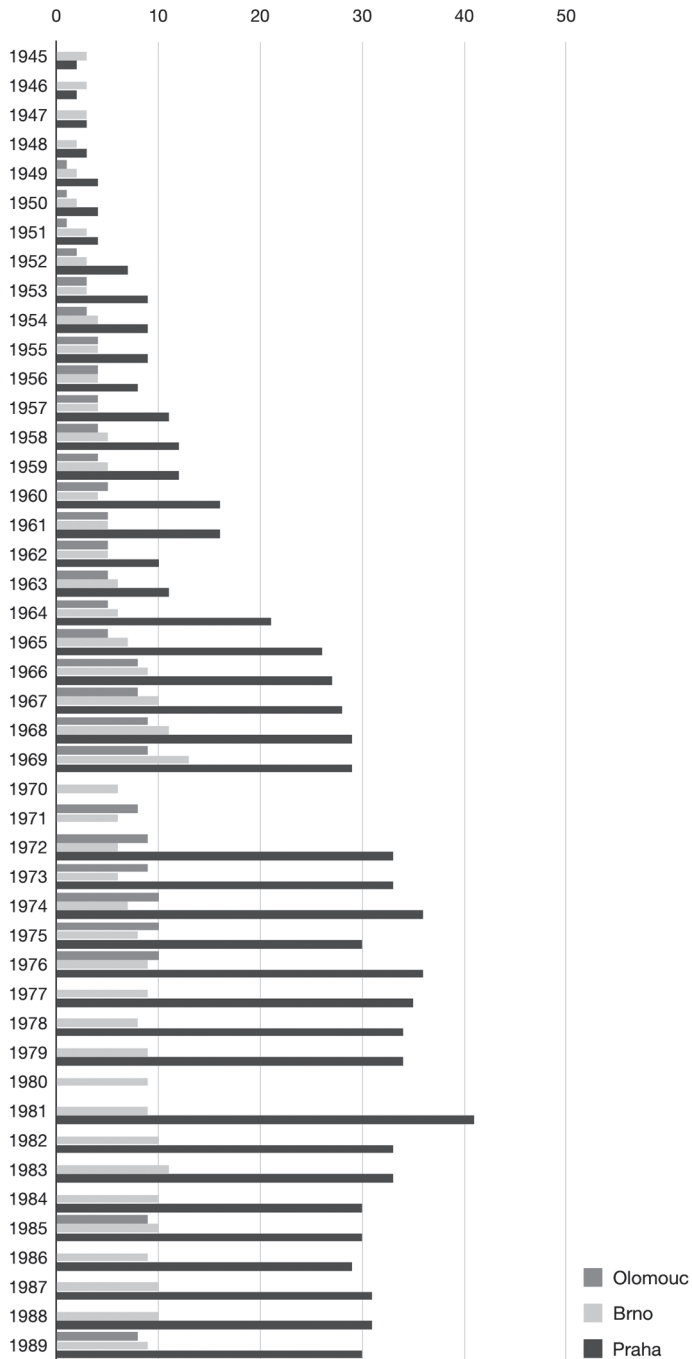
4. Personální obsazení kateder

Ještě než obrátíme pozornost k výuce psychologie na vysokých školách, zmíníme se o jejím personálním zabezpečení. V našem prvním článku jsme uvedli, že v roce 1939 působilo na vysokých školách v Československu nanejvýš 8 vyučujících (Šikl a Vobořil, 2020a). Tento stav se po válce nakrátko zlepšil, ovšem po únorovém převratu v roce 1948 – a uvěznění Cyrila Stejskala, emigraci Stanislava Velinského, vypovězení Mihajla Rostohara do Jugoslávie a nuceném odchodu Roberta Konečného – byl počet vysokoškolských učitelů psychologie opět významně zredukován. V Praze těsně před vznikem samostatné katedry v roce 1951 přednášeli Jan Doležal, Josef Stavěl a začínající Jan Čáp. Externě navíc vypomáhal Vladimír Tardy a František Hyhlík. V Brně zajišťoval výuku Vilém Chmelař a Ludmila Kolářiková, v Olomouci působila Ludmila Kolářiková a začínající Alena Jochmanová, v Bratislavě Anton Jurovský a košická katedra teprve čekala na založení. Ve stejné době našťěstí již dokončovali své studium první poválečné ročníky, které pomohly kapacitu kateder postupně doplnit a v dalších letech i pomalu rozšiřovat. Podívejme se nyní, jak se v čase proměňovaly počty vyučujících na jednotlivých katedrách psychologie v Československu (viz graf 1).

Početně nejmenší byla dlouhodobě olomoucká katedra psychologie. Po návratu Ludmily Kolářikové do Brna a nástupu Emila Holase na místo vedoucího v roce 1952 se počet pracovníků v následujících letech zvýšil na 5. Je zajímavé, že na rozdíl od ostatních kateder se pak tento počet po dalších 30 let ustálil na 5 až 10 [AUP, fond Úřední tisky Univerzity Palackého, seznam přednášek FF UP 1960/1961 – 1989/1990]. Po roce 1989 se olomoucká katedra stejně jako ostatní katedry rychle rozrůstala, a to až k současným 29 profesorům, docentům, odborným asistentům, asistentům a odborným pracovníkům (Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, 2020). Z významných osobností spojených s olomouckou katedrou jmenujme Emila Holase, Přemysla Mohapla, Jana Papicu, Stanislava Kratochvíla, Vladimíra Řehana a Alenu Plhákovou.

Rovněž brněnská katedra byla v 50. letech nevelká, byť se počty vyučujících pomalu zvyšovaly. Ještě v roce 1963 tvořilo katedru 5 vyučujících, ovšem v následujících letech – ať už vlivem energického počínání tehdejšího vedoucího Jaroslava Šabaty, budoucího známého disidenta, nebo díky pozitivní odezvě analýzy *Postavení a úkoly psychologie v ČSSR* [A AV ČR, fond Československá psychologická společnost, kart. 1, inv. č. 001. Postavení a úkoly psychologie v ČSSR] – se počet jejích pracovníků více než zdvojnásobil. Bohužel jen nakrátko. Jiří Sedlák, který se stal vedoucím

¹³ Katedry, fakulty i celé univerzity na nežádoucí důsledky nekontrolovaného klientelismu mnohokrát upozorňovaly, ovšem ze strany nejvyšších stranických institucí nebyla vůle k systémové změně (Urbášek, 2008). V archivních materiálech lze například najít záznam z roku 1968 o protestech brněnské katedry proti přijetí studenta, který se umístil až 22 míst „pod čarou“ [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 5, inv. č. 42. Zápisy ze schůzi katedry 1968/1969].

Graf 1 Počet vědecko-pedagogických pracovníků jednotlivých kateder psychologie a jeho změny v čase. Reprezentativní údaje ze slovenských kateder se nepodařilo zjistit.

katedry v roce 1970, využil nestabilní situace ve společnosti, celostátních prověrek (výměny členských legitimací) a panující atmosféry strachu a svévolně v průběhu několika měsíců propustil z katedry plnou polovinu vyučujících. Do roku 1989 pak již počet pracovníků katedry nepřekročil 10 [AMU, fond Úřední tisky Masarykovy univerzity, seznam přednášek FF UJEP 1972/1973 – 1989/1990]. I brněnská katedra se v posledních 30 letech výrazně personálně rozšířila a v současnosti zde působí 23 profesorů, docentů, odborných asistentů, asistentů a odborných pracovníků (Psychologický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2020). K významným postavám v historii brněnské katedry psychologie můžeme zařadit Boleslava Bártu, Roberta Konečného, Vladimíra Smékala, Stanislava Kratochvíla, Josefa Švancarů či Mojžíra Svobodu.

Na pražské katedře již rok po jejím osamostatnění v roce 1951 pracovalo 7 vyučujících, přičemž 3 místa byla obsazena řádnými profesory a 4 začínajícími asistenty a aspiranty. Personální obsazení katedry se postupně, téměř každoročně, zvyšovalo až do roku 1972, kdy na katedře působilo 19 vědecko-pedagogických pracovníků. K tomuto počtu je počínaje rokem 1956 potřeba připočítávat i pracovníky Psychologického ústavu UK, kteří by byli primárně orientováni výzkumně, řada z nich byla do výuky výrazně zapojená. V 50. letech byl ústav tvořen 3 pracovníky, ovšem v průběhu 60. let jejich počet narostl až na 15. V roce 1972 pak byl ústav přičleněn ke katedře, která v tomto roce měla obsazeno 19 učitelských a 14 výzkumných míst. Počet na výuku či výzkum zaměřených pracovníků katedry se v průběhu normalizace, tj. i po pětileté období existence čtyř kateder v Praze (1975–1980), stále pohyboval v rozmezí od 30 do 40 [AUK, fond Úřední tisky Univerzity Karlovy, seznam přednášek FF UK 1951/1952 – 1989/1990]. A ani po roce 1989 se pražská katedra – jako jediná – personálně nerozrostla. V současnosti zaměstnává 26 profesorů, docentů, odborných asistentů, asistentů a odborných pracovníků (Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2020). K významným postavám v historii pražské katedry psychologie můžeme zařadit Jana Doležala, Josefa Stavěla, Václava Příhodu, Vladimíra Tardyho, Miloše Machače, Jaromíra Janouška, Soňu Hermochovou, Evu Syřišťovou, Jana Čápa či Jana Srnce.

Srovnatelně podrobné údaje o dvou slovenských katedrách psychologie se nám nepodařilo zjistit. O bratislavské víme alespoň to, že do roku 1970 kontinuálně rostla. Zatímco při jejím založení v roce 1959 byla tvořena 5 pedagogickými pracovníky, tak v roce 1964 bylo těchto pracovníků katedry 8, v roce 1968 již 13 a o další 2 roky později 17. V sedmdesátých letech se pak jejich počet neměnil. Na bratislavské FiF UK od roku 1965 existovala rovněž katedra pedagogické psychologie, která zaměstnávala setrvale necelých 10 pedagogických pracovníků. Po sloučení obou kateder v roce 1981 měla sjednocená katedra 27 pedagogických pracovníků a tento počet v průběhu 80. let pomalu narůstal až na 35 v roce 1991 [AUK, fond Úřední tisky Univerzity Komenského, seznam přednášek FiF UK 1968/1969, 1970/1971, 1972/1973, 1973/1974, 1974/1975, 1975/1976, 1976/1977, 1977/1978, 1981/1982, 1982/1983, 1991/1992; Ďurič, 1959]. Vedle obou kateder byl na fakultě zřízen už v roce 1957 i výzkumně orientovaný Psychologický ústav. Počty jeho pracovníků jsou nám nicméně neznámé, stejně jako odpověď na otázku, zda a kdy byl ústav s katedrou sloučen. V současnosti katedra zaměstnává 24 profesorů, docentů, odborných asistentů, asistentů a odborných pracovníků (Katedra psychológie Filozofickej fakulty Komenského Univerzity, 2020). K významným postavám v historii bratislavské katedry psychologie můžeme zařadit Antona Jurovského, Tomáše Pardela, Jozefa Košča, Gézu Dobrotku, Ladislava Ďuriče, Teodora Kollárika či Jána Gráce.

Košickou katedru tvořilo rok po jejím založení v roce 1968 6 a o další rok později už 9 pedagogických pracovníků [AUK, fond Úřední tisky Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, seznam přednášek 1969/1970, 1970/1971]. V současnosti katedra sídlící v Prešove zaměstnává 12 profesorů, docentů, odborných asistentů, asistentů a odborných pracovníků (Inštitút psychológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, 2020). K významným postavám v historii košické a prešovské katedry psychologie můžeme zařadit Jána Hvozdíka, Andreje Stančáka, Jána Ferjenčíka, Štefana Vendela a Vieru Bačovou.

Ve srovnání se současností bylo před rokem 1989 mezi psychology výrazně méně nositelů vyšších vědecko-pedagogických hodností profesor a docent. Po skončení války sice bylo v rozmezí několika let jmenováno hned pět profesorů psychologie – čtyři v Praze (J. Stavěl, V. Příhoda, J. Doležal, V. Tardy) a jeden v Brně (V. Chmelař) (Plháčková a Pechová, 2012). Po postupném odchodu této „překlenovací“ generace a při malém přírůstku dalších profesorů (J. Linhart, F. Hyhlik) ovšem už v 60. letech nastala situace, kdy například pražské katedře chyběl profesor mezi lety 1968 až 1972 a na bratislavské – po nuceném odchodu Jurovského, který byl jmenován profesorem v roce 1941 – mezi lety 1959 a 1965 rovněž. V období blížícího se Pražského jara byli jmenováni v oboru tři noví profesori (T. Pardel, E. Holas, R. Konečný), ani tento impuls však situaci na dlouho nezlepšil. Po plošných prověrkách v roce 1970, kdy tuzemské vysoké školy opustilo přes 20 % učitelských pracovníků (Urbášek, 2008), včetně dvou ze tří nově jmenovaných profesorů, byl navíc řadě psychologů setrávajících na katedrách znemožněn kvalifikační růst, čímž se okruh potenciálních uchazečů o profesorský post ještě více zúžil¹⁴. V polovině 70. let tak nastala situace, kdy na všech katedrách psychologie v Československu byli jen tři profesori (J. Linhart, T. Pardel, J. Kuric), z nichž navíc první dva byli již v předdůchodovém věku. Teprve v 80. letech se počet profesorů začal pomalu zvyšovat. Konkrétně v akademickém roce 1989/1990 působili v Praze dva, v Brně jeden, v Olomouci žádný, v Bratislavě dva a v Košicích žádný. V kontrastu se zakonzervovanou situací v období normalizace hned zkraje 90. let získala docentskou a profesorskou hodnost celá řada akademických psychologů, kteří by si ji nepochybně zasloužili již dříve, avšak normalizační garniturou byli – z důvodů ideologických, nikoliv odborných – hodnoceni jako neperspektivní, bez vyhlídky na kariérní postup. Na brněnské katedře tak například byli v rozmezí let 1991 a 1993 jmenováni hned čtyři noví profesori (L. Míček, V. Smékal, J. Švancara, M. Svoboda) a podobné to bylo i na ostatních katedrách. Doplňme ještě, že v současnosti na pěti nejstarších katedrách psychologie působí 14 profesorů a mnozí další garantují výuku na řadě dalších psychologických pracovišť.

Katedry psychologie dlouhodobě patří v rámci jednotlivých filozofických fakult k největším katedrám, a to nejen počtem studentů (tam jednoznačně), ale i počtem vyučujících (tam ne vždy a ne všude jednoznačně). Ve světle tohoto faktu proto překvapí, že mezi děkany filozofických fakult najdeme psychologa v nedávném období pouze v osobě Vladimíra Řehana, který tuto funkci zastával na FF UP v letech 1997–2003, a předtím až v roce 1961, kdy na stejné fakultě kvůli konfliktům s tehdejším rektorem Univerzity Palackého rezignoval Emil Holas. Pohled na tab. 2 se jmény nejvyšších univerzitních a fakultních hodnostářů ukazuje řadu dalších zajímavostí: Pokud omezíme hledání jen na „kamenné“ školy, zjistíme, že zástupce psychologické

¹⁴ Například na celé Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci působil v akademickém roce 1976/1977 jediný profesor [AUP, fond Úřední tisky Univerzity Palackého, seznam přednášek FF UP 1976/1977].

obce se nikdy nestal rektorem¹⁵. Prorektorský post zastával na Univerzitě Karlově v letech 2003–2015 Stanislav Štech, na Univerzitě Komenského v letech 1992–1998 Igor Brezina a na Univerzitě Palackého v letech 2003–2006 Vladimír Řehan¹⁶. Děkaný filozofických fakult se z psychologů dosud stali pouze Vilém Chmelař (FF MU, 1949–1950 a 1952–1954), Emil Holas (FF UP, 1958–1961) a Vladimír Řehan (FF UP, 1997–2003). Počet proděkanů pak s postavením psychologie na filozofických fakultách koresponduje přece jen lépe. Jmenujme alespoň některé z nich: Jan Doležal, Miloš Machač, Július Boroš, Matej Czako, Mojmír Svoboda, Ivo Plaňava, Soňa Hermochová. Mezi psychology se nakonec i najde celá řada děkanů, ovšem jiných než filozofických fakult. Z řad psychologů bylo zvoleno přinejmenším 5 děkanů pedagogických fakult (Josef Váňa, Vladimír Tardy, Miroslav Bažány, Zdeněk Helus a Miron Želina), stejně jako děkan Cyrilometodějské teologické fakulty UP (Peter Tavel), Fakulty tělesné výchovy a sportu UK (Václav Hošek), Fakulty tělesné kultury UP (Michal Šafář), Fakulty veřejné správy UPJŠ (Ladislav Lovaš) a Fakulty sociálních a ekonomických věd UK (Teodor Kollárik). Minimálně jednou rovněž psycholog zastával funkci předsedy akademického senátu univerzity (Lubomír Kostroň).

5. Studium

Studium psychologie se v průběhu let měnilo ze čtyřletého na pětileté (1953), opět na čtyřleté (1976) a zpět na pětileté (1990). Motivaci k jednotlivým rozhodnutím o změně délky studia se nám nepodařilo v archivech nalézt. Nicméně v roce 1976 mohla hrát roli skutečnost, že psychologie byla již delší dobu jediným oborem na filozofických fakultách, který bylo možné studovat samostatně, tedy jako jednoobor. Předpokládalo se proto, že nároky na její absolvování jsou nižší než u sdruženého dvouoborového studia, a postačí tedy kratší trvání studia (Ivo Čermák, osobní sdělení). V roce 1990 pak bylo zpětné prodloužení délky studia na pět let součástí celkového trendu, k němuž docházelo u vysokoškolských studijních oborů, které byly na konci normalizace čtyřleté (a takových tehdy byla většina).

Vysokoškolské studium psychologie bylo dříve pouze jednostupňové, bakalářský stupeň vzdělání se začal na katedrách zavádět až na konci 90. let (na FF UP v Olomouci v roce 2011 a na FF MU v Brně dokonce až v roce 2015)^{17,18}. Před rokem 1989 bylo studium ukončeno státní závěrečnou zkouškou a obhajobou diplomové práce. V případě jejich úspěšného absolvování absolventi obdrželi pouze diplom, bez jaké-

¹⁵ Psychologové nicméně byli, případně jsou, rektory menších či méně tradičních vysokých škol jako např. Vysoké školy sociální, Pražské vysoké školy psychosociálních studií či Vysoké školy tělesné výchovy a sportu Palestra. Mezi absolventy studia psychologie dále najdeme i rektory s docela odlišným profesním zaměřením – Josef Burjanek byl v letech 1963 až 1969 a 1973 až 1976 rektorem Janáčkovy akademie múzických umění v Brně.

¹⁶ Volby rektora se psychologové zúčastnili přinejmenším dvakrát, a to když v roce 2004 kandidoval na funkci rektora Masarykovy univerzity Václav Linkov a v roce 2013 na funkci rektora Univerzity Karlovy kandidoval Stanislav Štech, pozdější ministr školství.

¹⁷ Většina kateder psychologie dlouho nechtěla přistoupit na dvoustupňový model studia doporučený Boloňskou dohodou a preferovala kontinuální nedělitelné pětileté studium, přičemž argumentovala tím, že psycholog se bez komplexního vzdělání neobejde, že absolvování prvního cyklu – tvořeného především základními teoretickými předměty – nepřipraví jeho absolventy k samostatnému působení v praxi. Možnost, že by absolventi bakalářského studia mohli získat živnostenský list umožňující podnikání v oboru psychologie, proto akademické osobnosti vnímaly (a stále vnímají) jako vážný etický problém.

¹⁸ Státní zkouška v polovině studia psychologie se realizovala už od roku 1969. Nicméně po jejím složení student nezískal žádný titul, ani profesní oprávnění [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 6, inv. č. 102. Návrh studijních a zkušebních předpisů z oboru psychologie (1969)].

Tab. 2 Psychologové v nejvyšších univerzitních a fakultních funkcích

Mihajlo Rostohar	rektor Vysoké školy sociální (1948–1950)
Josef Váňa	děkan Vyšší pedagogické školy (1949–1950)
Vilém Chmelař	děkan FF MU (1949–1950, 1952–1954)
Vladimír Tardy	děkan Vyšší pedagogické školy (1952–1954)
Jan Doležal	proděkan FF UK (1952–1954)
Emil Holas	děkan FF UP (1958–1961)
Miloš Machač	proděkan FF UK (1961–1966)
Július Boroš	proděkan FiF UK (1974–1982)
Jozef Kuric	proděkan FF UJEP (1980–1988)
Oskár Blaškovič	proděkan FiF UK (1982–1984)
Václav Hošek	děkan FTVS UK (1987–1991)
Igor Brezina	proděkan FiF UK (1990–1992), prorektor UK (1992–1998)
Matej Czako	proděkan FiF UK (1990–1994)
Mojmír Svoboda	proděkan FF MU (1991–1995)
Miroslav Bažány	děkan PedF UK (1991–1997)
Vladimír Řehan	proděkan FF UP (1994–1997), děkan FF UP (1997–2003), prorektor UP (2003–2006)
Soňa Hermochová	proděkanka FF UK (1994–2000)
Zdeněk Helus	děkan PedF UK (1994–2000), proděkan PedF UK (2004–2008, 2009–2016)
Ivo Plaňava	proděkan FF MU (1996–1997)
Vladimír Smékal	proděkan FSS MU (1997–?)
Miron Zelina	děkan PedF UK (1997–2001)
Petr Macek	proděkan FSS MU (1999–2002), (2005–2017)
Lubomír Kostroň	předseda akademického senátu MU (2000–2002)
Zbyněk Vybíral	proděkan FSS MU (2003–2005)
Stanislav Štech	prorektor UK (2003–2015)
Ladislav Lovaš	děkan Fakulty veřejnej správy UPJŠ
Václav Hošek	rektor soukromé VŠTVS Pallestra (2004–2019)
Teodor Kollárik	děkan Fakulty sociálních a ekonomických vied UK (2007– 2009)
Ilona Gillernová	proděkanka FF UK (2008–2012)
Michal Miovský	proděkan 1. LF UK (2008–dosud)
Peter Tavel	děkan Cyrilometodějské teologické fakulty UP (od 2014)
Martin Vaculík	proděkan FSS MU (od 2017)
Iva Stuchlíková	proděkanka PedF JU (2017–2020)
Michal Šafář	děkan Fakulty tělesné kultury UP (od 2018)

hokoliv titulu. Výjimku představovali absolventi studia s výborným prospěch (červeným diplomem), kteří na konci studia získali rovnou i titul PhDr., ostatní k získání doktorského titulu museli ještě podstoupit rigorózní zkoušky (z obecné psychologie, filozofie a vybraného psychologického oboru) a obhájit rigorózní práci. V dávnější minulosti, v letech 1953 až 1966, pak byli absolventi vysokoškolského studia označováni přívlastkem „promovaný“ – v případě studia psychologie tedy promovaný psycholog (Urbášek, 2004).

Dnešní třetí stupeň vysokoškolského studia, postgraduální studium, sice v dřívějších dobách pod tímto názvem existoval, ale současné náplní a zaměřením doktorského studia, vč. pozice studenta na katedře, spíše odpovídala aspirantura, ukončená získáním titulu CSc. Postgraduální studium coby příprava k vědecké kariéře u nás před rokem 1989 neprobíhalo, postgraduální vzdělávání spíše sloužilo k prohloubení odbornosti již praktikujících psychologů. Toto vzdělávání katedry nabízely psychologům pracujícím v určité vybrané oblasti praxe. Například brněnská katedra poskytovala na začátku 70. let postgraduální vzdělávání pracovníkům Krajských odborných psychologicko-výchovných pracovišť, předchůdcům sítě pedagogicko-psychologických poraden. Na čtyři semestry studia měli frekventanti rozvrženo 32 přednášek a seminářů o celkové dotaci 302 hodin. Tematické zaměření studia odpovídalo specializaci frekventantů, ovšem ve studijním plánu nechyběly ani obecnější předměty jako *Nové poznatky z psychologie osobnosti* či *Základy psychometrie*. Studium bylo ukončeno vypracováním podrobné kazuistiky a závěrečnou zkouškou [AMU, fond katedra psychologie FF, kart. 6, inv. č. 103. Návrh na řešení postgraduálního studia pracovníků Krajských odborných psychologicko-výchovných pracovišť (1970)]. Dnešní podobu postgraduálního doktorského studium získalo na začátku 90. let. V akademickém roce 2020/2021 je možné studovat v prezenční nebo kombinované formě studia a studium je výhradně jednooborové a specializované. Na FF UK v Praze jsou akreditovány studijní programy Klinická psychologie a psychologie zdraví a Sociální psychologie a psychologie práce; na FF MU v Brně program Psychologie; na FSS MU v Brně programy Klinická psychologie, Psychologie se specializací Obecná psychologie, Psychologie se specializací Pedagogická psychologie, Psychologie se specializací Psychologie práce, Psychologie se specializací Sociální psychologie, Psychologie se specializací Vývojová psychologie; na FF UP v Olomouci programy Klinická psychologie, Pedagogická psychologie, Dopravní psychologie a Psychologie práce a organizace; na FiF UK v Bratislavě program Klinická psychológia; na FF UPJŠ v Košicích program Sociálna psychológia a psychológia práce; na FF PU v Prešově program Všeobecná psychológia¹⁹.

Budeme-li se neuvážlivě pokoušet o porovnání dřívější a současné náročnosti studia, rychle se přesvědčíme, že žádný jednoznačný soud není možný. Kromě množství metodologických výhrad proti takovému srovnání snad i proto, že jak současná generace studentů, tak ve vzpomínkách i generace let 50. či 60. (Čermák a Šikl, v tisku) shodně hodnotí studium psychologie jako nenáročné. Ovšem přinejmenším v otázce časového rozsahu výuky je rozdíl patrný na první pohled. V tab. 3 uvádíme pro ilustraci rozvrh studenta 1. ročníku olomoucké katedry v akademickém roce 1976/1977. Vidíme, že v obou semestrech výuka zabírala 34 hodin. Takové časové nároky studia sice patří i na předlistopadovou dobu k těm vyšším – obvykle se pohybovaly v rozmezí 30 až 35 hodin, navíc ve čtvrtém a zejména pátém ročníku studia bylo zpravidla

¹⁹ Dnešní obdobou postgraduálního vzdělávání je dvousemestrální vzdělávací program Psychologie ve zdravotnictví, určený pro studenty i absolventy magisterského studia psychologie, který je předpokladem pro získání odborné způsobilosti pro práci ve zdravotnictví.

výuky již méně –, ovšem i tyto nižší hodnoty jsou pro dnešní studenty jen stěží představitelné²⁰. Dodejme, že před rokem 1989 byla účast na přednáškách a seminářích pro studenty povinná, tj. bez možnosti 10% absence, a že vyučování probíhalo i v pátek (v padesátých a šedesátých letech dokonce i v sobotu). Vyšší časové nároky byly kladeny nejen na studenty, ale i na učitele katedry, jejichž úvazky byly velmi vysoké, na malých katedrách prakticky středoškolské. Na olomoucké katedře například v uvedeném akademickém roce 1976/1977 působilo 10 pedagogických pracovníků. Pro zajištění výuky v denní formě studia bylo zapotřebí, aby každý týden odpřednášeli 40 přednášek a cvičení (resp. 126 hodin výuky) v zimním semestru a 33 přednášek a cvičení (resp. 92 hodin výuky) v letním semestru. Všichni pracovníci katedry se navíc účastnili výuky dálkových studentů [AUP, fond Úřední tisky Univerzity Palackého, seznam přednášek FF UP 1976/1977]. Rozložení výukové zátěže je možné si prohlédnout v tab. 4. Vedle výuky samozřejmě pracovníci všech kateder ještě vedli diplomové práce a realizovali vlastní výzkumné projekty a nad rámec řešení odborných problémů byli navíc – z dnešního pohledu až nepochopitelně mnoho – zaměstnávání předepisovanými administrativními úkoly, schůzováním a politickou činností [Archiv Jiřího Hoskovce].

Tab. 3 Rozvrh studenta prvního ročníku čtyřletého odborného studia psychologie FF UP v akademickém roce 1976/1977 (doslovný opis)

Název předmětu:	Jméno:	zim. sem.		let. sem.	
Dějiny MDH a KSČ		½	z	½	Zk
Ruský jazyk	Modrák	*½	z	—/2	
Dějiny filozofie	Foglarová	3/—	Zk	—	
Logika	Janák	2/—	Zk	—/4	z
Zákl. biol., fyziologie a anatomie	Rosenfeld Holibková	3/2	z, Zk	—	
Neurofyziologie	Potřek	—		3/2	z, Zk
Základy. Pedagogiky	Rozsypal	2/—	Zk	—	
Obecná psychologie	Homola	4/2	z	4/2	z, Zk
Srovnávací psychologie	Bičík	2/1	z, Zk	—	
Matem. statist. metody	Vysloužil	2/2	z	3/3	z, Zk
Ontogeneze psychiky	Jochmanová	—		2/2	z
Angličtina (Němčina)	Hruška, Vokáč	—/2	z	—/2	z
Tělesná výchova		—/2	z	—/2	z

6. Skladba studia

Když nahlédneme do libovolného seznamu přednášek staršího 30 let, snadno v nabídce studia rozlišíme 3 skupiny vyučovaných předmětů: První skupinu tvoří předměty společného základu. Všichni vysokoškolští studenti – nejen studenti psychologie – vedle oborových předmětů povinně navštěvovali řadu dalších předmětů, které se vyznačovaly výrazným ideologicko-indoktrinačním charakterem a které měly souhrnné označení marxismus-leninismus. Studenti v průběhu studia postupně absolvovali vý-

²⁰ Počty hodin se mezi katedrami, ba i na katedrách v jednotlivých letech, v posledním období výrazně odlišují. Nicméně týdenního rozsahu výuky 30 hodin je dosaženo jen výjimečně, a to případně pouze v prvním roce studia.

Tab. 4 Rozsah výuky pedagogických pracovníků katedry psychologie FF UP v akademickém roce 1976/1977

	Zimní semestr			Letní semestr		
	Denní studium		Dálkové studium	Denní studium		Dálkové studium
	hodin výuky	předmětů	předmětů *	hodin výuky	předmětů	předmětů *
M. Homola	17	5	5	14	5	5
A. Jochmanová	14	3	3	8	3	3
P. Mohapl	12	4	4	10	4	3
D. Osladilová	14	5	3	14	5	2
J. Papica	9	3	2	10	4	2
E. Pejhovský **	8	3	3	10	3	3
F. Stružka	11	4	2	4	2	2
Ch. Valoušek	17	5	1	7	3	2
Z. Vtípil	13	5	2	4	2	1
R. Vysloužil	11	3	2	11	3	2

* dálkové studium probíhalo blokově sedmkrát za semestr

** vedoucí katedry

uku dějin mezinárodního dělnického hnutí a Komunistické strany Československa, vědeckého komunismu, politické ekonomie, vědeckého ateismu, případně ještě dalších disciplín marxismu-leninismu²¹. Společný základ byl dále tvořen výukou ruštiny a jednoho dalšího světového jazyka a tělesné výchovy, jejíž součástí byl i zimní a letní výcvikový kurz (Jareš et al., 2012, Urbášek, 2008). Počet hodin výuky předmětů společného základu určený pro studenty psychologie se v některých obdobích blížil 1000 vyučovacím hodinám za studium; po roce 1989 pak výrazně poklesl (např. na brněnské katedře podle struktury magisterského studia platné v akademickém roce 2010/2011 absolvovali studenti v průběhu studia 130 hodin výuky předmětů společného základu z celkového počtu 1949 hodin výuky (Svoboda, 2012). Přínos předmětů společného základu, zejména předmětů marxismu-leninismu, k odbornému růstu studentů – a ruku v ruce s tím i jejich motivace ke studiu – byl zanedbatelný.

To další skupina předmětů napomáhala studentům v porozumění vybrané psychologické problematice z širší, transdisciplinární perspektivy. Studenti se při jejich navštěvování seznamovali se základy filozofie, logiky, sociologie, pedagogiky, matematiky a statistiky či řady lékařských a přírodovědných disciplín. Nabídka těchto předmětů se v průběhu let proměňovala a navíc se lišila mezi jednotlivými katedrami – jako již jen kuriozita dnes působí například skutečnost, že studenti psychologie v 50. letech navštěvovali přednášky a skládali zkoušku z fyziky. Stále lze však zobecnit, že katedry psychologie si ve všech dobách byly vědomy nutnosti mezioborové a nadoborové erudice absolventa studia psychologie, a dbaly proto na širokou nabídku těchto rozšiřujících předmětů v učebním plánu.

Co se týče studia psychologických předmětů – a to ať už v minulosti nebo i dnes –

²¹ Rozsah výuky disciplín marxismu-leninismu se napříč obory vysokého školství dosti lišil. Obecně u humanitních a společenských vědních oborů byla časová dotace vyšší než u oborů technických, přírodovědeckých, lékařských a zemědělských. Největší porci pak pravděpodobně absolvovali studenti historie, u nichž se výuka společného základu podílela na celkové délce výuky bezmála 50 procenty (Urbášek, 2008).

s trochou zjednodušení můžeme odlišit základní předměty, k nimž patří mj. *Obecná psychologie*, *Psychologie osobnosti* či *Sociální psychologie*, jež jsou zpravidla realizovány v prvním cyklu studia, a předměty specializační, například z oblasti klinické či poradenské psychologie, zařazené do pozdější fáze studia. Pro vytvoření představy o náplni studia v dřívějších dobách ukazujeme v tab. 5 obsah předmětu *Obecná psychologie* vyučovaného v akademickém roce 1979/1980 na pražské katedře [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 16. *Obecná psychologie*, škol. rok 1979/80]. Doplňme, že výběrové předměty jsou v nabídce kateder zhruba od poloviny 60. let (na pražské katedře déle) a zatímco ještě v 80. letech byla jejich nabídka velmi omezená (a byly jen drobným zpestřením vázaného studia), tak od 90. let – a rozšíření spolupráce kateder s externisty a zapojení doktorandů do výuky – se podíl těchto předmětů

Tab. 5 Syllabus předmětu *Obecná psychologie* vypsáno na katedře psychologie FF UK v Praze v akademickém roce 1979/1980 (doslovný opis)

škol. rok 1979/80	<p style="text-align: center;"><u>Obecná psychologie</u> jednooborové studium středa 15:45–17,45</p>
<p>Rozsah předmětu: Týdně 4 hodiny přednáška v 1. a 2. semestru __(120 hod.) 2 hod. seminář v 1. a 2. sem __(60 hod.)</p>	
<p>Zkouška v druhém semestru, zápočty obou</p>	
<p><u>Poslání a základní cíle předmětu:</u> Systematicky, přehledně a zřetelně informovat o současném stavu obecné psychologie, se zřetelem na historické aspekty jejího vývoje. Poskytnout dostatečně široké zázemí pro detailní orientaci v obecné psychologii, aby bylo možno z tohoto základu vycházet při vlastní pedagogické praxi budoucích absolventů na školách středního stupně.</p>	
<p><u>Světónázorové působení předmětu</u> Prohloubit marxistický světový názor a jednotlivých přístupech k problematice obecné psychologie; seznámit s dialekticko-materialistickou metodologií předmětu a s dějinami utčení geneze obecné psychologie. Poskytnout fundovaný pohled do jednotlivých problémů, konstituující obecnou psychologii jakožto základní psychologickou vědu.</p>	
<p>Obsah předmětu: 1. Předmět obecná psychologie, historie, střet materialistických a idealistických koncepcí ..... 10% 2. Základní pojmy, konceptuální principy ..... 10% 3. Psychické procesy, funkce, teorie odrazu funkce regulace a autoregulace, genetický princip .... 10% 4. Zřetel geneticky strukturní, dynamický, společenská a historická determinace lidské psychiky, jejich jednota s biologickou bází psychických činností. Hledisko vývoje .... 10% 5. Vnímání, kognitivní procesy, představy, fantazie-..... 10% 6. Paměť, učení, pozornost .... 10% 7. Motivace, emoce, stres .... 10% 8. Volní jednání, konflikt ..... 10% (Každý výsek učiva podat v historické perspektivě, analytické deskripci a ve světle dialekticko-materialistické metodologie)</p>	

výrazně zvýšil.

Jen několik let před zavedením dvoustupňového studia psychologie si studenti zvykali na kreditový systém studia, který vystřídal starší systém ročníkový. Dříve měli studenti jen malou možnost uzpůsobovat studium svým zájmům a preferencím. Výukový plán byl centrálně určený a pro všechny studenty daného oboru na dané katedře jednotný. Ročníky byly „neprostupné“, sled jednotlivých předmětů neměnný, student musel mít nejprve splněny všechny zkoušky a zápočty jednoho ročníku, aby mohl postoupit do dalšího. Naproti tomu nynější kreditový systém studia studentům umožňuje do značné míry samostatně rozhodovat o studijní zátěži a volit si tak svůj individuální studijní plán.

Nedílnou součástí vysokoškolského vzdělávání psychologů byly a jsou praxe. Jejich rozsah však byl v minulosti podstatně větší než dnes. Podobně běžné byly i – dnes již téměř neexistující – exkurze studentů na psychologická pracoviště. Kupříkladu student či studentka brněnské katedry v akademickém roce 1979/1980 absolvoval ve druhém ročníku (první ročník se v tomto roce neotvíral) 6 dnů stáží a 5 dnů exkurzí, ve třetím ročníku jednu souvislou patnáctidenní praxi a dále 5 dnů praxe na pracovišti psychologie práce, 5 dnů v Psychiatrické léčebně v Kroměříži a 5 dnů v pedagogicko-psychologické poradně a konečně v posledním, čtvrtém ročníku celkem 35 dnů praxe na pracovištích odpovídajících zaměření diplomové práce [AMU, fond Úřední tisky Masarykovy univerzity, seznam přednášek FF UJEP 1979/1980]. V některých obdobích navíc vyučující organizovali pro studenty skupinové výpravy do jiných měst. Zdeněk Vtípil například vzpomíná, že v roce 1962 jako student brněnské katedry absolvoval se spolužáky exkurze do Polska (Poznaň, Gdaňsk, Varšava, Krakov) a na Slovensko (Veľké Leváre, Bratislava, Banská Bystrica, Vysoké Tatry) (Vtípil, 2009).

7. Namísto závěru

Přehledový text uzavíráme shrnujícím výčtem rozdílů v podobě vysokoškolského studia psychologie v dřívějších dobách a v současnosti:

- Před rokem 1989 existovalo na území Československa pouze pět kateder psychologie vychovávajících a vzdělávajících odborné psychology. Dnes je jejich počet – ve shodě se zájmem o studium a s možnostmi uplatnění absolventů – mnohem vyšší.
- Dříve mělo možnost studovat psychologii výrazně méně studentů než dnes. Stejně tak byl nižší i počet vyučujících. I tak počet studentů připadajících na jednoho vyučujícího byl v minulosti příznivější než dnes, díky čemuž měli vyučující o studentech lepší přehled a často k nim měli i bližší a méně formální vztah.
- Studium psychologie bylo v rozmezí let 1976 až 1990 čtyřleté, v současnosti je, jakož i před rokem 1976 bylo, pětileté.
- Pregraduální studium bylo dříve jednostupňové, nedělitelné. Studenti sice v polovině studia podstupovali státní zkoušku, ta ale byla brána jen jako postupová, bez zisku jakéhokoliv profesního oprávnění či titulu. Dnešní pregraduální studium je rozděleno do dvou samostatných cyklů. Podmínkou přijetí na magisterské studium je absolvování jednooborové bakalářské psychologie, naopak u přijímacího řízení na postgraduální studium není předchozí obor podstatný.
- Pregraduální studium bylo dříve podobně jako dnes ukončeno státní závěrečnou zkouškou a obhajobou diplomové práce. Nicméně v minulosti absolvent pregraduálního studia pouze obdržel diplom, bez titulu. V současnosti absolvent pregraduálního studia získává rovnou oprávnění používat titul Mgr.
- Absolventi studia v 50. a zčásti i 60. letech dostávali tzv. umístěnky, které jim určovaly, kam po skončení studia nastoupí. Od 60. let je získání pracovního místa

- výhradní starostí absolventa.
- Časový rozsah výuky byl v dřívějších dobách (s výjimkou čtyřicátých a první poloviny padesátých let) vyšší než dnes.
  - Osnova studia byla dříve pevně stanovená a jednotná pro všechny studenty oboru na katedře. Tento ročníkový způsob studia teprve v nedávné době vystřídal systém kreditový, umožňující studentům větší volnost a samostatnost v rozhodování.
  - Studenti měli dříve omezenou nabídku volitelných předmětů, výrazně převažovaly předměty povinné.
  - Významnou část celkového objemu studia zabíraly před rokem 1989 předměty vyučované v rámci společného základu, zejména předměty marxismu-leninismu. V současnosti jsou součástí společného základu pouze filozofie, tělesná výchova a výuka cizích jazyků.
  - Z důvodu mezinárodní izolace československé psychologie, která byla způsobena mimo jiné obavou vedoucích stranických míst z „nakažlivého“ vlivu buržoazních psychologických přístupů a teorií, nebyl na studenty ani na vyučující vyvíjen takový tlak jako dnes pracovat s cizojazyčnou literaturou.
  - Základním studijním materiálem byla vysokoškolská skripta. Podle skript se dříve vyučovalo a jejich znalost byla vyžadována u zkoušek a zápočtů. Dnes je díky pádu ideologických hranic a rozšíření internetu možnost získání informací neporovnatelně širší a pro studenty i vyučující výrazně snazší.
  - Studenti měli k dispozici ke studiu méně odborné literatury než dnes. Vycházelo méně knih od českých a slovenských autorů i překladů zahraničních prací. Řada z vydaných titulů nadto byla silně ideologizována.
  - Výuka probíhala výhradně v češtině, případně slovenštině, a to i pro studenty ze zahraničí. Ti po svém příjezdu do Československa nejprve absolvovali roční přípravný kurz v Zahrádkách, Poděbradech, Senci či jiném školícím středisku.
  - Písemná část přijímacích zkoušek sestávala dříve z dvojice středoškolských předmětů (čeština, biologie), doplněných později o společensko-politický přehled. Dnes uchazeči o přijetí do bakalářského studia psychologie vypracují oborový test a test studijních předpokladů. Ústní pohovory nebyly vždy, a ani dnes nejsou na všech katedrách do přijímacího řízení zařazené.
  - Před nástupem internetu neexistoval logicky ani informační systém, v němž by si studenti zapisovali předměty a vyučující zadávali závěrečná hodnocení. Studenti se hlásili do předmětů a na zkoušky tak, že psali svá jména do archů vyvěšených na dveřích kabinetů vyučujících. Výsledky zkoušek a zápočtů jim byly zapisovány do

studijních indexů.

LITERATURA

- Centrum vedecko-technických informací SR (2019). *Časové rady: 10. vysoké školy*. https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/casove-rady.html?page_id=9724
- Čermák, I., & Šikl, R. (v tisku). *Příběh československé psychologie I*. Praha: Portál.
- Český statistický úřad (2019). *Vysoké školy v České republice*. https://www.czso.cz/documents/10180/91917748/32018119_1206.pdf/5a87ee8b-f4ea-4a34-9236-9e6f9f0832?version=1.2
- Ďurič, L. (1959). Psychologické pracoviská na Fil. fakulte UK v Bratislave. *Bulletin Slovenskej psychologickéj spoločnosti pri SAV*, 2, 11.
- Filozofická fakulta Univerzity Karlovy (2001). *Výroční zpráva FF UK za rok 2000*. <https://www.ff.cuni.cz/FF-7307-version1-vzff2000.pdf>
- Inštitút psychológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove (2020). Personálne obsadenie inštitútu. <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ips/ludia/>
- Jareš, J., Spurný, M., Volná, K. a kol. (2012). *Náměstí Krasnoarmějců 2. Učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*. Praha: FF UK.
- Katedra psychologie Filozofické fakulty Uni-

- verzity Komenského (2020). *Členovia katedry*. <https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/katedra-psychologie/clenovia-katedry/>
- Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (2020). *O katedře*. <https://kps.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/o-katedre-2/>
- Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého (2020). *Lidé*. <https://psych.upol.cz/lide/>
- Kleňha, D., & Vojtěch, J. (2018). *Přechod absolventů středních škol do terciárního vzdělávání - 2017/18*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání.
- Kollárik, T. (1990). Súčasný stav a perspektivy Katedry psychologických vied FF UK v Bratislave. *Československá psychologie*, 34(4), 331-341.
- Masarykova univerzita, dokumentový server RMU (2009). *Zprávy o výsledcích přijímacího řízení za rok 2008*. https://is.muni.cz/do/rect/metodika/stud/prijriz/zpravy/6376611/Prijimaci_rizeni_2008_FF-BcMgr_-_zprava.doc
- Plhánková, A., & Pechová, O. (2012). *Život a dílo Vladimíra Tardyho*. Praha: Academia.
- Psychologický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (2020). *Lidé*. <https://psych.phil.muni.cz/ustav/lide>
- Sedlák, J., & Chalupa, B. (1974). Rozvoj oboru psychologie na filozofické fakultě UJEP v letech 1948–1973. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I. Řada pedagogicko-psychologická*, 23(19), 123-139.
- Svoboda, M. (2012). Devět desetiletí psychologie na Masarykově univerzitě v Brně. *Klinická psychologie a osobnost*, 1(1), 87-93.
- Šíkl, R., & Vobořil, D. (2020a). Dějiny československé psychologie v údajích a číslech. *Československá psychologie*, 64(Suppl. 1), 3-42.
- Univerzita Palackého (2009). *Výroční zpráva o činnosti UP za rok 2008*. https://files.upol.cz/sites/pub/OSR/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1vy%20o%20%C4%8Dinnosti/VZ_cinnost_2008.pdf
- Urbášek, P. (2004). O vědeckých a vědecko-pedagogických titulech na univerzitách v minulosti /II/. *Žurnál UP*, 22, 7.
- Urbášek, P. (2008). *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Vendel, Š. (2009). Inštitút psychológie. In Dančišin, V. (ed.). *Filozofická fakulta v Prešove 1959 – 2009. Jubilejný zborník k 50. výročiu ustanovenia Filozofickej fakulty v Prešove*, (pp. 117-125). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Viktorová, L. (2018). Evaluace přijímacího řízení na obor Psychologie FF UP z hlediska akademické úspěšnosti studentů. *Disertační práce*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Vtípil, Z. (2009). *Reminiscence na studium psychologie z let 1960–1965*. Nepublikovaný rukopis.

SOUHRN

Stejně jako v prvním článku, i v navazujícím textu se autoři pokouší o reflexi poválečné československé psychologie založenou na historických údajích, v tomto případě se zaměřením na vysokoškolskou výuku a studium psychologie. I v univerzitním prostředí se v minulosti silně projevoval vliv dobových společenskohistorických poměrů a studium i výuka se vyznačovaly množstvím specifik a odlišností oproti současnosti. Ty se autoři snaží v textu popsat; ve zkratce je pak shrnují v závěru. Hlavními informačními zdroji jsou podobně jako v prvním článku archivní materiály a autoři se opět se více, i když zdaleka ne jen, zaměřují na období před rokem 1989.

DĚJINY KATEDRY PSYCHOLOGIE FILOZOFICKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

SIMONA HOSKOVCOVÁ¹, MARKÉTA ČERNÁ², RADOVAN ŠIKL²

¹Policejní prezidium Policie České republiky

²Psychologický ústav AV ČR, Brno

ABSTRACT

History of the Department of Psychology, Faculty of Arts, Charles University in Prague

The problems of society reflected in psychological way of thinking can be captured in the publications of thinkers working at the Charles University in Prague since its foundation in the 14th century. The authors consider the second half of the 19th century to be the period of the establishment of scientific psychology as an independent discipline. At the Charles University in Prague, the founding personalities taught at the Faculties of Philosophy and Medicine. The psychological seminar at the Faculty of Arts of Charles University was founded in 1921 and was led by František Krejčí. After World War II, the psychological seminar and a psychological institute coexisted at the Faculty of Arts side by side. In 1950, the two workplaces were merged

and in 1951, a separate department of psychology was established. At the time of normalization, the Prague department was divided into four departments in 1975, following the example of the Faculty of Psychology of Moscow State University. In 1980, the department was reunited and its structure is basically preserved to this day.

key words:

history of science,
history of Charles University,
history of psychology,
education in psychology

klíčová slova:

dějiny vědy,
dějiny Univerzity Karlovy,
dějiny psychologie,

Psychologie na Univerzitě Karlově před vznikem psychologického semináře

Problémy společnosti reflektované psychologickým způsobem myšlení můžeme zachytit v publikacích myslitelů působících na Univerzitě Karlově v Praze¹ už od jejího založení ve 14. století. Jsou to Tomáš Štítný, Jan Hus, Petr Chelčický a například i sám Karel IV. Lucemburský, kteří se věnují otázkám osobnosti, duševní hygieny nebo vývoje psychiky (Brožek a Hoskovec, 1997). Prudký rozvoj věd byl následně v období renesance podpořen nejen zájmem o proniknutí do různých přírodních jevů, ale také mobilitou učenců v rámci Evropy. Díky podpoře Rudolfa II. tak do Prahy přišel například Tadeáš Hájek z Hájku, který se mimo jiné zabýval výkladem fyziognomických detailů ve vztahu k osobnostním vlastnostem (Hoskovcová, Hoskovec a Heller, 2016). Považujeme za nutné zmínit, že jeden z mezinárodně nejuznávanějších učenců své doby, Jan Amos Komenský, který byl nepopíratelně vlivným myslitelem v oblasti dětské psychologie a vzdělávání, nemohl ve své době kvůli rekatolizaci po bitvě na Bílé Hoře na Univerzitě Karlově působit. Téma vlivu politické a společenské situace na působení učenců se nám bude prolínat i dalšími obdobími.

Došlo: 14. 10. 2020; S. H., Policejní prezidium České republiky, Strojnická 27, 170 89 Praha 7; e-mail: hoskovcova@volny.cz

Studie byla podpořena grantem GA ČR č. 19-11117S (Tvůrci novodobé české psychologie: příspěvek k orální historii české psychologie).

¹ Dále budeme používat zkratku UK.

Za období vzniku vědecké psychologie jako samostatné disciplíny můžeme považovat 19. století. Na pražské Univerzitě Karlově učí zakladatelské osobnosti na fakultě filozofické a lékařské. Zmínit můžeme Jana Evangelistu Purkyně (1787–1869), který roku 1818 obhájil doktorskou práci *O zření v ohledu subjektivním* a stal se asistentem na pražské lékařské fakultě. Pro vlastenecké názory se ale v Praze marně ucházel o profesuru. Angažmá tak dostal na univerzitě ve Vratislavi. Na pražskou lékařskou fakultu se vrátil r. 1850. Přínos pro psychologii měl v oblasti zrakového vnímání, projevů emocí nebo v odhalení funkce snů pro duševní zdraví. V Praze dále učili Gustav Adolf Lindner, Ewald Hering, Christian von Ehrenfels a další osobnosti, které přispěly k budování vznikajícího oboru psychologie (podrobněji viz např. Klicperová-Baker, Hoskovcová a Heller, 2019).

Psychologický seminář FF UK

Společenské podmínky nově vzniklého československého státu v roce 1918 podnítily řadu psychologických aktivit, zvláště v oblasti psychologie práce, ovšem na akademické půdě v Praze narůstal rozkol mezi učenici univerzity rozdělené v roce 1882. Na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě působil například pro psychologii významný Ernst Mach. Na německé univerzitě byli významně zastoupeni židovští studenti. Zde musíme zmínit filozofa, estetika a psychologa Emila Utitze, který na německé univerzitě nejen vystudoval, ale později i působil jako učitel a vědec. Byl roku 1942 odvezen i se svou ženou do Terezína, v němž se dočkal konce války.² V hledání kořenů oboru psychologie na současné Filozofické fakultě Univerzity Karlovy musíme brát v potaz obě univerzity působící v Praze na počátku 20. stol., ačkoliv česká univerzita byla v roce 1920 prohlášena na základě tzv. Lex Mareš za jedinou právní nástupkyni vysokého učení, založeného kdysi Karlem IV. (Hlaváček a Radovanovič, 2012).

Zakladatelskými osobnostmi samostatné psychologie byli v nových společenských podmínkách František Čáda a František Krejčí. František Čáda (1865–1918) řídil oddělení filozofického semináře Univerzity Karlovy, které bylo po jeho smrti r. 1918 přeměněno na psychologické oddělení (oddělení II) filozofického semináře. V letním semestru 1918 František Čáda ještě přednášel „Soustavnou psychologii III.“, jakož i psychologii dítěte se zvláštním zřetelem k péči o mládež (Brožek a Hoskovec, 1986). Oddělení II (psychologické) filozofického semináře nabídlo v zimním semestru 1920–1921 přednášky o psychologii pozornosti a analýzu úkazů volních. Psychologické přednášky vypisuje František Krejčí v rámci tohoto oddělení i po založení samostatného psychologického semináře (Brožek a Hoskovec, 1986).

Psychologický seminář na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy byl založen roku 1921 a vedl ho František Krejčí (1858–1934)³. Stalo se tak výnosem Ministerstva školství a národní osvěty z 30. 11. 1921, adresovaným děkanství Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze. Tento výnos svoluje, aby toto oddělení „*spravoval jako dosud ředitel semináře filozofického prof. Fr. Krejčí*“ [AUK, Akademický senát 1882–1951, číslo 781, sign. B 9/8. Psychologický seminář (1921)]. Rok 1921 tak lze považovat za rok založení instituce, na jejíž činnost o 30 let později přímo navázala katedra psychologie. Kopii schvalovacího dopisu přikládáme na konci stati.

Vyučována byla obecná psychologie, experimentální psychologie, pedagogická psychologie a z aplikované psychologie především psychotechnika. Teoretické před-

² Po návratu působil ve Filozofickém ústavu Československé akademie věd a pořádal velmi vyhledávané soukromé přednášky (Hlaváček a Radovanovič, 2012).

³ F. Krejčí byl významný pozitivistický filozof, současně je považován za zakladatelskou postavu moderní české psychologie. Je autorem šestidílné Psychologie vydávané v letech 1902 až 1926. Stál i u zrodu časopisu *Česká mysl*, prvního odborného filozofického časopisu (1900).

nášky byly doplněny tzv. „praktiky“ a „cvičeními“, která jsou vypisována ve studijním plánu již od roku 1922. Důkladný přehled vypsanych psychologických předmětů v prvních letech existence psychologického semináře nabízí publikace Brožka a Hoskovce (1986). František Krejčí učil zpočátku základy psychologie a posléze psychologii myšlení, základy psychologické teorie a filozofické základy psychologie. Jeho série přednášek končí v letním semestru 1928 „Dokončením úvodu do psychologie“.

Vedle základů psychologie byla výrazná nabídka přednášek z oblasti pedagogické psychologie, která byla také silně personálně obsazená. Patrně to souvisí s tím, že budoucí učitelé museli absolvovat základy psychologie, jak je zachyceno ve zkušebním řádu z roku 1927 a 1930. Pedagogickou psychologii učili jak v přednáškách, tak ve cvičeních Otakar Kádner (1870–1936) a Otokar Chlup (1875–1965). Významný představitel vývojové a pedagogické psychologie Václav Příhoda (1889–1979) přednáší od zimního semestru 1927–1928 „Psychologii individuálních odlišností“ a navazuje dalšími tématy. Od roku 1930 přednáší pedagogickou psychologii také Jiří Václav Klíma (1874–1948), dále Josef Hendrich (1888–1950) a Stanislav Velínský (1899–1991)⁴ (Brožek a Hoskovec, 1986).

Za nabídkou psychotechnicky orientovaných přednášek stojí především Vilém Forster (1882–1932). První přednáška pro letní semestr 1922 měla název „Instinkt, paměť a inteligence“. O rok později pak Forster přednáší „Psychologii pozornosti“ a v roce 1923 „Testovací metody: Teorie, počet a praxe“ a „Industriální psychologie s demonstracemi a cvičeními“, což byla témata blízká jeho habilitační práci (Brožek a Hoskovec, 1986). Je s podivem, jak se témata jeho dalších přednášek proměňují v každém dalším období, kdy prakticky každý rok a semestr přináší novou přednášku až do roku své smrti v roce 1932. Vilém Forster je autorem dispozitivu (1928), což je přístroj na zjišťování distribuční pozornosti (Břicháček a Hoskovec, 1982).

Za Forstrovu nástupce na poli psychotechniky můžeme považovat Františka Šerackého (1891–1942), který byl od r. 1921 docentem a od r. 1929 profesorem experimentální psychologie. F. Šeracký byl zároveň zakládajícím ředitelem Psychotechnického ústavu při Masarykově akademii práce, což bylo před válkou největší a pravděpodobně i nejvýznamnější psychologické pracoviště. F. Šeracký už v letním semestru 1922 přednáší o experimentální psychologii. Později se jeho přednášky orientují na pedagogickou psychologii a psychodiagnostiku. Přednáška „Úvod do teorie a praxe testovacích metod v psychologii“ se objevuje v letním semestru 1929. F. Šeracký opakovaně realizoval svou přednášku „Psychoanalýza a sugese“ (Brožek a Hoskovec, 1986). F. Šeracký vydal učebnici experimentální psychologie (1926) a úspěšně řídil VIII. mezinárodní konferenci psychotechnickou, která se konala v Praze v roce 1934. Tato konference a sborník z ní vydaný měly takovou hodnotu pro dějiny aplikované psychologie, že byl sborník znovu vydán roku 1998 renomovaným nakladatelstvím Routledge (Gundlach, 1998).

V letním semestru 1938 se v seznamu přednášek objevuje jméno Jana Doležala (1902–1965), který měl za sebou již kariéru v Německu, když studoval ve Wundtově psychologickém ústavu v Lipsku a následně působil jako asistent v Psychotechnickém ústavu na Vysoké škole technické v Drážďanech. Po návratu do vlasti se stal náměstkem ředitele a posléze ředitelem Psychotechnického ústavu. Na fakultě přednášel „Úvod do praktické psychologie“ a v zimním semestru „Psychologii práce se

⁴ Datum úmrtí S. Velínského dle Gabriel a Daňhel (1997). *Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Katedra filozofie*. [Vyhledáno na <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/velins.html>].

zvláštním zřetelem ke studiu akademickému“ a „Kvantitativní metody v psychologii (Brožek a Hoskovec, 1986). Jan Doležal založil tradici spolupráce výzkumníků s praxí. V osobě profesora Doležala se soustřeďoval vědecký zájem o aplikaci psychologie v ekonomické praxi. Byl propagátorem komplexního studia lidské práce (Hoskovec, 1989).

Uzavření českých vysokých škol nacistickými okupanty 17. 11. 1939 zasáhlo také obor psychologie. Ve válečných letech 1939–1945 psychologie jako obor sice nezaknula, ale nemohla se patřičně rozvíjet. Německy uveřejňované publikace jsou často poplatné nacistické a rasistické ideologii (Hoskovcová, Hoskovec a Heller, 2016). Z publikací osobností pražského psychologického semináře můžeme zmínit kratší studie J. Stavěla o psychologii zájmů (*Věstník pedagogický*, 1940, 1941; *Sborník České akademie technické*, 1942; *Česká mysl*, 1944). J. Doležal měl i v této nepříznivé době řadu velmi dobře koncipovaných přednášek o psychologii pro veřejnost v Českém rozhlasu.

V období let 1945–1948 bylo obnoveno studium na vysokých školách. Výraznou trojicí, která představovala odborně i morálně silné vzory, byli J. Doležal, J. Stavěl a V. Příhoda. Na studium v této době vzpomíná Jan Srnec (2011, s. 23): „*Doležal a Stavěl byli ještě na konci akademického roku 1947–1948⁵ jmenováni mimořádnými profesory, ale brzy nato komunisty nastolená státní ideologie znamenala pro profesora Stavěla předčasné ukončení univerzitní kariéry. Většina studentů psychologie na FF UK mé generace oba jmenované profesory uznávala jako odborné autority. ... Osobně jsem přesvědčen, že nejhlubší krizi, která nás čekala v době Stalinovy éry, pražská univerzitní psychologie překonala bez větších škod právě díky prozíravosti a diplomatickým schopnostem prof. Doležala.*“

Katedra psychologie FF UK

Po válce vedle sebe na Filozofické fakultě paralelně existovaly psychologický seminář a psychologický ústav. V roce 1950 byla obě pracoviště sloučena a vznikla katedra psychologie. Nejprve byla – ještě i s pedagogikou – součástí katedry pro dějiny filozofie a psychologii, od roku 1951 katedra psychologie existuje samostatně (Hoskovec, 1989).

Společným rysem první poloviny 20. let 20. stol. je likvidace ideových odpůrců a přebudování psychologie podle tehdejšího sovětského vzoru (Hoskovcová, Hoskovec a Heller, 2016). V Sovětském svazu bylo už v roce 1936 přijato usnesení o pedagogických úchylnkách, které radikálně omezilo repertoár povolených a používaných teorií a metod v psychologii a pedagogice. V pounorovém Československu se projevil rušením či transformací vysoce kvalitních odborných pracovišť (Československý ústav práce, Sociodiagnostický ústav, psychotechnické laboratoře v rámci podniků), zákazem studia problematiky volby povolání, nemožností používání psychodiagnostických testových metod, omezením výuky psychologie na vysokých školách, vyloučením psychologie z osnov středních škol, jednostranným odmítáním skoro celé starší psychologie i současné západní psychologie či silně omezeným přístupem k zahraniční literatuře.

Strach provázel studenty i učitele po léta politických zásahů do akademického života. Mnozí talentovaní mladí lidé se na školu nedostali jen proto, že měli buržoazní původ, rodiče vyloučené ze strany nebo jakoukoli jinou „politickou vadu“. Jiným studentům nebylo dovoleno obhájit kandidátské práce. Někteří nadaní studenti opustili

⁵ Na tomto místě musíme korigovat dataci ve vzpomínkách J. Srnce. V roce 1947 byl jmenován profesorem J. Doležal, J. Stavěl a V. Příhoda byli profesory od roku 1945 (Plhánková a Pechová, 2012).

republiku a pokračovali ve studiu na zahraničních vysokých školách, jiní opustili obor a volili jinou životní dráhu (Srnc, 2011). Z významných akademických osobností jmenujme alespoň pedagoga a dětského psychologa Cyrila Stejskala, který byl v roce 1950 zatčen a na 9 let uvězněn (Musil, 1999), a experimentálního a pedagogického psychologa Stanislava Velinského (Pelcová a Zounek, 1998–1999), jenž hned v roce 1948 emigroval. Po roce 1956, v době postupného ideologického uvolňování, mohlo dojít k oživení i v oboru psychologie. V roce 1956 vznikla v Praze na UK psychologická laboratoř, která se od roku 1959 přejmenovala na Psychologický ústav UK. Ústav existoval paralelně s katedrou, byl primárně výzkumně orientovaný a někteří jeho členové se podíleli na výuce na katedře psychologie. Instituci vedl J. Doležal, který byl zároveň hlavním redaktorem nově vzniklého časopisu *Československá psychologie* – vychází od roku 1957 dodnes (Šolcová, 2012).

Po Janu Doležalovi vedl katedru psychologie od roku 1960 Vladimír Tardý⁶ (1906–1987). Vl. Tardý pracoval od roku 1933 v Ústředním psychotechnickém ústavu československém (přejmenovaném takto v roce 1932 z Psychotechnického ústavu a opět v roce 1938 přejmenovaném na Ústav lidské práce) a brzy po válce pak začal vyučovat na Vysoké škole politické a sociální, Pedagogické fakultě UK a v menším rozsahu i na Filozofické fakultě UK. Na katedru psychologie FF UK nastoupil v roce 1959 a brzy se stal jejím vedoucím. Vl. Tardý od mládí politicky sympatizoval s KSČ. Byl jejím členem v letech 1925–1929 a znovu pak 1945–1970. Základem jeho práce byla v poválečných letech – stejně jako u naprosté většiny tuzemských psychologů – marxistická filozofie (spolu s pavlovovsky interpretovanou fyziologií), s níž se ovšem nikdy plně neidentifikoval. Byl například jedním z prvních, kdo veřejně upozorňoval na redukcionismus ve výkladu učení I. P. Pavlova, který byl v celém socialistickém bloku v 50. letech zcela běžný. Jeho další politický a ideový vývoj se projevil podpisem Charty 77 (Gabriel a Daňhel, 1997). Za jeho vedení se na katedře psychologie začal od roku 1966 vydávat čtvrtletník *Psychologie v ekonomické praxi* (pod názvem *Psychologie pro praxi* vychází na UK dodnes), který publikuje články s orientací na potřeby praxe. V roce 1968⁷ V. Tardý odešel z vedení katedry, když se stal r. 1967 ředitelem nově vzniklého Psychologického ústavu ČSAV. Na katedře působil dále externě, na částečný úvazek, který mu byl během normalizace postupně prodlužován až do roku 1974. Poté odešel – pravděpodobně vlivem politické situace – do důchodu (Plháková a Pechová, 2012).

Od roku 1960 dochází k výrazným změnám ve sféře politické a ve druhé polovině 60. let i v životním stylu zejména mladé generace. Po smrti J. Doležala převzal v roce 1965 vedení Psychologického ústavu UK Miloš Machač (1922–1992), který se pak stal i vedoucím katedry psychologie. Podporoval jednak laboratorní výzkum v oblasti psychologie práce, psychofyziologie, psychologie dopravy a jednak aplikační výzkum podle potřeb praxe prostřednictvím meziresortního střediska, z čehož plynul i nezanedbatelný finanční přínos pro fakultu. Reformní tendence vrcholí tzv. pražským jarem.

Katedra psychologie v období normalizace

Na začátku období „normalizace“ došlo k hrubému zásahu do ještě poměrně stabilizovaného vývoje katedry. Miloš Machač byl zbaven v roce 1972 vedení a později

⁶ Podrobně viz publikace Plháková, A. a Pechová, O. (2012). *Život a dílo Vladimíra Tardého*. Praha: Academia.

⁷ Některé zdroje uvádí rok 1967: Břicháček, V. (1992). Zpráva o úmrtí M. Machače. *Československá psychologie*, 36(6), 621–622, nebo Hoskovecová, S., Hoskovec, J. a Heller, D. (2016). *Dějiny české a slovenské psychologie*. Praha: Karolinum. (J. Hoskovec byl přímým pamětníkem).

byl přesunut do Výzkumného ústavu tělesné výchovy (Srnc, 2011). Přinejmenším 4 pracovníci katedry emigrovali do zahraničí (Krupka, 2018). Všech 13 předsrpno- vých pracovníků, kteří byli členové komunistické strany, bylo v rámci prověrek v roce 1970 ze strany vyškrtáno [AUK, fond FF UK, FO KSC 1969–1989, kart. 16. Kontrola KH 1974]⁸. Soňa Hermochová (1932–2018) měla zakázáno vyučovat (Jareš et al., 2012). V rámci restrukturační katedry o několik let později byli propuštěni Václav Břicháček (1930–2010) a Petr Šmolka (nar. 1946).

V roce 1972 se stává vedoucím katedry coby externista čelný marxistický psycholog Josef Linhart (1917–1991), který však nenaplnil očekávání stranických nadřízených – neprovedl zásadní personální, ani další změny. Na katedře se téměř nevyskytoval a publikace za sebe nechal psát jiné členy katedry. Po stížnostech a následných žádostech rektora směrem k ministerstvu školství dochází v roce 1975 k rozdělení pražské katedry po vzoru Fakulty psychologie Moskevské státní university na katedry čtyři⁹. Všechny nově vzniklé katedry měly externí vedoucí (přijaté na fakultu na třetinový úvazek): Obecná a pedagogická psychologie (Josef Linhart; 1917–1991), psychologie práce a řízení (Josef Khol; nar. 1928), psychofyziologie a psychologie aplikované v lékařství (Tomáš Radil Weiss; nar. 1930) a sociální psychologie (Jaromír Janoušek; 1931–2017). Psychologický ústav UK byl r. 1972 zrušen a jeho pracovníci přešli na katedru psychologie.

V roce 1978 dostal zákaz výuky např. Jan Krupka z katedry psychologie práce a řízení FF UK, který poté emigroval do Rakouska. Citujeme z jeho dopisu z 30. 5. 1991 [Archiv Simona Hoskovcová]: „*Tehdejší vedoucí katedry doc. Khol byl externí, prakticky vůbec neučil a na katedru nedocházel. Všeckerou agendu a zastupování katedry v různých orgánech jsem měl na starosti já. ...*“. Jan Krupka v dopise dále popisuje, jak se odmítl dostavit na schůzi avizovanou doc. J. Kholem a že s ním poté bylo zavedeno disciplinární řízení. J. Kholem byl asi nejvíce poškozen Zbyněk Bureš, který do té doby po mnoho let úspěšně zkoumal spolehlivost výkonu a jehož laboratoř v Celetné ulici Khol bezohledně zrušil a přístroje dal odstěhovat do sklepa (Srnc, 2011).

V roce 1980 byla katedra opět sjednocena a vedoucím se stal Jaromír Janoušek. J. Janoušek byl prověřený straník. K nestraníkům byl podle vyprávění pamětníků v roli vedoucího katedry psychologie tolerantní. Dokázal se postavit za odborníky. Dokládají to osobní svědectví zachycená i písemně, např. v rozhovoru s asistentkou Hanou Markvartovou (nar. 1955) (Malý a Vrzalová, 2013). Ovšem členové katedry byli i při toleranci na pracovišti pod dohledem stranického aparátu. Státní policie často sledovala a vyšetřovala členy katedry psychologie, např. Jiřího Hoskovce. S výslechy měl zkušenost z dřívější doby také Vladimír Tardy (Čermák a Šíkl, v tisku).

V 80. letech byly sice provedeny významné výzkumy v oblasti komunikace a kooperace v malých skupinách (J. Janoušek, M. Břichcín, J. Hoskovec a J. Štikar) a výuka v tomto období hojně čerpala z vědeckovýzkumného zaměření katedry. Na druhé straně ale udržování oficiální marxistické ideologie a stranického režimu brzdilo výuku psychologie a odráželo se i v plýtvání pracovními silami členů katedry. Vědec-

⁸ Vysokoškolská pedagogická vyloučení při prověrkách z KSC museli až na naprosté výjimky vysoké školy opustit. Pedagogové ze strany vyškrtnutí, což byl případ 13 vyučujících z katedry psychologie, žili pod stálou hrozbou nuceného odchodu ze školy a po celou dobu normalizace jim byl znemožněn kvalifikační růst (Urbáček, 2012). Pražskou filozofickou fakultu muselo v letech 1969–1989 z politických důvodů opustit celkem 156 profesorů, docentů a odborných asistentů [AUK, fond Úřední tisky Univerzity Karlovy, seznam přednášek FF UK 1990/1991].

⁹ Korespondence mezi rektorem UK a ministerstvem školství k rozdělení katedry je k dispozici v Archivu Ministerstva školství ČR značka MŠ CSR, sign 412 SM, č. 167. Obnovení katedry je pak pod stejnou značkou a signaturou, č. 469.

kovýzkumná činnost katedry byla z velké části zařazena do státního plánu základního výzkumu, který koordinovala Československá akademie věd. Přestože tematická struktura byla vždy podřízena pětiletému plánu (stejně jako v průmyslu a dalších odvětvích), byly na katedře psychologie patrné dlouhodobější výzkumné tendence. Hoskovec (1989) je označuje jako: a) Výzkum jednotlivců – např. výzkum operátorů a dispečerů v energetice a strojírenství, výzkum chování řidičů a jejich výcviku pomocí trenážerů. b) Výzkum skupin – především výzkum komunikace a kooperace (J. Janoušek, M. Brichtín a kol.). V 80. letech 20. století byl výzkum provázán úzce s praxí především v oblasti psychologie práce. Vedoucím oddělení psychologie práce byl Zbyněk Bureš (1924–2009), který zde navázal na tradici založenou J. Doležalem. Členy oddělení byli v té době K. Riegel, M. Rymeš a J. Štikar (Hoskovec, 1989). Laboratoře katedry, které navazovaly na činnost Psychologického ústavu FF UK, byly na tehdejší dobu velmi dobře vybavené. Výsledky výzkumu triád se vyhodnocovaly na počítači JPR (Jednotka programového řízení, vyráběno Teslou Strašnice) (Malý a Vrzalová, 2013). Pracoviště bylo pro dopravně psychologický výzkum vybaveno trenážerem.

Na katedře psychologie byla rovněž koordinována účast československých pracovišť v psychologické části programu Interkosmos – společný program výzkumu vesmíru členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Oldřich Mikšík). Členové katedry spolupracovali na psychologických výzkumných tématech programu Interkosmos v rámci Stálé pracovní skupiny pro kosmickou biologii a medicínu. Výzkum byl zaměřen na zákonitosti psychické integrity a dezintegrity osobnosti se zřetelem k podmínkám a situacím, které nastávají při kosmických letech (Hoskovec, 1989). Silná výzkumná skupina pokrývala výzkum dětí a mládeže (J. Čáp, J. Odehnal, M. Severová, R. Oliverius). Na dospívající a mladé dospívající se zaměřovali J. Srnec, E. Syřišťová a J. Míka.

Atmosféra normalizace byla strnulá a plná obav a nedůvěry. Toto klima paradoxně podněcovalo rozvoj kritického myšlení, zvažování a ověřování myšlenek v různých souvislostech a z více hledisek. To však bylo možné jen s jednotlivci v menších skupinách důvěryhodných studentů (Hoskocová, Hoskovec a Heller, 2016). Vyučující museli počítat s možností, že jsou mezi posluchači přednášek přítomni příslušníci nebo spolupracovníci StB a přizpůsobit tomu výklad. Svobodnější studijní prostředí pak bylo v menších skupinkách, či na konci přednášek (Čermák a Šikl, v tisku).

Knihy západních psychologů se – s výjimkou krátkého období mezi lety 1965 a 1972 – prakticky nepřekládaly (Šikl a Vobořil, 2020). Překlady některých významných prací alespoň kolovaly ve strojopisech. Aby mohly vyjít původní práce českých nebo slovenských autorů, musel být učiněn ústupek cenzuře, a to formou předmluvy či vsunutých odstavců, které odpovídaly vládnoucí marxistické ideologii. Tuto skutečnost je třeba mít při studiu a hodnocení dobových děl na zřeteli (Hoskocová, Hoskovec a Heller, 2016). Nejnovější články ze západu se získávaly formou žádank o separáty. Žadanky byly nazývány „žebračky“ a zahraniční autoři, zejména ze Spojených států, své separáty do tehdy pro ně exotického Československa ochotně posílali (Srnec, 2011). Některé ze zakázaných titulů bylo možné získat přes známost v antikvariátech. Kdo se dostal do konzervačního skladu (tzv. sklad prohibit), kde byly uloženy vyřazené publikace, mohl se pokusit knihy vynést. Jinou cestou, jak získat přístup k chybějící literatuře, bylo sáhnout po přeložených titulech vydávaných v Polsku či v Sovětském svazu ve větší míře než u nás (Čermák a Šikl, v tisku).

Existovala i mezinárodní spolupráce s pracovníky tehdejšího Svazu sovětských socialistických republik (zejména Galina Michajlovna Andrejevová), Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, ale také s odborníky tehdejšího západní-

ho bloku z Německé spolkové republiky a ze Spojených států amerických (především Josef Brožek, který úzce spolupracoval s Jiřím Hoskovcem).

Před společenskými změnami v roce 1989 měla katedra 5 oddělení: obecná psychologie (vedl Jiří Hoskovec), sociální psychologie (vedl Rudolf Oliverius), klinická psychologie (vedl Jan Srnec), psychologie práce (vedl Jiří Štikar) a pedagogická psychologie (vedl Jan Čáp). Vedle 5 oddělení měla katedra i další pracoviště. Nejdůležitějším byla laboratoř katedry psychologie, kterou vedli Oldřich Mikšík a Milan Břichcín (vědeckotechnickou stránku zajišťovali R. Stýblo a M. Pícek, technickou H. Markvartová). Helena Macháčová prováděla autoregulační nácviky a za využití psychofyziologických metod sledovala jejich účinek. Diagnostický kabinet vedla od založení v 60. letech 80. stol. I. Frostová, přičemž sloužil především studentům k seznámení se základními metodami psychologické praxe. Na diagnostiku se v 80. letech 20. stol. zaměřoval Zdeněk Kuřák. Historické diagnostické metody jsou dosud uloženy v Archivu psychodiagnostických pomůcek, který spravoval Milan Rymeš. V roce 1989 archiv obsahoval 750 diagnostických pomůcek s manuály a separáty prací o jednotlivých metodách (Hoskovec, 1989).

Katedra psychologie měla v té době dvě knihovny. Vědecká knihovna v Toskánském paláci na Hradčanském náměstí obsahovala zhruba 7500 svazků, včetně československých i zahraničních odborných psychologických časopisů. Studijní knihovna byla umístěna v Celetné ulici a obsahovala kromě studijní literatury publikace týkající se pedagogické psychologie a příbuzných oborů. V roce 1989 knihovna obsahovala 2000 historicky cenných knih¹⁰. Malé muzeum přístrojových metod bylo při katedře založeno v roce 1980, kdy byla věnována jedna místnost sbírce historických psychologických přístrojů. V muzeu bylo vystaveno 50 exponátů přístrojů užívaných od 20. let 20. stol. v experimentální psychologii a psychologii práce¹¹. V depozitáři byly uloženy desítky dalších přístrojů i staré katalogy historických psychologických přístrojů (Hoskovec, 1989).

Denní studium bylo od konce 70. let čtyřleté (předtím bylo pětileté), dálková forma trvala pět let. Pět let také studovali studenti dvouoborového studia, které bylo učitelské, a jeho absolventi měli učit psychologii na středních školách. Postgraduální vzdělávání – dříve určené pracovníkům v určité vybrané oblasti praxe (např. v manželských a předmanželských poradnách) – bylo dvouleté.

Katedra psychologie po „sametové revoluci“

Po revoluci v roce 1989 se k nám v souvislosti s celospolečenským uvolněním a otevřením vůči světu začalo dostávat obrovské množství odborných informací a vlivů ze zahraničí. Tyto vlivy měly velmi různou úroveň, od vysoce kvalitních až po pseudo-přístupy. Důležité bylo naučit se orientovat a kriticky rozlišovat mezi prezentovanými přístupy. Významnou výzvou byl i vznik nových oborů a nutnost jejich výuky – např. personální psychologie v nových organizačních kontextech, politická psychologie, dříve neuznávané oblasti sociální psychologie nebo psychologie katastrof.

Na konci roku 1989 bylo ustaveno Občanské fórum českých a moravských psychologů, které se na schůzi 17. 12. 1989, za předsedání V. Břicháčka, J. Krivohlavého a P. Ríčana, přihlásilo k prohlášení „Co chceme“. Na setkání byli zvoleni členové přípravného výboru rodící se Českomoravské psychologické společnosti. Následně za-

¹⁰ Bohužel při opakovaném stěhování knihovny se patrně část historicky cenných knih ztratila a některé nejsou dosud katalogizované.

¹¹ V současnosti jsou některé přístroje vystavené v jedné z učeben katedry psychologie FF UK. Přístroje představuje článek (Hoskovec a Štikar, 1994).

čaly práce na etickém kodexu (pověření P. Říčan a J. Šturma) a pod vedením Hany Junové fungovala rehabilitační komise, která se zabývala jednotlivými případy psychologů či institucí postižených režimem [Archiv Simona Hoskovcová]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo pokyn k jednotnému uplatňování zásad rehabilitace studentů vysokých škol v ČR. Studentem vyloučeným ze studia za neúčast na volbách v roce 1977 byl například Igor Tureček, který později emigroval do Rakouska a dostudoval psychologii tam. V roce 1990 požádal o rehabilitaci a mohl dokončit studium na FF UK [Archiv Simona Hoskovcová]. Katedra psychologie podala 2 návrhy na profesury a 5 návrhů na docentury, některým vyučujícím byl umožněn návrat na katedru [Archiv Simona Hoskovcová]. Dále byly prosazeny například rehabilitace Dany Němcové, Jiřího Němce, Jarmily Bělíkové, Zuzany Dienstbierové a dalších [Archiv AV ČR, fond Českomoravská psychologická společnost, nezpracováno, kart. 4 a 5].

Pro celou Filozofickou fakultu bylo po roce 1989 novou výzvou personální obsazení jednotlivých kateder. Bylo umožněno provádět rekonkurzy, ale jejich potenciál nebyl na katedře psychologie využit [Archiv Simona Hoskovcová]. Stávajícím studentům byl umožněn přestup na jiný obor, na který se dříve opakovaně hlásili a kam se z kádrových důvodů nemohli dostat. Této možnosti využili také studenti zrušených oborů, velký odliv studentů zaznamenal i například obor ruštiny (Petraš, 2015). Kromě toho zaznamenala fakulta od roku 1990 velký nárůst zájemců o studium, což s sebou neslo vyšší nároky na prostorové kapacity a počet vyučujících (Petraš, 2015).

Katedra psychologie vypracovala v roce 1990 nový studijní plán a rozšířila řady vyučujících o Václava Břicháčka či Hanu Junovou, která do té doby učila externě. O rok později přišel na katedru Jaroslav Šturma a v roce 1992 Karel Balcar. Z vlastního rozhodnutí odešel Rudolf Oliverius. Ve vedení katedry po nové volbě¹² v roce 1991 zůstal Jaromír Janoušek, který se však následně odebral na roční stáž do USA a zastoupila jej Soňa Hermochová. Minimální personální obměna na katedře psychologie se odrazila v nespokojenosti studentů, kteří dopisem děkanovi na konci roku 1990 a znovu v roce 1991 vyjadřují nesouhlas se setrváním některých vyučujících z předlistopadové doby a kritizují chaotickou organizaci studia, která dle nich neodpovídala novému studijnímu řádu. Kvalitu studia podle nich snižuje také „katastrofální nedostatek kvalitních vyučujících, učeben a studijní literatury“, způsobený vysokým nárůstem nově přijatých studentů oboru. Co v očích studentů na katedře naopak fungovalo, byl kontakt se zahraničím, odborné stáže a chválení byli také externí lektori [Archiv Simona Hoskovcová]. Z pozůstalosti Jiřího Hoskovce se dochovaly reflexe několika kolegů k vývoji katedry psychologie FFUK. Z reflexe Zbyňka Bureše snad vyplývá, proč nebyl využitý porevoluční transformační potenciál. „*Po deset let zaběhaný způsob vedení katedry, dávat přednost pečlivému vyřizování administrativních úkolů, se nezměnil, ačkoli po tomto datu (myšleno 17. 11. 1989) to již bylo možné.*“

Závěr

Představení vývoje katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ukazuje různá témata, která se prolínají napříč jednotlivými etapami stoleté historie této instituce. Od počátku je zde téma psychologie jako samostatné vědy, kdy je nutné od vzniku psychologie jako vědy až do 60. let vysvětlovat existenci psychologie a její odlišnost od filozofie či pedagogiky. Dalším motivem, který se prolíná od krátkého období myšlenkové svobody se vznikem republiky a vznikem semináře, je nepřízeň

¹² Na této volbě byl zajímavý fakt, že se jí aktivně účastnili i studenti, kteří disponovali 40 % hlasů [AUK, fond FF UK, katedra psychologie, kart. 16. Zápis ze schůze katedry konané dne 4. 4. 1991].

vládoucích ideologií – nejdříve nacistická, pak komunistická. Příběhy členů katedry ukazují cesty, kterými se s ideologií vypořádali, ale vidíme také na polistopadovém vývoji, v čem je ideologie „semlela“. V neposlední řadě vývoj katedry psychologie provází neustálé stěhování z místa na místo a boj o prostor pro výzkum i výuku. S tím jde ruku v ruce i finanční zázemí pro práci. V archivu jsme našli řadu žádostí Františka Krejčího o dotaci pro psychologický seminář na vybavení i platy vyučujících. O zdroje na důstojné ohodnocení práce svých členů bojuje katedra psychologie FF UK i dnes. Navzdory tomu všemu stojí za minulými i současnými členy katedry řada cenných výzkumů a publikací a také řada kvalitních absolventů.

Příloha

Vedoucí psychologického semináře a později katedry psychologie FF UK: 1921–1928 F. Krejčí, 1929–1945 F. Šeracký, 1945–1950 J. Stavěl, 1950–1960 J. Doležal, 1960–1968 V. Tardy, 1968–1972 M. Machač, 1972–1979 J. Linhart, 1979–1991 J. Janoušek, 1991–1997 S. Hermochová, 1997–2002 M. Rymeš, 2002–2010 I. Gillernová, 2010–2014 V. Mertin, 2014–2018 I. Gillernová, 2018–dosud R. Bahbouh.

Vedoucí psychologického ústavu FF UK: 1921–1928 F. Krejčí, 1929–1945 F. Šeracký, 1945–1965 J. Doležal, 1965–1972 M. Machač. V roce 1972 byl psychologický ústav sloučen s katedrou psychologie. Obnoven byl r. 1992. 1992–1999 M. Břichcín, 2000–2009 K. Riegel. Po smrti K. Riegela byl psychologický ústav r. 2010 spojen s katedrou psychologie FF UK.

LITERATURA

- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1986). K počátkům užití psychologie na Univerzitě Karlově. *Acta universitatis carolinae - Historia universitatis carolinae pragensis*, 1, 51-62.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1997). *Psychological Ideas and Society*. Praha: Karolinum.
- Břicháček, V. (1992). Zpráva o úmrtí M. Machače. *Československá psychologie*, 36(6), 621-622
- Břicháček, V., & Hoskovec, J. (1982). Vilém Forster 1882–1932. *Československá psychologie*, 26, 461-462.
- Čermák, I., & Šikl, R. (v tisku). *Příběh československé psychologie I*. Praha: Portál.
- Gabriel, J., & Daňhel, M. (1997). *Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Katedra filozofie*. Vyhledáno na <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/tardyv.html>
- Gundlach, H. (1998). *Applied psychology* (Sv. 8: The Eighth Congress Prague 1935). London: Routledge.
- Hlaváček, P., & Radovanovič, D. (2012). *Výtěsněná elita*. Praha: FF UK.
- Hoskovcová, S., Hoskovec, J., & Heller, D. (2016). *Dějiny české a slovenské psychologie*. Praha: Karolinum.
- Hoskovec, J. (srpen 1989). Katedra psychologie FF UK jubiluje. Praha: nepublikovaný článek (archiv Simony Hoskovcové).
- Hoskovec, J., & Štikar, J. (1994). *Historische Geräte in der Psychologie*: Prager Sammlung. *Psychologie und Geschichte*, 5, 286-292.
- Jareš, J., Spurný, M., Volná, K. a kol. (2012). *Náměstí Krasnoarmějců 2. Učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*. Praha: FF UK.
- Krupka, J. (2018). *Milníky v životě*. Vyhledáno na <https://www.pribehynasichsousedu.cz/media/info-j.krupka.pdf>
- Klicperová-Baker, M., Hoskovcová, S., & Heller, D. (2019). Psychology in the Czech lands: Bohemia, Czechoslovakia, and the Czech Republic. *Int J Psychol*, 55, 133-143.
- Malý, F., & Vrzalová, L. (2013). *Služebnické vědy*. Praha: FF UK.
- Musil, J. V. (1999). Doc. PhDr. Cyril Stejskal (1890–1969). *Československá psychologie*, 43(6), 539-542.
- Pelcová, S., & Zounek, J. (1998–1999). Osudy českého vědce dvacátého století Stanislav Velinský (1899–1991). *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. U, Řada pedagogická*, 3-4, 137-143.
- Petráň, J. (2015). *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. Praha: Karolinum.
- Plháková, A., & Pechová, O. (2012). *Život a dílo Vladimíra Tardého*. Praha: Academia.

- Srnc, J. (2011). Psychologie za totality: osobní svědectví. In P. Weiss a kol., *Etické otázky v psychologii* (pp. 21-42). Praha: Portál.
- Šikl, R., & Vobořil, D. (2020). Dějiny československé psychologie v údajích a číslech. *Československá psychologie*, 64(Supplement 1), 3-42.
- Šolcová, I. (2012). *Československá psychologie*. Vyhledáno na <http://data.abicko.avcr.cz/2012/03/11/index.html>
- Urbášek, P. (2012). *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Praha: Kosmas.

SOUHRN

Problémy společnosti reflektované psychologickým způsobem myšlení lze zachytit v publikacích myslitelů působících na Univerzitě Karlově

v Praze už od jejího založení ve 14. století. Za období vzniku vědecké psychologie jako samostatné disciplíny je považována druhá polovina 19. století. Na pražské Univerzitě Karlově zakladatelské osobnosti učí na fakultě filozofické a lékařské. Psychologický seminář na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy byl založen roku 1921 a vedl ho František Krejčí. Po 2. světové válce vedle sebe na Filozofické fakultě paralelně existovaly psychologický seminář a psychologický ústav. V roce 1950 byla obě pracoviště sloučena a v roce 1951 vznikla samostatná katedra psychologie. V době normalizace dochází v roce 1975 k rozdělení pražské katedry po vzoru Fakulty psychologie Moskevské státní univerzity na čtyři katedry. V roce 1980 byla katedra opět sjednocena a její struktura zůstává v zásadě zachovaná do současné doby.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ
A NÁRODNÍ OSVĚTY.

č. 1085 - 1921/22

V PRAZE, dne 30. listopadu 1921.

Č. j. 66989/21.

Při odpovědi budiž toto číslo jednací uvedeno.
O každé věci pište samostatně.

Věc: Karlova universita v Praze -
fakulta filosofická - psychologický
seminář.

1985 11. července 1921.
Odpověď k čís. .... ze dne .....

Přílohy: .....

Děkanství
filosofické fakulty Karlovy
university

v P r a z e.

Hledíc k důvodům předložené zprávy svoluje ministerstvo školství a národní osvěty, aby oddělení filosofického semináře při tamní fakultě, které kdysi řídil prof. Dr. František Čáda, bylo přeměněno v seminář psychologický, který by prozatím spravoval jako dosud ředitel semináře filosofického, prof. Dr. František Krejčí.

Zároveň se svoluje, aby knihovny obou dosavadních oddělení filosofického semináře byly spojeny v jednu a spisy obsahu psychologického, aby byly vyloučeny a odevzdány knihovně semináře a kabinetu psychologického.

Rozhodnutí o povolení mimořádné dotace na doplnění knihovny psychologického semináře, jakož i o zřízení místa asistentského při psychologickém kabinetu vyhražuje sobě ministerstvo školství a národní osvěty z důvodů rozpočtových na dobu pozdější.

Návrh stanov semináře psychologického budiž sem co

./.

VÝZNAMNÍ PŘEDSTAVITELÉ HISTORIE PSYCHOLOGIE PRÁCE A ORGANIZACE V ČR

KAREL PAULÍK, SIMONA OLHOVÁ

Filozofická fakulta, Ostravská univerzita, Katedra psychologie, Ostrava

ABSTRACT

Significant representatives of work and organizational psychology in the Czech Republic

The study maps the development of work and organizational psychology in the Czech Republic. The first part outlines the development of the discipline in the world, which took place in two main lines concentrated on individual and social aspects. The second part deals with the development of work and organizational psychology in the then Czechoslovakia, with particular emphasis on the Czech lands. The development of psychotechnics was supported by international institutional cooperation (the Institute of Psychotechnics at the VI Division of the Masaryk Academy of Labor started its activities in 1920) and the establishment of specialized workplaces in large companies (e.g. the Vítkovice Ironworks, Baťa Zlín, Electrical Enterprises of Prague). Psychotechnics focused mainly on work analysis, pre-employment personality attributes diagnostics, employee selection and placement, performance and productivity analysis, employee evaluation and motivation, consultancy in the choice of profession as well as personal problems etc. The development of work and organizational psychology in Czechoslovakia was briefly discontinued in the 1950s, and subsequently revived at the turn of the fifties and sixties, when professional psychological activities started taking place at universities and in various research institutions. In order to solve

contemporary problems related to the human factor in industry, professional psychological workplaces were either renewed or newly created in several large enterprises and organizations and their management departments. The scope of their activities was extensive and included routine selective diagnostics as well as consulting, and expert activities including scientific research. At present, following the transition to a market economy after 1990, professional activities and staffing of psychological workplaces in individual economic organizations and companies have been gradually reduced to complete dissolution, and the efforts to meet the requirements for psychological services have been moved to specialized external companies. The third part of the study discusses selected experts who significantly contributed to the development of Czech work and organizational psychology and their publishing activities.

key words:

history of psychology,
work and organizational psychology,
psychotechnics,
representants

klíčová slova:

dějiny psychologie,
psychologie práce a organizace,
psychotechnika,
představitelé

Česká psychologie práce a organizace (PPO) se vyvíjela od svých počátků v kontextu sociální a ekonomické situace doma i ve světě a zejména pak v okolních průmyslově rozvinutých zemích. V tomto příspěvku se zaměříme na již nežijící osobnosti, které se podílely na vývoji PPO v České republice významnou měrou.

Označení psychologie práce a organizace (*work and organizational psychology*), se často uplatňuje pro odvětví aplikující poznatky vědecké psychologie do pracovní oblasti. Zdá se, že je v poslední době upřednostňováno, i když se můžeme setkat i s dalšími pojmy s větším či menším důrazem na různé aspekty (průmyslová psychologie, personální psychologie, inženýrská psychologie apod.). Cíle PPO lze stručně charak-

---

Došlo: 16. 4. 2020; K. P., Filozofická fakulta, Ostravská univerzita, Katedra psychologie, Reální 5, 701 03 Ostrava; e-mail: paulik@osu.cz

terizovat (srovnej Paulík, 2018; Paulík a Olhová, 2020) jako komplexní analýzu práce a pracovních podmínek a vlivu jejich interakce s vlastnostmi pracovníka a způsoby jeho pracovního chování na výkon pracovní činnosti a její výsledky.

Důležitým průvodním znakem industriálního rozvoje v hospodářsky vyspělých zemích bylo zvyšování nároků na pracovníky a organizaci jejich činností. S nárůstem počtu zaměstnanců potřebných pro průmyslovou produkci a jejich lokální koncentrací se začaly ve větší míře objevovat problémy i relativně nové a mnohdy neočekávané. Na jejich řešení nezdědala nestačily dosavadní zavedené intuitivní postupy, takže se zvýrazňovala potřeba efektivní participace odborných specialistů, která vyvolávala poptávku i po psychologických službách.

Podle převažujícího zaměření lze v obecném smyslu rozlišit v raném vývoji PPO dvě významné tendence (srovnej Kollárik, Letovancová a Výrost, 2011; Paulík a Olhová, 2020). První byla příznačná pozorností věnovanou zejména samotné práci. Sledovala přitom její charakteristiky a podmínky související s individuálním výkonem. K tomuto trendu řadíme přístup Frederica W. Taylora a aplikace psychologických poznatků do praxe označované jako psychotechnika. Druhá tendence ve vývoji PPO akcentuje spíše sociální aspekty práce, hlavně vztahy mezi pracujícími lidmi. K jejím představitelům patřili například protagonisté Hawthornských studií. Vedle toho si lze povšimnout později ještě dalšího trendu ve vývoji PPO (srovnej Bureš, 1967), který se formoval během druhé světové války a spočíval v uplatňování inženýrské psychologie. Její rozvoj podnítila potřeba přizpůsobit nové složité prostředky bojové techniky možnostem obsluhy v ergonomických intencích.

Psychotechniku považuje H. Münsterberg (*Psychologie und Wirtschaftsleben*, 1912) v návaznosti na pojetí W. Sterna, za širokou oblast uplatnění psychologie v práci s lidmi směřující k řešení jejich problémů. Psychotechnika se orientovala zejména (srovnej Kollárik, 2011) na analýzu práce, diagnostiku osobnostních předpokladů pro práci, výběr a rozmísťování zaměstnanců, rozbor výkonů a výkonnosti a racionální úpravu pracovních podmínek, hodnocení pracovníků a jejich motivaci, poradenství při výběru profese a osobních problémech.

K československým protagonistům psychotechniky po roce 1918 se řadí např. K. Lorsch, V. Forster, J. Váňa, J. Doležal, E. Bena, O. Říha, F. Šeracký, C. Stejskal, J. Stavěl a další (srovnej Paulík a Olhová, 2020). Vesměs se mohli opřít o zkušenosti odborníků z USA i Evropy. Také u nás byly předmětem zájmu otázky spojené s psychologickým výběrem zaměstnanců a vysokoškolských studentů. Rozvíjelo se rovněž poradenství při volbě povolání.

Lze říci, že psychotechnika sehrála ve vývoji psychologie práce a organizace důležitou úlohu. V ČSR podobně jako v řadě dalších zemí se úspěšně rozvíjela v meziválečném období. V roce 1920 začal působit Psychotechnický ústav při VI. Odboru Masurekvy akademie práce (MAP), který se v roce 1932 osamostatnil. Zaměřoval se na výzkum efektivnosti lidské fyzické a mentální práce a na praktické využití výzkumných výsledků zejména při výběru pracovníků a studentů a v poradenství při volbě povolání (srovnej Heller, Hoskovicová, 2014). Během své působnosti změnil ústav několikrát jméno (Ústřední psychotechnický ústav, Ústav lidské práce, Československý ústav práce – podrobněji Štikar et al., 1996). Jeho součástí bylo od roku 1921 Ústředí poraden pro volbu povolání. Další psychotechnická pracoviště se zakládala ve velkých firmách jako např. Vítkovické železářny, Baťa Zlín nebo Elektrické podniky pražské. Dobře fungovala mezinárodní spolupráce a výměna zkušeností mezi odborníky z evropských zemí (zejména ze sousedního Německa) i USA. Byla vydána řada odborných publikací (viz Štikar a Hoskovec, 2000; Štikar et al., 2003; Hoskovicová, Hoskovec a Heller, 2016 aj.) a v Praze se v roce 1934 uskutečnila významná akce,

VIII. Mezinárodní kongres pro psychotechniku, ze kterého byl vydán sborník (editoři Doležal a Šeracký). Tento pozitivní rozvojový trend byl ale v padesátých letech minulého století v Československu (podobně jako dalších zemích střední a východní Evropy) ukončen kvůli politickým a ekonomickým změnám. Činnost odborných pracovišť byla podstatně omezována až po jejich úplné zrušení (viz Paulík, 2004; Paulík a Olhová, 2020). S ukončením činnosti Československého ústavu práce v roce 1951 prakticky v Československu končí také éra psychotechniky.

Ve světovém měřítku bylo od užívání pojmu psychotechnika všeobecně upuštěno po mezinárodním kongresu užití psychologie v Londýně v roce 1956, kde byla reflektována silící kritika jejích nedostatků (povýtce jednostranná orientace na výběr pracovníků, zjednodušené chápání požadavků praxe a nedoceňování teoretické báze a odborných aspektů atd.).

Změnu nepříznivé situace PPO v ČSR bylo možno zaznamenat až koncem padesátých a začátkem šedesátých let dvacátého století. Problematice PPO se více věnovali odborníci na vysokých školách a v různých výzkumně orientovaných institucích (např. Československý výzkumný ústav práce, Ústřední ústav železničního zdravotnictví, Institut hygieny práce a nemocí z povolání, Výzkumný ústav bezpečnosti práce ROH a další). Postupně byla obnovována nebo nově vytvářena odborná psychologická pracoviště v řadě velkých podniků a organizací a jejich řídicích útvarů (některá ministerstva, generální ředitelství). Rozsah řešené problematiky z oblasti práce s lidmi byl velký. Zahrnoval rutinní výběrovou diagnostiku i poradenskou, expertizní činnost včetně vědeckého výzkumu ve spolupráci s odborníky dalších vědeckých disciplín (srovnej Štikar a Hoskovec, 2000).

Další změna poměrů v naší PPO nastala v roce 1990 v souvislosti se změnou politické orientace tehdejšího Československa a ekonomickou transformací. Přechod k tržní ekonomice přinesl pro PPO četné úkoly, podněty i příležitosti. Vynořila se řada nových problémů a stávající problémy bylo potřeba řešit novým způsobem. Psychologové začali samostatně podnikat nebo se zapojili do odborných činností nově vytvořených institucí (např. úřady práce, zařízení sociální práce), personálních a konzultačních agentur či občanských sdružení poskytujících pomoc a poradenské služby při obtížné ekonomické situaci, volbě povolání, získávání a změnách zaměstnání a kvalifikace apod. Významně se rozšířil prostor pro vědecký výzkum (mimo jiné i díky podpoře od institucí, firem a grantových agentur), pro mezinárodní výměnu informací a spolupráci i pro rozvoj předmětů zaměřených na problematiku PPO v akademické výuce. Do výuky byly mimo jiné zařazeny otázky managementu, ekonomické psychologie, systematického rozvoje lidských zdrojů apod. V hospodářské oblasti se projevil trend příznačný upouštěním od budování a rozvíjení odborných pracovišť PPO v jednotlivých organizacích a omezováním aktivit a personálního stavu na již etablovaných pracovištích až k jejich rušení. Uspokojování požadavků na psychologické služby různým institucím a hospodářským organizacím a firmám se pak přesunulo do specializovaných externích firem.

Vybrané osobnosti české PPO

Zde přibližujeme některé údaje o odbornících, kteří významně přispěli k rozvoji české PPO. Do výběru, který si nečiní nároky na úplnost či reprezentativnost, byli zařazeni jedinci již nežijící. Jsou uváděni v abecedním pořadí.

Jan Bašta (1860–1936) působil v letech 1923–1924 ve funkci předsedy Masarykovy akademie práce. Ačkoliv jeho vzdělání bylo technického charakteru, zaujaly ho i některé psychologické problémy a otázky organizace práce (Bašta, 1931) a dopravy v ČSR. V této oblasti také publikoval další odborné texty s názvy „Přehled podmínek

vývojových prostředků a cílů československého železničnictví“ (1920), „Vědecká organizace práce“ (1931), „O pocitech, vyvolaných pohybem vlakovým“ aj. (Vošahlíková a kol., 2005, s. 269).

Josef Maria Brožek (1913–2004) na začátku své profesionální dráhy pracoval v Karlínské poradně pro volbu povolání, poté jako psycholog ve Zlíně ve firmě Baťa (Kohoutek, 1998). Z ČSR odešel v roce 1939 do USA. Ve spolupráci s Jiřím Hoskovcem se podílel na publikování řady prací zaměřených na otázky historie české a československé psychologie práce (Brožek a Hoskovec, 1986, 1991, 1998a, 1998b; Hoskovec a Brožek, 2000, 2007 aj.).

Zbyněk Bureš (1924–2009) patří spolu s J. Růžičkou, O. Matouškem st., A. Hladkým, J. Kholem, J. Hoskovcem, Z. Štikarem a dalšími ke generaci psychologů, která „od počátku 60. let minulého století utvářela a významně formovala československou a českou psychologii práce a organizace“ (Bedrnová a Rymeš, 2010, s. 106). Již během akademických studií působil v Československém ústavu práce a po absolutoriu ve Výzkumném ústavu bezpečnosti práce ROH a ve Výzkumném ústavu dopravním. Podstatnou součástí jeho pracovní dráhy tvoří také výkon profese vysokoškolského učitele v Psychologickém ústavu UK v Praze a na katedře psychologie Filozofické fakulty UK. Široké odborné zaměření Z. Bureše se vyznačuje dlouhodobým zájmem o otázky bezpečnosti práce, psychické způsobilosti a spolehlivosti lidského výkonu (Baker, 2012; Bureš, 1979). Zabýval se jak základními teoretickými otázkami a empirickým výzkumem, tak i organizačními (Bureš, 1978) a didaktickými záležitostmi. Mezi jeho publikacemi nechybí ani učebnice a učební texty (např. Bureš, 1966, 1967). Byl předsedou redakční rady časopisu Psychologie v ekonomické praxi a zasloužil se mimo jiné také o založení České asociace psychologů práce a organizace (Šolc, 2009).

Jan Doležal (1902–1965) navázal na vysokoškolská studia v Praze (Karlova univerzita) v zahraničí (univerzita v Lipsku), kde působil v Ústavu experimentální psychologie. Poté byl asistentem v Psychotechnickém ústavu Vysoké školy technické v Drážďanech. Po návratu (1932) nastoupil do Psychotechnického ústavu MAP (přejmenovaného na Ústřední psychotechnický ústav), kde se stal náměstkem a později (1938) ředitelem (název změněn na Ústav lidské práce). Po uzavření Ústavu lidské práce v roce 1951 Doležal vedl Psychologický ústav Karlovy univerzity a katedru psychologie FF UK, byl předsedou Československé psychologické společnosti a prvním vedoucím redaktorem Československé psychologie. Zaměřoval se hlavně na psychologii práce a experimentální psychologii a zásadně přispěl k vytvoření moderní koncepce psychologie práce a organizace (Štikar et al., 2003). Kladl důraz na aplikaci teoretických poznatků vycházejících z příslušných analýz do praxe (srovnej Chalupa, 1979). Byl autorem a spoluautorem řady odborných prací vydaných doma i v zahraničí (např. Doležal, 1927, 1959; Doležal, 1957; Doležal a Šeracký, 1934, 1936; Doležal a Ullrich, 1936 aj.). Spolupracoval s mnoha českými a slovenskými průmyslovými podnikateli, mimo jiné s Tomášem Baťou a jeho spolupracovníky. K jeho zásluhám patří, že v padesátých letech dvacátého století u nás nedošlo k takovému úpadku psychologie, jako tomu bylo v některých okolních zemích (Štikar et al., 2003).

Vilém Forster (1882–1932) byl ředitelem Psychotechnického ústavu Masarykovy akademie práce v letech 1923–1926 a působil také na Karlově Univerzitě v Praze. Mimo jiné adaptoval inteligenční testy a diagnostické nástroje pro použití v českých podmínkách a uplatňoval je ve výzkumu (Forster, 1928). Přístroj pro testování řidičů a pilotů pracujících s diferencovanými reakcemi na různé podnětové konfigurace (*Forster's multiple choice reaction apparatus*) vyvinutý v roce 1928 se v modifikované podobě (Ostravský dispoitiv) stále používá (Hoskovec a Brožek, 2007).

Karel Herfort (1871–1940) byl jedním z prvních, kdo se v Československu zabývali možnostmi uplatnění psychologie v zaměstnání. V roce 1918 napsal knihu s názvem „Pokusná psychologie ve službách našeho života hospodářského“ (viz Homola, 1985).

Jiří Hoskovec (1933–2011) byl dlouhou dobu zaměstnán jako vysokoškolský profesor na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Kromě toho působil i v zahraničí (např. Dopravně-psychologický ústav ve Vídni, Bethlehem University v Pensylvánii a Stanford University v Kalifornii). Byl členem redakčních rad řady odborných časopisů. Např. v časopisu *Psychologie v ekonomické praxi* dlouhou dobu (1994 až 2008) redakční radě předsedal. Odborný tematický záběr J. Hoskovce byl široký. Zabýval se mimo jiné historií PPO nebo dopravní psychologií. Tomu odpovídá i jeho obsáhlá publikační činnost. Zahrnuje četné vědecké studie v odborných časopisech i učebnice a monografie často ve spolupráci s Jiřím Štikarem, Josefem Brožkem a dalšími (např. Hoskovcová, Hoskovec a Heller, 2016; Hoskovec a Brožek, 2000, 2007; Hoskovec a Štikar, 1986; Machač, Macháčová a Hoskovec, 1984; Štikar a Hoskovec, 2000; Štikar et al., 2003 a další).

František Hyhlík (1905–1981) po několika letech v profesi středoškolského učitele přešel od roku 1939 do Ústavu lidské práce jako odborník na problematiku psychologického poradenství pro volbu povolání. Zabýval se např. psychologickými problémy hospodářského života, sociálními vztahy na pracovišti, různými metodami vedení a vzdělávání lidí (Tardy, 1965), hodnocením pracovníků a spolupracoval s průmyslovými podniky. Od roku 1951 působil na Vojenské politické akademii Klementa Gottwalda, kde aplikoval pedagogicko-psychologické poznatky do sféry vojenského školství (Švejnoha, 1972). Od roku 1956 přednášel na Karlově univerzitě pedagogické a psychologické disciplíny a působil zde také (srovnej Köpplová a Jiráček, 2008) jako vedoucí Katedry psychologie a pedagogiky na Institutu (později Fakultě) osvěty a novinářství (od r. 1968 Fakulta sociálních věd a publicistiky). Díky orientaci vědecko-výzkumné činnosti na dospívající mládež i na oblast výchovy a vzdělávání dospělých (např. Hyhlík, 1963, 1969, 1973 aj.) bývá považován za jednoho ze zakladatelů naší andragogiky (Skalka, 1975).

Bohumír Chalupa (1924–2017) po několika letech práce ve zdravotnictví působil na katedře psychologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, kde přednášel mimo jiné i problematiku psychologie práce a organizace. Ve výzkumu se orientoval např. na teoretické i praktické otázky tvořivosti (např. Chalupa, 2012). V letech 1967–1990 byl předsedou sekce psychologie práce Československé psychologické společnosti (Chalupa, 1979).

Vilém Chmelař (1892–1988) byl dlouhá léta angažován jako vysokoškolský profesor na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a na psychologickém pracovišti ČSAV (Viewegh, 1993). I když asi nemůže být považován za specialistu na PPO, jako přínosný lze chápat jeho dlouhodobý zájem o experimentální studium pozornosti i podíl na rozvíjení poradenství pro volbu povolání na Moravě. Na Chmelařův podnět vzniklo přibližně 70 poradenských center (Brožek a Hoskovec, 1998b).

Jaro Křivohlavý (1925–2014) svým odborným záběrem rovněž přesahuje PPO, nicméně řada jeho odborných aktivit zahrnuje významné podněty i pro tuto oblast (viz např. Křivohlavý, 1965). Patnáct let působil jako vědecký pracovník Výzkumného ústavu bezpečnosti práce ROH. Mimo jiné ho zaujala inženýrská psychologie. Práce „Člověk a stroj“ (Křivohlavý, 1970) přináší ve své době první ucelený pohled na inženýrskou psychologii jako vědní obor u nás. Situaci v naší inženýrské psychologii představil také na mezinárodní scéně (Křivohlavý, 1969). Orientsoval se zejména na limitující faktory výkonnosti systému člověk–stroj a na utváření podmínek

pro uplatnění člověka v něm. Určitý význam pro PPO mají také jeho práce o řešení interpersonálních konfliktů, zvládnání stresu, zdravém životním stylu a předcházení nemocí.

Juliana Lancová (1878–1962) se řadila k autorům jedné z nejvýznamnějších publikací v oblasti PPO z 20. let minulého století, sborníku „Správná volba povolání“ (Lancová et al., 1925). I z dnešního hlediska je pozoruhodný důraz, který kladla na výběr pracovních poradců (Kohoutek, 1998). Kromě propagace poraden pro volbu povolání v Československu se věnovala pozici žen na pracovním trhu a snažila se účinně přispět k řešení problémů žen v souvislosti s jejich praktickým uplatněním (Musilová, 2018).

Karel Lorsch (1888–1943) působil krátkou dobu (1926–1927) ve funkci ředitele Psychotechnického ústavu Masarykovy akademie práce. O rozšíření své odborné poznatkové báze se snažil např. prostřednictvím účasti na zahraničních psychotechnických akcích. Blíže se zajímal o problematiku svalové výkonnosti a reakcí na světelné obrazy (Míšková, Kostlán a Franc, 2010).

Miloš Machač (1922–1992) zastával funkci ředitele Psychologického ústavu UK a byl předsedou redakční rady časopisu Psychologie v ekonomické praxi do začátku sedmdesátých let minulého století. Pak byl z politických důvodů zbaven vlivu. Věnoval se problematice adaptace v dynamických podmínkách (Baker, 2012) a také racionalizace a humanizace práce (Hoskovcová, Hoskovec a Heller, 2016). Spolu s manželkou Helenou Macháčovou (Mantlíkovou) vyvinuli původní autoregulační metodu umožňující adekvátní aktivaci a eliminaci negativního vlivu stresu a optimalizaci výkonu využitelnou vedle psychologie sportu i v psychologii práce (Machač, Macháčová a Hoskovec, 1984).

Oldřich Matoušek (1921–2015) se ve svém širokém odborném záběru orientoval zejména na problematiku optimalizace lidské pracovní aktivity, omezování pracovních rizik, fungování systému člověk–stroj (viz např. Matoušek a Zastávka, 1977), ergonomie (Matoušek, 1979; Matoušek a Chundela, 2001), profesiografie (např. Matoušek a Růžička, 1967), pracovního lékařství, hygieny a bezpečnosti práce. Působil ve Výzkumném ústavu bezpečnosti práce v Praze, kde byl i zástupcem ředitele a později v Institutu hygieny a epidemiologie (IHE) v Praze. Z jeho spolupráce s J. Růžičkou vzešla v neposlední řadě i zdařilá učebnice psychologie práce (Matoušek, Růžička, 1965). K jeho významným spolupracovníkům patřil také Aleš Hladký (ročník 1927), který působil v IHE (od r. 1992 Státní zdravotní ústav) a zaměřoval se zejména na hygienu a bezpečnost práce, ergonomii, zdravotní aspekty zátěže a stresu (Hladký a spol., 1993; Hladký a Žídková, 1999; Matoušek, Růžička a Hladký, 1972) a na problémy spojené s prací s počítači (např. Glivický a Hladký, 1995).

Marie Mayerová (1935–2013) byla vedoucí katedry Psychologie a sociologie řízení Fakulty ekonomické Západočeské univerzity v Plzni. Zasloužila se zde o zavedení výuky společenskovědních předmětů včetně psychologie práce a organizace. Při výuce se mohla opírat o vlastní praktické zkušenosti z oddělení železničního zdravotnictví Českých drah v Plzni (Vzpomínka, 2013). Věnovala se zejména pracovní zátěži, spolehlivosti či motivaci pracovníků (např. Mayerová, 1997; Mayerová, Mikšík a Břicháček, 1990) personální psychologii, i obecnějším otázkám psychologie v hospodářské praxi (Mayerová, Bureš a Růžička, 1997). Podílela se také na přípravě učebních textů (Mayerová a Růžička; 2000, 2002).

Emil Pejchovský (1909–2003) patřil do skupiny pracovníků brněnského Psychologického ústavu Masarykovy univerzity (založen 1926) soustředěných kolem M. Rostohara (Hoskovcová, Hoskovec a Heller, 2016). Zaměstnan byl také jako pracovní psycholog ve zlínské firmě Baťa. V letech 1970–1978 byl vedoucím katedry

psychologie na Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci, kde vyučoval psychologii práce.

Karel Riegel (1942–2009) byl vedoucím Psychologického ústavu Filozofické fakulty Karlovy Univerzity v Praze a působil rovněž v praktické sféře jako podnikový psycholog v ZPA Čakovice nebo jako kouč vrcholových manažerů ve Škoda Auto, a. s. (Zelenková, 2010). V odborných aktivitách spojoval psychologickou i ekonomickou erudici (kromě psychologie na UK vystudoval ekonomiku a řízení na ČVUT). V rámci své publikační činnosti (srovnej Rymeš a Vaněk, 2010) byl autorem nebo spoluautorem řady odborných studií, knih i učebnic (např. Riegel, 1987; Štikar et al., 2003). Zaměřoval se také na problémy organizace a řízení, metodologické i etické otázky (Riegel, 2005) i propagaci ekonomické psychologie u nás (Riegel, 2007). Pozornost věnoval i širšímu kontextu psychologických problémů souvisejících s ekonomickou transformací a globalizací a s fungováním Evropské unie (Riegel, 2003; Riegel a kol., 2004). Významně se podílel na organizaci prestižního 30. mezinárodního kongresu IAREP (Mezinárodní asociace pro výzkum v ekonomické psychologii) 2005 v Praze, který umožnil naší odborné veřejnosti přímý kontakt se světovou úrovní ekonomické psychologie.

Jiří Růžička (1929–2009) působil jako vysokoškolský profesor na katedře psychologie a sociologie Vysoké školy ekonomické v Praze, kterou několik let vedl. Ještě před tím pracoval do roku 1967 na katedře psychologie Filozofické fakulty UK. Podílel se také na přípravě řídicích pracovníků v praxi a je autorem a spoluautorem řady textů (Bedrnová a Rymeš, 2010 uvádějí více než 300 titulů), které reflektují aktuální témata PPO v základních i širších souvislostech včetně oblasti aplikačního výzkumu a přispívají i k popularizaci psychologie a podpoře jejího uplatnění v pracovním i běžném životě. Rozvoji československé PPO významně přispěl díky svému teoretickému přehledu, důrazu na interdisciplinární kontexty i koncepčnímu přístupu k řešení teoretických, metodologických i praktických problémů (např. Matoušek a Růžička, 1967; Matoušek, Růžička a Hladký, 1972; Růžička, 1970; Růžička, Hüttlová a Hrabětová, 1986 aj.). Pro potřeby vzdělávání v PPO sám připravil a spolu s dalšími kolegy se podílel na řadě publikací didaktického charakteru (např. Matoušek a Růžička, 1965; Mayerová a Růžička, 2000; Růžička, 1978 a další). Působil jako člen redakční rady časopisu *Psychologie v ekonomické praxi* a tajemník redakce *Československé psychologie*. V praxi podporoval zřizování rezortních a podnikových psychologických pracovišť (Bedrnová a Rymeš, 2010).

Josef Stavěl (1901–1986) působil od roku 1938 jako profesor psychologie na Karlově univerzitě. Před tím podstatně ovlivnil vývoj PPO na Slovensku. Založil první slovenské psychotechnické pracoviště v Bratislavě, Psychotechnický ústav, který sehrál významnou roli při zavádění psychologie do praxe a Ústřední poradnu pro volbu povolání. Přispěl k rozvoji psychodiagnostických metod, psychologického poradenství i k odbornému rozvoji řady později významných slovenských psychologů. V roce 1937 se Josef Stavěl habilitoval jako první psycholog na Slovensku. V následujícím roce však byl nucen vzhledem k politické situaci Slovensko opustit a vrátil se do Prahy.

František Šeracký (1891–1942) po studiích pracoval jako středoškolský profesor a absolvoval několik zahraničních stáží (Německo). Byl ředitelem Psychotechnického ústavu Masarykovy akademie práce (1927–1932) a Ústředního psychotechnického ústavu (1932–1938) v Praze. Jeho odborné zájmy byly poměrně široké. Kromě obecnějších teoretických a metodologických otázek a otázek spadajících do sféry psychotechniky (psychologická diagnostika, racionalizace výroby apod.) se týkaly také např. problémů dětí ve škole, zjišťování schopností dětí či volby povolání, je

autorem nebo spoluautorem řady odborných textů (Šeracký, 1934, 1936; Lancová et al., 1925). Mimo jiné redigoval s J. Doležalem Psychotechnické ročenky (Doležal a Šeracký, 1934, 1936) a podílel se na organizaci VIII. Mezinárodního kongresu pro psychotechniku.

Miloslav Šolc (1944–2016) se významně uplatňoval zejména v odborně organizačních aktivitách. Podílel se na zrodu a činnosti Unie psychologických asociací v ČR a přispěl i k jejímu začlenění do Evropské federace asociací profesionálních psychologů (EFPA). Důležitou úlohu sehrál také při přípravě a organizaci mezinárodních akcí jako Evropského kongresu pracovní a organizační psychologie (2001) v Praze, jehož byl prezidentem, a 10. Evropského psychologického kongresu v Praze v r. 2007. Velkou zásluhu má také na tom, že Praha získala pořadatelství 32. světového kongresu psychologie, který se měl konat v roce 2020, ale vzhledem k epidemiologické situaci se uskutečnil až v letošním roce. Účinně se zapojil do aktivit směřujících k získání práva evropské psychologické certifikace EuroPsy, kde tvoří PPO jeden ze čtyř hlavních specializačních oborů.

Stanislav Špaček (1876–1954) působil jako technický přidělenec v USA (Washington). Zde ho zaujaly přístupy Taylora a Gilbreta, a získaných zkušeností využil po svém návratu do ČSR zejména v oblasti vědeckého řízení práce a uplatňování racionálních metod. Během svého amerického angažmá zajistil pro velké množství československých technických pracovníků odborné stáže a účinně se staral o zásobování ČSR americkou odbornou literaturou. Ve složitém válečném období 1942–1945 byl hlavním představitelem Masarykovy akademie práce (Švadlenová, 2001). V roce 1924 se významně organizačně podílel na prvním mezinárodním kongresu vědeckého řízení v Praze. Redigoval 2. svazek Encyklopedie výkonnosti s názvem „Výroba“ (Špaček, 1932), jehož součástí byly také kapitoly J. Váni „Psychotechnika“ a „Psychotechnické ústavy u nás“ F. Šerackého.

Josef Váňa (1899–1966) působil v letech 1923 až 1926 jako asistent Psychotechnického ústavu Masarykovy akademie práce. Poté pracoval jako vedoucí psychotechnické laboratoře v Elektrických podnicích hlavního města Prahy. Zde se věnoval řadě problémových okruhů jako např. měření inteligence, analýze různých profesí, výběru zaměstnanců (např. Váňa, 1927), analýze dopravních nehod (Váňa, 1934a), poradenství pro volbu povolání (Váňa, 1931, 1933, 1934b aj.) apod. Váňa usiloval o prohloubení teoretických základů psychotechniky (Váňa, 1926) a o rozvíjení diagnostických (vyvinul vlastní inteligenční test) i výzkumných metod. Ve výzkumu i v četných publikacích kladl důraz na uplatňování vědeckých metod včetně statistiky. Působil i v akademické sféře. V letech 1933–1939 přednášel na pražské Vysoké škole pedagogických studií. Po druhé světové válce se více zaměřoval na pedagogickou a psychologicko-pedagogickou problematiku.

Václav Verunáč (1893–1960) dosáhl vzdělání spíše technického charakteru, ale zaměřoval se více na oblast humanitních a sociálních věd a zejména na problematiku vědecké organizace a řízení. Byl členem Masarykovy akademie práce a Sociálního ústavu a působil také jako vedoucí zaměstnavatelské úřadovny Ústředního svazu československých průmyslníků v Praze. Významné byly jeho publikační počiny. Např. redigoval 1. svazek Encyklopedie výkonnosti s názvem „Člověk“ (Verunáč, 1934) a byl autorem řady dalších děl (Verunáč, 1923, 1925, Verunáč et al., 1930 aj.). Některá z nich publikoval i vlastním nákladem (Verunáč, 1926, 1944). Výrazně se angažoval také v rámci mezinárodních i domácích organizačních aktivit. Velkou měrou se podílel např. na přípravě mezinárodního kongresu pro vědeckou organizaci v Praze 1924, podílel se na založení Mezinárodního komitétu pro vědeckou organizaci a v letech 1924–1927 pracoval jako jeho generální sekretář. Byl členem mezinárodních orga-

nizací (např. Comité National d'Organisation Francaise, Paris nebo Taylor Society, New York), členem správní rady Institut International des Relations Industrielles v Haagu atd. V ČSR založil Stálý výbor pro studium a přípravu hospodářského plánu republiky Československé atd. (viz <https://wikisofiacz/wiki/VáclavVerunáč>).

Emil Zimmerler (1863–1950), původně vodohospodářský inženýr, se intenzivně věnoval problematice organizace práce. Mimo jiné kladl důraz na to, že v pracovním hodnocení je třeba se zabývat jak fyzickou, tak duševní prací. Zdůrazňoval také nezbytnost sledování současných trendů vývoje v této oblasti v zahraničí. V letech 1926–1932 byl ředitelem Masarykovy akademie práce (Havelková a Hozák, 2013).

Závěr

Vývoj PPO v českých zemích po vzniku ČSR probíhal v kontextu daných ekonomických a politických podmínek. V období mezi světovými válkami se poměrně úspěšně rozvíjela psychotechnika na bázi spolupráce s dalšími průmyslově vyspělými zeměmi. Psychologická odborná hlediska se uplatňovala při výběru a rozmisťování zaměstnanců i uchazečů o studium a v pracovním poradenství. Byla publikována řada odborných textů. Tento vývoj byl podpořen i institucionálně. Další vývoj pak byl negativně poznamenán politickými a hospodářskými změnami po roce 1948. Výrazný útlum v této oblasti byl postupně překonáván až od šedesátých let, kdy byla obnovována nebo nově zahajována činnost psychologických pracovišť ve firmách a problematikou PPO se zabývali také odborníci na vysokých školách. Výsledky výzkumů a analýz se promítaly do praxe v různých hospodářských odvětvích.

Další změny přinesla ekonomická transformace v devadesátých letech, kdy došlo ve větší míře k přesunu psychologických služeb z jednotlivých firem do externích organizací.

Na vývoji psychologie práce a organizace v České republice od jejího založení do současnosti se podílela celá řada významných osobností. Pro část z nich byla PPO hlavní oblastí zájmu přinejmenším v určitých fázích jejich odborné kariéry, další se zabývali některými problémy a souvislostmi PPO v rámci svého širšího zaměření.

Mnozí z odborníků zmíněných v našem příspěvku se podíleli na činnosti útvarů zabývajících se PPO v hospodářských i dalších institucích včetně výzkumně orientovaných útvarů a vysokých škol. Přitom byla důležitá interdisciplinární spolupráce s domácími i zahraničními badateli.

LITERATURA

- Baker, D. B. (Ed.) (2012). *The Oxford handbook of the history of psychology: Global perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Bašta, J. (1931). *Vědecká organizace práce*. Praha: Masarykova akademie práce.
- Bedrnová, Ě., & Rymeš, M. (2010). Odešel prof. PhDr. Jiří Růžička, DrSc. *Československá psychologie*, 54(1), 106-107.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1986). K ranému institucionálnímu vývoji užité psychologie v Československu. *Psychologie v ekonomické praxi*, 21(3), 113-126.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1991). Československá psychotechnika mezi světovými válkami v mezinárodních souvislostech. *Dějiny věd a techniky*, 24(3), 146-152.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1998a). Psychology in the Czech Republic, 1995–1998. *Psychological Reports*, 83, 1275-1284.
- Brožek, J., & Hoskovec, J. (1998b). The beginnings of vocational guidance in Czechoslovakia. *Revista de Historia de la Psicología*, 19(1), 164-171.
- Bureš, Z. (1966). *Personální činnosti a psychologie práce: Psychologie v systému práce s lidmi*. Praha: Práce.
- Bureš, Z. (1967). *Psychologie práce a její užití*. Praha: Práce.
- Bureš, Z. (1978). Několik poznámek k psychologii práce v Československu. *Psychologie v ekonomické praxi*, 13(3), 203-206.
- Bureš, Z. (1979). *Psychologie spolehlivosti výkonu*. Praha: UK.

- Doležal, J. (1927). *Über die Bewegungsform bei der Arbeit an Drehkurbeln*. München: Beck.
- Doležal, J. (1959). Psychologie práce. In *Využití psychologie v socialistické praxi*, (pp. 31-36). Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Doležal, J. (Ed.) (1957). *Psychologie v našem denním životě*. Praha: Naše vojsko.
- Doležal, J., & Šeracký, F. (Eds.) (1934). *Psychotechnická ročenka*. Ústřední psycho-technický ústav československý. Praha: Prométheus.
- Doležal, J., & Šeracký, F. (Eds.) (1936). *Psychotechnická ročenka*. Ústřední psycho-technický ústav československý. Praha: Prométheus.
- Doležal, J., & Ullrich, Z. (1936). *Výzkum abiturientů českých středních škol v zemi české a moravskoslezské ve školním roce, 1933/34*. Praha: Státní úřad statistický.
- Forster, V. (1928). *Měření inteligence zaměstnanců státního úřadu statistického (La mesure de l'intelligence des employés de l'Office de statistique de la république Tchécoslovaque)*. Praha: Státní úřad statistický.
- Glivický, V., & Hladký, A. (1995). *Škodí počítače našemu zdraví?* Praha: Codex Bohemia.
- Havelková, M., & Hozák, J. (2013). Nymburk vzpomíná na Emila Zimmlera. *Městský zpravodaj Nymburk*, listopad, s. 8.
- Heller, D., & Hoskovec, S. (2014). History of psychology in the Czech Republic. *Československá psychologie*, 58(2), 193-203.
- Hladký, A. a spol. (1993). *Zdravotní aspekty zátěže a stresu*. Praha: Karolinum.
- Hladký, A., & Židková, Z. (1999). *Metody hodnocení pracovní zátěže*. Praha: Karolinum.
- Homola, M. (1985). *Dějiny psychologie*. Olomouc: Filozofická fakulta Palackého univerzity.
- Hoskovec, S., Hoskovec, J., & Heller, D. (2016). *Dějiny české a slovenské psychologie*. Praha: Karolinum.
- Hoskovec, J., & Brožek, J. (2000). Contemporary psychology in the Czech Republic. *European Psychologist*, 5(1), 62-65.
- Hoskovec, J., & Brožek, J. (2007). Czechoslovakia's early psychotechnics internationally. *Československá psychologie*, 51(Supplement), 3-12.
- Hoskovec, J., & Štikar, J. (1986). *Malé pracovní skupiny a technické systémy*. Praha: UK.
- Hyhlík, F. (1963). *Sociálně psychologické problémy výchovy pracujících*. Bratislava: Osvetový ústav.
- Hyhlík, F. (1969). *Pedagogicko psychologické a sociálně psychologické aspekty vzdělávání dospělých*. Praha: Orbis.
- Hyhlík, F. (1973). *Psychologická hlediska vzdělávání dospělých*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost.
- Chalupa, B. (1979). Rozvoj a další perspektivy psychologie práce v Československu. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Rada pedagogicko-psychologická*, 28-29, (14-15), 115-124.
- Chalupa, B. (2012). *Tvořivé myšlení ve vědě a technice*. Brno: Barrister & Principal.
- Kohoutek, R. (1998). Historie pedagogicko-psychologického poradenství. *Pedagogická orientace*, 3, 30-45.
- Kollárik, T. (2011). *Sociálna psychológia + psychológia práce=Sociálna psychológia práce?* Bratislava: UK.
- Kollárik, T., Letovancová, E., Výrost, J., a kol. (2011). *Psychológia práce a organizácie*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Köpplová, B., & Jiráček, J. (2008). Institucionizace sociálně vědních oborů na Karlově Univerzitě: předchůdci Fakulty sociálních věd, její vznik a vývoj. *Historie FSV UK* [online]. Vyhledáno na: <http://www.fsv.cuni.cz/FSV-413.html>
- Křivohlavý, J. (1965). *Psychologie a hygiena práce*. Praha: Práce.
- Křivohlavý, J. (1969). Engineering psychology in Czechoslovakia. *Human Factors*, 11(1), 87-90.
- Křivohlavý, J. (1970). *Člověk a stroj: úvod do inženýrské psychologie*. Praha: Práce.
- Lancová, J., Říha, O., Stejskal, C., & Šeracký, F. (1925). *Správná volba povolání: praktická příručka pro rodiče, vychovatele, učitele, lékaře, poradce, zaměstnavatele, zaměstnance atd.* Praha: Ústředí poraden pro volbu povolání.
- Machač, M., Macháčová, H., & Hoskovec, J. (1984). *Duševní hygiena a prevence zátěže*. Praha: SPN.
- Matoušek, O. (1979). *ABC...ergonomie pro vedoucí pracovníky*. Praha: Institut pro výchovu vedoucích pracovníků ministerstva průmyslu ČSR.
- Matoušek, O., & Chundela, L. (2001). Ergonomie a její cíle. *Psychologie v ekonomické praxi*, 1-2, 73-75.
- Matoušek, O., & Růžička, J. (1965). *Psychologie práce, základní otázky*. Praha: Nakladatelství politické literatury.
- Matoušek, O., & Růžička, J. (1967). *Profesiografická schémata*. Praha: Institut pro výchovu vedoucích pracovníků v chemickém průmyslu.
- Matoušek, O., Růžička, J., & Hladký, A. (1972). *Člověk a práce*. Praha: Svoboda.

- Matoušek, O., & Zastávka, Z. (1977). *Metody rozborů a hodnocení systémů člověk–stroj*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury.
- Mayerová, M. (1997). *Stres, motivace a výkonnost*. Praha: Grada.
- Mayerová, M., Bureš, Z., & Růžička, J. (1997). *Psychologie v ekonomické praxi*. Plzeň: Vydavatelství ZČU.
- Mayerová, M., Mikšík, O., & Břicháček, V. (1990). *Psychické zatížení a spolehlivost člověka v dopravě*. Praha: NADAS.
- Mayerová, M., & Růžička, J. (2000). *Mo–derní personální management*. Jinočany: H & H.
- Mayerová, M., & Růžička, J. (2002). *Rízení profesní kariéry*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Mišková, A., Kostlán, A., & Franc, M. (Eds.). (2010). *Bohemia docta: K historickým kořenům vědy v českých zemích*. Praha: Academia.
- Münsterberg, H. (1912). *Psychologie und Wirtschaftsleben: Ein Beitrag zur Angewandten Experimental-Psychologie*. Leipzig: Barth.
- Musilová, D. (2018). Profese vědkyně optikou prvních příruček pro volbu ženských povolání. *Acta Universitatis Carolinae*, 58(1), 149-154.
- Paulík, K. (2004). The history of the psychology of work and organization in Czech and Slovak of industry. *European Psychologist*, 9(3), 170-179.
- Paulík, K. (2018). *Psychologie práce a organizace. Vybrané kapitoly*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Paulík, K., & Olhová, S. (2020). Stručná historie psychologie práce a organizace v Česku a na Slovensku v mezinárodním kontextu a její hlavní představitelé. *Aplikovaná psychologie/ Applied Psychology*, 5(7), 462-488.
- Riegel, K. (1987). *Inovace ve výrobní organizaci*. Praha: SNTL.
- Riegel, K. (2003). *Psychologické otázky globalizace a automatizace*. Praha: Agora.
- Riegel, K. (2005). *Psychologie v etice a podnikání*. Praha: Karolinum.
- Riegel, K. (2007). *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- Riegel, K. a kol. (2004). *Evropská unie, Češi a skepse*. Praha: ISV.
- Růžička, J. (1970). *Personální řízení a psychologie*. Praha: Svoboda.
- Růžička, J. (1978). *Psychologie v práci s lidmi*. Praha: Svoboda.
- Růžička, J., Hüttlová, E., & Hrabětová, E. (1986). *Žáklady vědecké organizace práce*. Praha: Svoboda.
- Rymeš, M., & Vaněk, P. (2009). Za Karlem Riegelem. *Československá psychologie*, 53(6), 631-632.
- Skalka, J. (1975). K současnému stavu a hlavním směrům rozvoje pedagogiky dospělých v ČSSR. *Pedagogika*, 25(6), 679-690.
- Šeracký, F. (1934). *Psychotechnický výběr pro povolání*. Praha: Sfinx.
- Šeracký, F. (1936). *Les examens psychotechniques dans les universités et dans les écoles polytechniques en Tchécoslovaquie*. Prague: Nákladem vlastním.
- Špaček, S. (Ed.) (1932). *Encyklopedie výkonnosti II. Výroba*. Praha: Sfinx, Bohumil Janda.
- Šolc, M. (2009). Doc. PhDr. Zbyněk Bureš, CSc., 15.7.1924 – 3.3.2009. *Československá psychologie*, 53(5), 522-525.
- Štikar, J., & Hoskovec, J. (2000). Ohlédnutí za vývojem české psychologie práce a organizace. *Psychologie v ekonomické praxi*, 35(3-4), 103-112.
- Štikar, J., Rymeš, M., Riegel, K., & Hoskovec, J. (1996). *Žáklady psychologie práce a organizace*. Praha: UK.
- Štikar, J., Rymeš, M., Riegel, K., & Hoskovec, J. (2003). *Psychologie ve světě práce*. Praha: Karolinum.
- Švadlenová, M. (2001). Stanislav Špaček (15. 8. 1876 – 7. 11. 1954). *Akademický bulletin II* [online]. Vyhledáno na: <http://abicko.avcr.cz/archiv/2001/11/obsah/stanislavspacek-15-8-1876-7-11-1954.html>
- Švejnoha, J. (1972). *Stručný přehled významných světových psychologů a pedagogů*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost.
- Tardy, V. (1965). Šedesátiny profesora Františka Hyhlíka. *Pedagogika*, 6, 733-733.
- Váňa, J. (1926). *Psychotechnika*. Praha: Topič.
- Váňa, J. (1927). Metody psychotechnického výběru dopravních zaměstnanců. *Věstník Svazu československých měst*, 25(6).
- Váňa, J. (1931). Revise případů vyšetřených v pražské poradně pro volbu povolání v r. 1928. *Zpráva o činnosti Ústředí poraden pro volbu povolání za rok 1930*, 12-35.
- Váňa, J. (1933). Výběr zákyň Statní ošetřovatelské školy pomocí inteligenčních testů. *Česká mysl*, XXIX, 14-22.
- Váňa, J. (1934a). Dopravní nehody na elektrických drahách ve vztahu k pracovní době zaměstnanců. *Psychotechnická ročenka*, 22-34.
- Váňa, J. (1934b). Zjišťování povahových vlastností. *Zpráva o činnosti Ústředí poraden pro volbu povolání v Praze, 1933*, 25-29.
- Václav Verunáč. Vyhledáno na: <https://wikisofiacz/wiki/VáclavVerunáč>
- Verunáč, V. (1923). *Dělnická otázka a náš průmysl*. Praha: Masarykova akademie práce.
- Verunáč, V. (1925). *Zaměstnavatel a zaměstnanec*. Praha: Státní nakladatelství.

- Verunáč, V. (1926). *Světové hnutí vědecké organizace*. Praha: Nákladem vlastním.
- Verunáč, V. (1944). *Věda o práci: Co je věda o práci a jaký účel sleduje*. Praha: Nákladem vlastním.
- Verunáč, V. et al. (1930). *Racionalisace, vědecká organizace a otázka sociální*. Praha: Sociální ústav.
- Verunáč, V. (Ed.) (1934). *Encyklopedie výkonnosti, svazek I Člověk*. Praha: Sfinx.
- Viewegh, J. (1993). Osobnost a doba: sto let od narození českého psychologa univerzitního profesora PhDr. Viléma Chmelaře, DrSc., člena korespondenta ČSAV. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Rada pedagogicko-psychologická*, 42(127), 7-15.
- Vošahlíková, P. a kol. (2005). *Biografický slovník českých zemí – 3. sešit (Bas-Bend)*. Praha: Libri.
- Vzpomínka (2013, únor 2). Vyhledáno na: <https://www.fek.zcu.cz/aktualita.php?zobraz=2336>
- Zelenková, K. (2010). *Rozhovor s doc. PhDr. Ing. Karlem Rieglem, CSc., ředitelem Psychologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy*. Vyhledáno na: <https://puvodni.educity.cz/rozhovory/rozhovor-s-doc-phdr-ing-karlem-rieglem-csc-reditelem-psychol-id1041697>

SOUHRN

Studie se zaměřuje na rozvoj psychologie práce a organizace v České republice. V první části poukazuje na základní směřování disciplíny ve světě, která se odehrává ve dvou hlavních liniích zaměřených na individuální a sociální hlediska. Druhá část se zabývá vývojem psychologie práce a organizace v tehdejší Československu, především s ohledem na české země. Pozor-

nost je věnována zejména psychotechnice. Její rozvoj byl podpořen mezinárodní spoluprací, institucionálně (v roce 1920 zahájil činnost Psychotechnický ústav při VI. Odboru Masarykovy akademie práce) i vznikem odborných pracovišť ve velkých firmách (např. Vítkovické železárně, Baťa Zlín, Elektrické podniky pražské). Psychotechnika se orientovala podobně jako ve světě zejména na analýzu práce, výběr a rozmisťování zaměstnanců, na racionální úpravu pracovních podmínek, hodnocení pracovníků a jejich motivaci, na poradenství při výběru profese a osobních problémech apod. Po období rozvoje psychologie práce a organizace v tehdejší Československu následovala stagnace v padesátých letech dvacátého století. Po jejím odeznění přicházel postupně další rozvoj na přelomu padesátých a šedesátých let. Odborné psychologické aktivity se uplatňovaly na vysokých školách a v různých výzkumných institucích. K řešení aktuálních problémů spojených s lidským faktorem v průmyslu byla obnovována nebo nově vytvářena odborná psychologická pracoviště v řadě velkých podniků a organizací a jejich řídicích útvarech. Okruh řešení problematiky byl rozsáhlý a zahrnoval rutinní výběrovou diagnostiku i poradenskou a expertizní činnost včetně vědeckého výzkumu. V současnosti, v souvislosti s přechodem k tržní ekonomice po roce 1990, byla odborná činnost i personální obsazení řady etablovaných psychologických pracovišť v jednotlivých hospodářských organizacích a firmách postupně redukována až k úplnému zrušení. Uspokojování požadavků na psychologické služby se pak přesunulo do specializovaných externích firem. Ve třetí části studie jsou přiblíženy některé osobnosti, které se významně podílely na rozvoji české psychologie práce a organizace, a jejich publikační aktivity.

POKYNY PRO PŘÍSPĚVATELE

Časopis Československá psychologie otiskuje výhradně původní, jinde nepublikované a jinému subjektu nenabídnuté práce z oblasti psychologické teorie, metodologie, výzkumu a praxe. Pozitivně recenzované a redakční radou přijaté práce jsou zařazeny do příslušných rubrik (např. teoretické studie, výzkumné studie, přehledové studie, metodické studie, předběžná sdělení, diskuse, úvahy, příspěvky z jednotlivých oblastí praxe (např. z klinické praxe). Vedle vědeckých statí uveřejňujeme zprávy, recenze a oznámení. Časopis vychází šestkrát ročně. Československá psychologie vítá studie, jež dávají k dispozici svá data a/nebo postup analýz.

Příprava rukopisu

Akceptujeme rukopisy v češtině, slovenštině nebo angličtině. Podmínkou pro přijetí je jasná a přehledná formulace myšlenek a úprava rukopisu podle těchto pokynů:

U původních článků empirické povahy je třeba dodržet tuto strukturu: a) Problém, b) Metoda, c) Výsledky, d) Diskuse, e) Závěr, f) Seznam literárních odkazů (pod názvem Literatura), g) Souhrn v češtině a v angličtině, **kteřý by neměl být psán v první osobě** a neměl by obsahovat odkazy na literaturu, h) Klíčové termíny v češtině a v angličtině (max. 5).

Souhrn nesmí přesáhnout jednu normovanou stranu, tj. 300 slov. U výzkumných a metodických studií se od autorů požaduje následující struktura anglického souhrnu: 1. Objectives, 2. Sample and setting, 3. Hypotheses, 4. Statistical analysis, 5. Results, 6. Study limitation.

Rukopis článku v rozsahu maximálně 30 normovaných stran včetně literatury, tj. cca 9000 slov, je třeba napsat v textovém editoru MS WORD (přibližně 60 znaků na řádek, řádkování 2, velikost písma 12). Text je nutno psát volně, bez zarovnaného pravého okraje, bez dělení slov a bez tzv. tvrdých okrajů.

Nadpisy článků nebo jejich částí se píše od levého okraje; nepodtrhávají se, odlišují se od textu pouze vynecháním řádku. Rukopis by měl být napsán bez podtrhávání. Poznámky pod čarou se označují arabskými číslicemi připojenými k patřičnému místu v textu; číslicují se průběžně v celé práci. Umístění tabulek a obrázků se vyznačí na žádaném místě v textu poznámkou (např. „tab. 1 / obr. 1 umístít asi sem“). Označení, číslo, název a případný vysvětlující text se píše přímo u tabulek. V tabulkách se v popisech proměnných a v nadpisech nepoužívá tučné či polotučné písmo a silné čáry. Tabulky, obrázky a grafy je potřeba umístit do samostatných souborů. **Pro rastrové obrázky jsou preferovány formáty TIFF, JPEG či PNG v rozlišení 300 DPI, pro vektorové formát EPS. Možno použít i formát PDF.** Pokud je to potřeba, lze k příspěvku připojit přílohu.

U empirických statí je nezbytné uvést v metodické části souhlas příslušné etické komise s projektem výzkumu. Dále je potřeba popsat, jak byly rekrutováni účastníci, a způsob, jakým byl získáván informovaný souhlas účastníků či jejich zákonných zástupců.

Literární odkazy na citované práce se uvádějí příjmením autora a rokem vydání citované práce v závorce. Jméno autora a rok vydání práce se odděluje čárkou. Např. (Köhler, 1934). V případě přímé citace je třeba také uvést stranu. Odkazy na více prací se oddělují středníkem a **řadí podle abecedy**. Publikace dvou autorů se zapisuje jako (Odehnal a Severová, 1967). Odkazy na práce tří a více autorů se uvádějí jménem prvního autora, za které se připojí „et al.“. Nepřímé (zprostředkované) citace se uvádějí

jménem autora/autorů, ročníkem a odkazem na původní zdroj, např. (James, 1890, podle Hoskovec, 1992). V seznamu literatury se uvádí pouze zdroj, ze kterého autor příspěvku čerpal (v našem příkladu pouze Hoskovec, J.).

V úplném seznamu literatury, uvedeném na konci článku, jsou práce uvedeny v abecedním pořadí uspořádaném podle příjmení autorů. **Seznam obsahuje jen citované publikace a nečísluje se.** Uvádí-li autor více prací od téhož autora, jsou uspořádány podle roku vydání těchto prací, tj. od nejstarších k nejnovějším. Za nimi se řadí práce tohoto autora se spoluautory. V seznamu literatury se uvádějí všichni autoři citovaného díla. V anglických názvech děl je třeba na počátku slov (nejde-li o jména) používat pouze malá písmena! V literárních odkazech a v seznamu literatury je nutné uvádět pouze veřejně dostupné zdroje, **nikoli např. nepublikované studie, interní tisky nebo tzv. ústní sdělení.** Označení „osobní sdělení“ lze uvést v textu v závorce za jménem, v seznamu literatury se však neuvádí. Pokud má odkazovaná stať přidělené DOI, uvádí se na konci citace.

Recenzní řízení

Příspěvky procházejí oboustranně anonymním recenzním řízením. Rukopisy je proto potřeba v souladu s tím upravit, a to tak, že autoři a jejich afiliace a event. grantové či institucionální podpory budou uvedeny na **titulní straně, která se vkládá odděleně od vlastního příspěvku.** Příspěvek bude uveden pouze názvem. Vzhledem k anonymizaci je rovněž potřeba dbát na formu literárních odkazů (tedy nikoli např. „jak jsme již napsali jinde“ apod.).

Recenze jsou autorovi/autorce zaslány. Upravuje-li autor/autorka příspěvek podle oponentního posudku, je povinen/povinna na něj písemně reagovat, které připomínky přijal/a, a které do nového znění příspěvku nezpracoval/a, příp. se kterými nesouhlasí. Autor/autorka práce nabídnuté k publikování je vyrozuměn/a o jejím přijetí či zamítnutí. **Redakce si vyhrazuje právo krátit rukopis a provádět redakční úpravy.** Korektury jsou autorům zaslány v PDF na e-mailovou adresu korespondujícího autora/autorky. Provedené korektury je nutno **vrátit redakci co nejdříve.** Podstatné změny v textu i v přílohách lze učinit jen se souhlasem redakce. Korespondence je vedena s korespondujícím autorem elektronicky.

Autorská práva

Autor uděluje vydavateli výlučnou licenci k prvnímu formálnímu vydání díla. Právo k užití díla vydavatelem je poskytováno jako **nevýhradní,** tzn. autor je nadále oprávněn užití díla sám, jakož i udělit oprávnění k jeho užití třetí osobě.

Elektronický publikační systém

Připravené rukopisy příspěvků se redakci zasílají prostřednictvím elektronického publikačního systému na adrese ceskoslovenskapsychologie.cz

Literatura

Zápis literatury je potřeba připravit dle 7. edice formátu APA.

PROHLÁŠENÍ O ETICE PUBLIKOVÁNÍ

Všechny strany, které se podílejí na publikování – vydavatel, editoř (editoři), recenzenti a autoři – musí dodržovat standardy etického chování. Československá psychologie a její vydavatel, Psychologický ústav AV ČR, v. v. i., se řídí Kodexem

chování a směrnicemi osvědčených postupů pro editory časopisů Výboru pro publikační etiku (COPE) a Kodexem chování pro vydavatele časopisů Výboru pro publikační etiku.

DOI

Všem recenzovaným textům schváleným k uveřejnění je přiřazováno DOI.